

**OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARIYLA
GÜNÜMÜZ KATILIM BANKALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

Halime ÖNK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

Haziran, 2015

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARIYLA
GÜNÜMÜZ KATILIM BANKALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

Hazırlayan
Halime ÖNK

Danışman
Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

AFYONKARAHİSAR 2015

Bu Tez Çalışması BAPK'ca Desteklenmiştir. Proje No: "13SOS.BİL.17"

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /

Halime ÖNK

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Cantürk KAYAHAN

.....

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. İrfan GÖRKAŞ

.....

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

.....

İşletme Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Halime ÖNK'ün "Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 17.06.2015 tarihinde, saat 14:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ

MÜDÜR

ÖZET

OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARIYLA GÜNÜMÜZ KATILIM BANKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Halime ÖNK

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Haziran 2015

Danışman: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

Osmanlı dönemi para vakıfları, bölgesel finans sisteminin kendi dönemi açısından en önemli organizasyonlarından birisidir. Bu vakıfların fon kullandırma sistemleri ile günümüz katılım bankaları benzerlikler göstermekle birlikte para vakıfları ilgili dönemde sosyal dayanışma ve işbirliği gibi konularda da bölgenin gelişimine katkı sağlamışlardır. Ayrıca bu vakıflar, İslami değerler çerçevesinde yürütülen faaliyetlerinden dolayı, fon ihtiyacı olan tarafların haklarını koruyarak tefeciliğin ve faizin önüne geçmiştir. Dolayısıyla günümüz özel finans kurumlarının işleyiş sistemine çok yakın bir biçimde faaliyet gösteren bu vakıflar, aslında Osmanlı döneminde bir nevi banka görevi görmüştür.

Bu çalışmada, para vakıfları ile katılım bankalarının finansal açıdan ilkeleri, işleyiş sistemi ve fon kullandırma yapıları incelenmiş, örnek vakfiyeden

hareketle benzerlikler ve farklılıklar genel değerlendirme ve yorumlamalarla günümüz finansal sistemi açısından açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Para Vakıfları, İslami Finans, Faizsiz Bankacılık

ABSTRACT

ACOMPARISON BETWEEN OTTOMON PERIOD OF MONEY TRUST AND PARTICIPATION BANKING

Halime ÖNK

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of BUSINESS ADMINISTRATION**

Jun 2015

Advisor: Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN

The money foundations in Ottoman period is one of the most important organizations of regional financial system in terms of its era. Systems of allocating funding of these foundations demonstrates similarities with the today's participation banks, but money foundations in relevant period contributed to the development of the region in areas such as social solidarity and cooperation. In addition, these foundations prevented usury and interest by protecting the rights of the parties who need funding, due to the activities carried out of within the framework of Islamic values. Thereby, these foundations which operate in a format very close to the today's private financial institutions' functioning system, served as a bank during the Ottoman period. In the study, the financial principles, operations systems and funding structures of money foundations and participation

banks are examined and similarities and differences in terms of current financial system are described with general evaluations and comments by the movement from an endowment sample.

Keywords: Money Trust, Islamic Finance, Interest-Free Banking

ÖNSÖZ

Katılım bankaları, bankacılık sektöründe kısa bir geçmişe sahip olmalarına rağmen bugün hem dünyada hem Türkiye’de finans sektöründe ciddi bir payı yakalamış durumdadır. Ayrıca kâr zarar ortaklığına dayalı bir işleyiş sistemi benimsediğinden, atıl fonları reel ekonomiye kazandırması açısından ekonomik genişlemeye ve kalkınmaya istikrarlı bir destek sağlamaktadır. Bugün global ekonomide yaklaşık %3, Türkiye ekonomisinde yaklaşık %6’lık bir paya sahip olan katılım bankaları önümüzdeki on yıl içinde %15’i hedeflemektedir. Kazandığı bu ivme ile ürün portföyünü İslam ekonomisi ilkelerine göre geliştirmeye devam etmektedir.

Osmanlı dönemi bölgesel kalkınmanın finansmanında para vakıfları önemli rol oynamışlardır. Para vakıfları topladıkları fonları İslam ilkelerine göre tefecilik ve faiz riskinden koruyarak ekonomiye kazandırmıştır. Bölgesel kurulmuş olmalarıyla, faaliyette buldukları bölgenin sağlık, eğitim, kültür, sosyal, dini, askeri, ticari, bayındırlık sosyal sigorta gibi birçok toplumsal amaca hizmet ederek kalkınmaya ve şehirleşmeye katkıda bulunmuştur.

Ayrıca bu çalışmayı gerçekleştirirken, tez konumun belirlenmesinde, araştırma aşamasında, yön tayininde ve tamamlanmasında desteğini esirgemeyen, bilgi ve deneyimiyle beni aydınlatan değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN’a ve kıymetli hocam Prof. Dr. Kemalaettin ÇONKAR’a ayırdığı zaman ve sağladığı destek için canı gönülden teşekkür ederim.

Ayrıca tezimin başlangıcından ve bitimine kadar geçen süreçte manevi desteklerini esirgemeyen babam Zekeriya ÖNK’e ve annem Çimen ÖNK’e yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Halime ÖNK

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARI: TARİHİ, KURULUŞU, GELİŞİMİ ve İŞLEYİŞ SİSTEMİ

1.TARİHİ BAKIŞ.....	3
2.VAKIF KAVRAMI.....	4
3. OSMANLI DEVLETİNDE VAKIFLARIN YERİ VE FONKSİYONLARI....	5
3.1 İSLAMDA VAKIF	5
3.2 OSMANLI DEVLETİNDE VAKIF	6
3.2.1 Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Vakıflar	7
3.2.2 İktisadi ve Ticari Açıdan Vakıflar.....	7
3.2.3 Siyasi Açıdan Vakıflar.....	8
3.2.4 Eğitim ve Kültür Açıdan Vakıflar.....	9
4.PARA VAKIFLARI.....	9
4.1 PARA VAKIFLARININ TARİHİ GELİŞİMİ	9

4.2 PARA VAKIFLARININ KURULUŞU, İŞLEYİŞİ VE DENETİMİ	14
4.3 FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	15
4.3.1 Mudaraba	15
4.3.2 Bidâa.....	17
4.3.3. Muamele-i Şerr’iyye (Murabaha)	18
4.4 BEY İŞLEMLERİ (SATIŞ İŞLEMLERİ)	17
5.PARA VAKIFLARI UYGULAMA TÜRLERİ	18
5.1 AVARIZ VAKIFLARI.....	19
5.2 ESNAF SANDIKLARI	19
5.3 ORTA SANDIKLARI	19
5.4 EYTAM SANDIKLARI.....	20
6.PARA VAKIFLARI ÜZERİNE TARTIŞMALAR	20
6.1 PARA VAKIFLARINI DESTEKLEYENLERİN GÖRÜŞLERİ.....	21
6.1.1 Ebussuûd Efendinin Görüşleri	21
6.1.2 Sofyali Bali Efendi’nin Görüşleri	22
6.2 PARA VAKIFLARINI DESTEKLEMİYENLERİN GÖRÜŞLERİ.....	23
6.2.1 Çivicizade’nin Görüşleri	23
6.2.2 İmam Birgivi’nin Görüşleri	23
7. PARA VAKIFLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	24

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİ VE TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI

1. KATILIM BANKACILIĞI.....	26
1.1 TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ	27

1.2 KATILIM BANKACILIĞI FELSEFESİ.....	29
2. KATILIM BANKACILIĞINA DUYULAN İHTİYAÇ	31
2.1 DİNİ NEDENLER.....	32
2.1.1 Faizin Haram Oluşu	32
2.1.2 Faizin Haram Kılınmasının Sebepleri	35
2.1.3 Faizi Haram Kılan Ayetler Ve Hadisler	36
2.2 EKONOMİK NEDENLER.....	38
3. KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ.....	39
3.1 DÜNYA'DA FAİZSİZ BANKACILIK	41
3.1.1 İslami Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık.....	42
3.1.2 Karma Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık	42
3.2 TÜRKİYE'DE FAİZSİZ BANKACILIK.....	45
3.2.1 Kuruluşu ve Gelişimi	45
3.2.2 İsim Değişikliği.....	46
4. KATILIM BANKACILIĞININ GENEL ÖZELLİKLERİ	47
4.1 FAİZİN YASAK OLUŞU	47
4.1.1 Faiz – Kâr Payı Ayrımı.....	47
4.2 RİSKİN PAYLAŞIMI	49
4.3 VARLIĞA DAYANDIRMA ESASI.....	49
4.4 SPEKÜLATİF DAVRANIŞLARIN YASAK OLMASI.....	49
5. KATILIM BANKALARININ TÜRKİYEDE'Kİ FİNANSAL GELİŞİMİ	49
5.1 TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARI.....	49
5.1.1 Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş	49
5.1.2 Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	50
5.1.3 Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş	50

5.1.4 Asya Katılım Bankası A.Ş	50
5.2 KATILIM BANKALARININ MALİ GELİŞİMİ VE SEKTÖRDEKİ PAYI .	51
5.3 KATILIM BANKALARININ NİTELİKLERİ	60
5.3.1 Katılım Bankalarının Mevduat Bankalarıyla Farkları	60
5.3.2 Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri, Fırsatları ve Tehditleri	62
6.KATILIM BANKALARININ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	64
6.1 KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ	64
6.1.1 Özel Cari Hesaplar	64
6.1.2 Katılma Hesapları	64
6.1.3 Diğer Fon Kaynakları	65
6.2 FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	65
6.2.1 Murabaha	65
6.2.2 Mudarebe	66
6.2.3 Muşareke (İnan)	68
6.2.4 İcara (leasing),	69
6.2.5 Selem	70
6.2.6 İstisna	70
6.2.7 Sukuk	71
6.2.8 Bey'i Müeccel(Vadeli Satış)	72
6.2.9 Karz-I Hasen	72

ÜÇÜNCÜBÖLÜM
PARA VAKIFLARI VE KATILIM BANKACILIĞININ
KARŞILAŞTIRILMASI

1. OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKFI ÖRNEĞİ: HASAN FEHMİ PAŞA VAKFİYENAMESİ	75
2. HASAN FEHMİ PAŞA VAKFİYESİNİN TRANSKRİPSİYON HALİ:	76
3. HASAN FEHMİ PAŞA VAKFİYESİ'NİN TÜRKÇE HALİ	79
4. VAKFİYENİN YORUMU	81
5. PARA VAKIFLARI VE KATILIM BANKALARININ KARŞILKAŞTIRILMASI	85
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	94

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 1456-1800 Yılları Arası Para Vakıflarının Toplam Vakıflar İçindeki Durumu	12
Tablo 2: Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İstanbul'da Kurulan ve Faaliyet Gösteren Para Vakıfları.....	13
Tablo:3 Katılım Bankacılığı Sisteminin Dünyadaki Gelişimi	46
Tablo 4: Faiz Ve Kâr Karşılaştırması.....	50
Tablo 5 : Katılım Bankalarının Finansal Durumu.....	53
Tablo 6 : Katılım Bankalarının Fon Büyüklüğü ve Sektörel Görünümü (Milyon TL).....	58
Tablo 7 : Katılım Bankacılığda Kullanılan Fonların Oransal Gelişimi (Milyon TL).....	60
Tablo 8: Katılım Bankaları İle Mevduat Bankaları Arasındaki Farklar.....	62
Tablo 9: Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri	65
Tablo 10: Katılım Bankalarının Fırsat ve Tehditleri	66
Tablo 11: Para Vakıfları İle Katılım Bankalarının Karşılaştırılması	86

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Sayıları	54
Grafik 2: Mevduat Bankaları Ve Katılım Bankalarının Şube Sayıları	55
Grafik 3: Mevduat ve Katılım Bankalarında Çalışan Personel Sayısı	56
Grafik 4: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları- Toplam Aktifler	57
Grafik 5: Katılım Bankalarının Toplanan Fonlara Göre Büyüme Oranı	58
Grafik 6: Katılım Bankalarının Toplanan Fonlara Göre Bankacılık Sektöründeki Payı.....	59
Grafik 7: Katılım Bankacılığında Kullanılan Fonların Yıllık Oransal Gelişimi .	61
Grafik 8: Katılım Bankacılığında Kullanılan Fonların Bankacılık Sektörü İçindeki Oransal Gelişimi	61

KISALTMALAR LİSTESİ

AŞ: Anonim Şirket

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BDDK: Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurulu

BIS: Uluslararası Ödemeler Bankası

BK: Bankacılık Kanunu

DESİYAB: Devlet Sanayi Ve İşçi Yatırım Bankası

IMF: Uluslararası Para Fonu

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

ÖFK: Özel Finans Kurumları

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

VDMK: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

GİRİŞ

Vakıflar, Osmanlı döneminde toplumsal hayatı ilgilendiren birçok alanda uzunca yıllar varlığını etkin bir şekilde sürdürmüştür. Geniş bir vakıf ağıyla donatılmış olan sosyal hayatta dini, siyasi ve içtimai her türlü hizmet insanlara çok rahat ulaştırılmış ve ekonomik açıdan da vakıflar toplumsal hayatta yerini almıştır. Vakıfların bu kadar geniş bir hizmet alanına yayılmasında ahlaki değerlerle birlikte toplumsal gereksinimlerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

İslamiyet'in ilk yıllarına kadar uzanan vakıf medeniyeti, önceleri muhtaç olanlara hizmet götürme anlayışıyla; sadaka vermek, hayır yapmak gibi fonksiyonlara sahipti. Osmanlı Devleti'nde ise temel toplumsal hizmetleri yürütmekle beraber; imar, iskân, eğitim ve ekonomi gibi birçok alanlarda da etkinlik göstermişlerdir. Özellikle ekonomide tımar ve mali sistemle birlikte üçüncü bir kategori oluşturan vakıflar, idari ve mali açıdan bağımsız bir şekilde uzunca yıllar faaliyet göstermiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki vakıflar ve faaliyet alanları üzerine literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar daha çok vakıf sisteminin işleyişi, dini, tarihi, hukuki ve iktisadi özellikleri gibi konulara odaklanmıştır. Buna karşın Osmanlı'nın kendi içinden tutup çıkardığı bir sistem olan para vakıfları hakkında, tarihi ve felsefi sistemi dışında çok fazla inceleme yapılmamıştır.

Gayrimenkulle kurulan geleneksel vakıfların aksine para vakıfları, toplumdaki ihtiyaçların karşılanması, sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi esasıyla belli bir sermayeye dayalı kurulmuştur. Dolayısıyla bu çalışma, Osmanlı Dönemi para vakıflarıyla günümüz katılım bankalarının ekonomik ve finansal işleyiş sistemi açısından incelenmesini ve bölgesel ekonomik kalkınmadaki rollerinin değerlendirilmesini hedeflemiştir.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vakıf sisteminin kökeni ve felsefesi üzerinde durularak Osmanlı Devleti'nde para vakıflarına gidilen süreç incelenecektir. Belirli bir dönem ekonomide sağlam bir rol üstlenen para vakıflarının işleyiş sistemi, fon toplama ve kullandırma yöntemleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca faaliyet gösterdiği dönemde ciddi tartışmalara sebebiyet veren para vakıflarının dini, hukuki yönleri ve fikri felsefesi incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Katılım bankacılığı sistemi ve Türk ekonomisine katkıları incelenmiştir. Konu çerçevesinde faiz konusu ele alınmış, faizsiz bankacılığın Dünya ve Türkiye'deki gelişimi incelenmiştir. Katılım bankacılığının fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri belirtilerek kullandığı enstrümanlar incelenmiştir. Ayrıca sektör incelemesi yapılarak, katılım bankalarının finansal durumu değerlendirilmiş, Türkiye ekonomisindeki konumu ve finansal payı ortaya konmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise para vakıfları ile katılım bankacılığı karşılaştırılarak, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Örnek bir vakfiye ile Osmanlı dönemi vakıflarının işleyişi incelenerek günümüz katılım bankacılığıyla karşılaştırılmış ve günümüzdeki bazı finansal sorunlara çözüm aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARI: TARİHİ, KURULUŞU, GELİŞİMİ Ve İŞLEYİŞ SİSTEMİ

1. TARİHİ BAKIŞ

Tarihi perspektifle değerlendirme yapıldığında, vakıfların insanlık tarihinin köklerine kadar uzandığı görülebilir. Çünkü insan fitri bir meyil olan yardımlaşma, dayanışma ve hayır üzerindedir. Her insan bulunduğu toplumda kurulan sosyal ve kültürel denge çerçevesinde yardımlaşmaya yönelebilir ve sosyal problemlerin çözümüne katkıda bulunabilir. Bu yüzden her toplum, kendi sosyo-kültürel değerlerinden hareketle çeşitli şekillerde faaliyetler gerçekleştirmiştir.

Sosyal hayatta yaşanan sıkıntılar, insanlığın var olmasıyla başlar. İnsan, ona verilen akıl ve zekâ ile birlikte her ne kadar çevresini kontrol edebilme ve etkisi altına alabilmeyi öğrenebilmişse de insanın mahiyetinde sınırsız ihtiyaç ve sınırlı imkân vardır. Bu mahiyette olan insanın; ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, güvenliğini sağlayabilmesi, sahip olduklarını koruyabilmesi ve çevresindeki imkânları etkin bir şekilde kullanabilmesi için en temelde, biyolojik ve sosyolojik olarak bir sınıfa dâhil olması onun bu mahiyetinin zorunlu bir sonucudur. Bunun için insanlığın başladığı noktada alışverişin başladığı söylenebilir. Tarih boyunca bu alışveriş, her ne kadar şekil ve sistem değiştirmiş olsa da insanların kendilerinde olmayana ihtiyaç duyması ve bunu edinme gereksinimi toplumsal ekonomik dönüşümü başlatmıştır. Bu durum ayrı bir sosyolojik inceleme alanı olsa da toplumların oluşması ve ekonomilerin bu toplum şartlarına göre belirginleşmesi açısından önemlidir ve para vakıfları açısından da açıklayıcı bir unsur olarak düşünülebilir.

İslam inancında biriktirmekten ziyade dağıtmak, Allah rızası için malını Allah yoluna sarf etmek (infak) düşüncesi hâkimdir. Toplumu oluşturan her fert arasında dayanışmanın oluşması ve sürdürülmesine büyük önem verilir. Bunun için İslam toplumları dayanışmayı sağlayacak ilkeler koymuşlar müesseseler kurmuşlardır. Bu konuda adı anılır en büyük müessese ise vakıflardır. Osmanlı

Devleti'nde neredeyse toplumdaki tüm yardımlaşma hareketleri vakıflar eliyle yürütülmüştür. Bu nedenle Osmanlı Devleti, bir vakıf medeniyeti olarak tarihe geçmiştir. Toplumsal aksaklıklardan eğitim ve kültürel faaliyetlere kadar birçok ihtiyaç vakıflar tarafından karşılanmıştır. Böylece dini bir emir olan infak faaliyeti, zamanla kurumsallık kazanarak sosyolojik bir faktör olmanın yanında ekonomik bir kurum olarak da toplumda yer edinmiştir. Hayatın her alanında faaliyet gösteren vakıfların ancak temelinde insanın olduğu, yaşadığı topluma fayda sağlamak isteyen, paylaşımcı ve maddenin yönünü manaya çeviren bir düşüncenin sonucu olduğu kesindir. Böylece toplum hayatının merkezine yerleşen vakıf müessesesi vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşıldığı gibi, vakıf gelirleriyle de hedeflenen hizmetler istikrarlı şekilde yürütülür olmuştur (Özcan, 2003: 10).

Vakıfların temelinde gayrimenkul vakfetmek esastır. Ancak İslam inancının temelinde biriktirmekten ziyade dağıtmak ve hayırda bulunmak esas olduğundan ekonomik yapı da buna göre şekil almıştır. Bu yüzden İktisadi bir deyişle Osmanlı ekonomisinin temelinde tasarruftan ziyade harcama esas olmuştur (Tabakoğlu, 2005a: 14). Bu esas mesele gayrimenkulün yanında menkulün de vakfedilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak paradan para kazanılması, yani faiz yasağının delinmesi gibi bir durumdan ötürü caiz olup olmadığı yıllarca tartışılmıştır. Fon arz edenler ve talep edenler gibi iki grubun ekonomide var olması, tartışmalar devam etse de para vakıflarını ekonominin sağlam bir ayağı kılmış ve bölgesel kalkınmanın finansmanında önemli rol oynamasını sağlamıştır.

2. VAKIF KAVRAMI

İslâm Hukuku kaynakları incelendiğinde, vakıf kelimesi "Vakıf", "Habs" veya "Hubs" ve "Sadaka" olarak kullanıldığı görülmektedir. Sözlük anlamı açısından vakıf, "durdurma, alıkoyma, ayırma ve bağlama" anlamlarına gelir (Yeğin, 2008: 1074). Vakıf kavramı M. Zeki Pakalın'ın "Osmanlı Terimleri ve Deyimleri" sözlüğünde ise; "Bir malı belirli bir gaye için alınıp satılmaktan ebedi olarak alıkoymak Allah yolunda vakfetmek ve gelirini kamu yararına harcamak" anlamında kullanılır. Vakfeden kişiye vâkıf, vakfedilen mala ise mevkuף denilir. Vakfiye ise vakfın kuruluş gayesini, bu gayenin gerçekleşmesi için ne miktarda menkul veya gayrimenkul vakfedildiğini ve bunların nasıl işletileceğini, gelir ve giderlerinin hangi esaslar dâhilinde yapılacağını gösteren ve hâkim kararıyla tescil edilen yazılı bir

vesikadır. Kısaca vakfiye, vakfın kuruluşu sırasında hazırlanmış nizamnamedir. Osmanlı döneminde vakfiyeler, kadı siciline kaydedildikten sonra kesinleşirdi. Günümüzde de mahkeme kararından sonra kesinlik kazanmaktadır (Döndüren, 2009: 30).

Bazı kaynaklarda “genişleyerek bir malın gelirin sürekli olarak yoksullara tahsis edilmesi” anlamına, günlük dilde ise “mukaddes bir şey, dindarlık duygusuyla insanlığın ihtiyaçlarına veya halkın ibadet hizmetlerine adanmış bir obje düşüncesi” anlamlarına gelir (Yediyıldız, 1996: 25). Vakıflar kurulurken kişinin kendi isteğiyle kamu hizmeti için tahsis etmesi esastır. Kişi taşınır ya da taşınmaz mallarını hür iradesiyle, kimsenin tesiri altında kalmadan kendi belirlediği şartlar dâhilinde yönetilmek üzere ebedi olarak bağışlar. Malların vakfedilmesinde ebedilik esas alınır. Örneğin arazi, ev, bağ, bahçe, han ve hamam gibi gayrimenkuller vakfedildikten sonra sürekli kalacağı ve daimi olarak işletilip hizmet sunulacağı ya da gelir alınacağı için ebedilik özelliği gösterir.

Vakfedilen mal artık kişinin istediği şekilde kullanabileceği ve faaliyette bulunabileceği bir mal olma özelliğini kaybeder. Böylece bu maldan elde edilen gelir, halkın her kesiminin istifade edeceği bir alanda kullanılır.

Para vakıflarına giden sürecin iyi analiz edilebilmesi için vakıf müesseselerinin tarihi arka planına kısa bir şekilde göz atmakta fayda vardır.

3. OSMANLI DEVLETİNDE VAKIFLARIN YERİ VE FONKSİYONLARI

3.1 İSLAMDA VAKIF

Vakıfların ortaya çıkma sebebi, en genel manada toplumu oluşturan fertlerin her türlü ihtiyacına cevap vermektir. İslam toplumlarında, özellikle Türk toplumlarında vakıflar özellikle de para vakıfları, devlet politikalarında ve tarihi kayıtlarda açık bir şekilde yer alır (Özcan, 2003: 3).

Vakıfların İslam toplumundaki yerinin İslam hukuku çerçevesinde usul ve esaslarıyla değerlendirildiği çalışmalara literatürde sıkça rastlanır. Ancak para vakıflarına giden süreci iyi anlayabilmek için kısa da olsa vakıfların ortaya çıkışına ve toplumdaki yerine değinmekte fayda vardır.

İslam dini, sırf dünyevi maksatlar için vakıf yapılmasını; mübah¹, hem dünyevi hem de uhrevi maksatlarla Allah'a yakınlaşmak için vakıf yapılmasını ise müstehap² saymıştır (Soysaldı, 2004: 85).

Araştırmalar vakıfların ortaya çıkış zamanını İslam hukukunun gelişmesiyle 7. yüzyıl olarak göstermektedir (Alper ve Erdoğan, 2009: 86). Bu dönem İslam devletinde hicretin ikinci yılına tekabül etmektedir. Bazı araştırmalara göre vakfın ortaya çıkışı, İslamiyet'ten önceki zamana uzanma ihtimali olsa da birçok müslim ya da gayrimüslim araştırmacı, vakıf sistemini İslam kaynaklarına dayandırmaktadırlar (Yediyıldız, 1996: 31). Temelde İslam'a dayandığı düşüncesinin gelişmesinde, İslam toplumlarında ahiret inancının insanlar arasında oluşturduğu sosyal yardımlaşma ve dayanışma esaslarının hâkim olması yorumu yapılabilir. Diğer yandan hem Kur'an-ı Kerim'in infak ile ilgili ayetleri³ hem de Hz. Muhammed (s.a.v)'in hadis-i şerifleri⁴ de bu görüşü kuvvetlendirici etken olabilir. Kur'an-ı Kerim'de vakıf ve onun anlamdaşı 'habs' kelimeleri bulunmamasına rağmen İslam âlimleri bu fikre, maddi ve manevi hayata yön veren bir sistem nazarıyla bakmaktadır (Soysaldı, 2004: 85).

3.2 OSMANLI DEVLETİNDE VAKIF

Osmanlı Devleti, kendinden önceki devletlerin sistemlerini kendilerine uygun biçimde geliştiren bir devlet sistemine sahiptir. Bu yüzden vakıfların sadece Osmanlı toplumuna özgü olduğu, kendi içlerinden tutup çıkardığı bir sistem olduğu söylenemez. Bazı araştırmacılara göre hukuki temelleri Abbasilere dayanan vakıflar, Anadolu Selçuklu devrinde önemli gelişmeler göstererek, Osmanlı Devleti'nde en parlak dönemini yaşamıştır (Doğan, 2006: 17). Osmanlı'ya kadar hiçbir devlet, bünyesinde mutlu insanların yaşadığı faziletli şehirlerin kurulmasını sağlamak üzere vakıf sistemini geliştirememiş, yaygınlaştıramamış ve onun insanı büyüleyen maddî-manevî kudretinden yararlanamamıştır (Öztürk, 2015). Öte taraftan devlet tarafından yerine getirilmek noktasında zorlanılan bazı hizmetlere vakıfların yetişiyor olması, vakıfların toplumda hızlı yayılmasını kolaylaştırmıştır (Yediyıldız, 1996: 32).

¹ Mübah: Helal ve caiz kelimeleriyle eş anlamlı kullanılan, yapılmasında dini yönden hiçbir mahzuru bulunmayan, dinen mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı Allah tarafından izin verilen işlerdir.

² Müstehap: Sevilmiş ya da yapılması sevaplı olan şey anlamına gelir.

³ Kasas Sûresi: 28/88, Tevbe suresi:9/60, Bakara suresi: 2/177, Bakara suresi:2/195

⁴ Müslim 1631

Vakıflar, toplumun her bir ferдинin her bir ihtiyacını gidererek uzunca yıllar toplumdaki etkinliğini sürdürmüştür. Bir bütün olarak düşünüldüğünde devlet ve toplum açısından oluşturduğu faydalar ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.2.1 Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Vakıflar

Osmanlı Devleti'nin insan temelli yönetim anlayışının ürünü olan vakıflar, sosyal güvenlik fonksiyonu ile de birçok problemi çözmüştür. Vakıflar, özellikle üst gelir grupları tarafından kurulduğundan, bu gruba mensup bireylerin kendi servet ve gelirlerinden ayırdıkları payın, özel mülkiyetten çıkıp kamu mülkiyetine geçmesi ile birlikte alt gelir grubuna mensup kişilere doğru gelir ve servet dağılımını olumlu yönde etkilemiştir (Soysaldı, 2004: 95). Bunun yanında toplumda düşkün olan kimsesiz çocuklara, yetim ve öksüzlere, kölelere, dilsizlere yardım ve borçları yüzünden hapse düşenleri, borçlarını ödemek suretiyle kurulan vakıflar da vardır. Ayrıca köle ve cariyelerin azat edilmesi ve azat edilenlere yardım edilmesini temin eden vakıflar olduğu gibi harp ve kıtlık halleri için ülkenin bir yerinde yiyecek depolamak üzere kurulan vakıflar ve yetim kızların çeyizlerinin hazırlanması için kurulan vakıflar gibi birçok vakıf türü vardır (Doğan, 2006: 15). Bu durum vakıfların toplumsal bir kuruluş olduğunu, verdiği hizmetlerle birlik ve beraberliği kuvvetlendirerek sosyal gelişmeye katkı sağladığını gösterir.

3.2.2 İktisadi ve Ticari Açıdan Vakıflar

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nde merkezi maliye ve tımar sistemi ile birlikte mali sistem içinde yer alan ve eğitimden sağlığa, din işlerinden bayındırlığa kadar temel kamu hizmetlerini gerçekleştiren en önemli unsurdur (Kayahan ve Görkaş, 2009: 214). Vakıflar, kervansaraylar, hanlar, köprüler ve ulaşım yolları üzerine camiler yaparak ulaşımı da emniyet altına almışlardır. Bu bakımdan ticaretin gelişmesinde ve canlı tutulmasında rolleri büyüktür (Soysaldı, 2004: 97). Hatta han ve kervansarayların çoğunun vakıfnamesinde, yolcuların hayvanları ile beraber üç gün misafir edileceği, yedirilip içirileceği şartı vardır (fmartuklu.net, 2011).

Vakıflar, iktisadi döngüyü sağlamak amacıyla üretim yaparak, gelir temin etmeyi de hizmetle birlikte esas amaç edinmiştir. Değişik dönemlerde vakıflar üzerinde yapılan araştırmalar, iktisadi hayatımızın ortalama %15'ine vakıfların hâkim olduğunu göstermektedir. Vakıflar zirai işletmecilik, imalat sanayi, ticaret

merkezleri, konut sektörü, istihdam ve para konularında ülke ekonomisine belirli bir oranda katkı sağlamakla birlikte, kamu yükünü azaltıcı faaliyetlerde bulunduğu hususu dikkate alındığında vakıfların çok net kamu hizmeti yaptığı görülmektedir (Öztürk, 1995: 25).

3.2.3 Siyasi Açıdan Vakıflar

Osmanlı devlet yapısı müslim gayrimüslim birçok fertten meydana geldiğinden çokuluslu bir görünüm oluşturur. Devletin yönetim politikasının hoşgörü üzerine temellenmesi, vakıfların da bu çok uluslu yapı içinde içtimai açıdan faaliyetlerini rahat bir şekilde ortaya koymasına sebep olmuş ve devletin ulaşamadığı her noktaya hizmet götürmüşlerdir.

Osmanlılar yönetimi altında bulunan halklara otoritesini kabul ettirmek için onlara, iktisadi ve dini hürriyet tanımışlardır. Bu sistem, sultana istikrarlı bir yönetimi yürütebilmek için Ortodoks kilisesini yararlı bir vasıta haline getirme imkânı sağlamıştır (Yediyıldız, 1982: 10). Bu durum, Osmanlı Devleti'nde Müslim ya da gayri Müslim kim olursa olsun hiç kimsenin gıda, barınma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlardan mahrum kalmadan devlet yönetimine karşı güven duymasını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti, vakıflar yoluyla politik felsefesini de uygulamıştır. Örneğin üzerinde durulması gereken bir başka taraf bu kurumların yeni fethedilmiş bölgelerin bir iskân ve emniyet organı ve zıt sosyal ve siyasal gruplar arasında denge unsuru olduğudur (Yediyıldız, 1996: 34). Fethedilen yerlere yeni yapılar inşa edilerek hem yeni yerleşim yerlerinin ihtiyacı olan yapılar tamamlanmış hem de devletin üzerindeki iskân yükü hafifletilmiştir. Vakıf yolu ile hırsız yatağı haline gelmiş ıssız ve bataklık yerler, mamur hale getirilerek gerek yolcular gerekse o civara yerleşecekler için ovalar temin edilmiştir (Ertuç, 2009).

3.3.4 Eğitim ve Kültür Açısından Vakıflar

Kültür, bir toplumun yaşam tarzı olarak değerlendirilir. Siyasi, iktisadi, içtimai hatta mimari durum, o toplumun kültürünü oluşturur. Osmanlı Devleti'nde İslam ahlakı hâkim olduğundan, bu durum devletin her kararına da etki eder.

Osmanlı Devleti vakıflar yardımıyla; cami, hastane, okul, bedesten, hamam ve çeşme gibi tesisler kurarak hem toplumsal ihtiyacı karşılamış hem de kültürel dokuya zenginlik katmıştır. Günümüzde hala vakıflar zamanında yapılan tesislerle,

ülke tanıtılmakta ve bir övünç kaynağı olarak sunulmaktadır. Altyapı ve bayındırlık hizmetleri, dini ve kültürel hizmetler, eğitim sağlık hizmetleri sosyal güvenlik hizmetleri gibi birçok alanda faaliyet göstermiş, bu yapıların maliyetleri de kendi gelirlerinden karşılanmıştır. Bu görevleri yerine getiren vakıflar, mahallinden yönetim esasına dayalı kamu hizmetleri görmeleri dolayısıyla devlet idaresinde bürokratik mekanizmalardan doğan mahsurları büyük oranda ortadan kaldırmış, zaman ve kaynak noktasında verimliliği artırmışlardır (Ertunç: 2009). Bir başka açıdan vakıflar, eğitim çalışmalarında da özellikle kendini göstermektedir. İnşa etmiş oldukları mektep, medrese ve kütüphaneler yoluyla eğitim öğretim ve sanatın gelişimine de büyük katkılar yapmışlardır (Soysaldı, 2004: 98). Medrese ve okulların gelirleri, gelirlerin devamlılığı, hizmetin kalitesi noktasında belirleyici olmuştur.

Osmanlı'da vakıfların bu derece yer etmesi, sosyal ve kültürel alanda bu derece fonksiyonel olmasının diğer bir nedeni de bu kurumların önemli bir kısmının askeri zümre tarafından benimsenmiş ve devlet politikası olarak teşvik edilmiş olmasıdır (Özcan, 2003: 3).

4. PARA VAKIFLARI

Vakıflar, bağışın tipine göre iki şekilde sınıflandırılabilir. Bu noktada temel olan, vakfın varlığının gayrimenkul ya da menkul olmasıdır. Gayrimenkul vakıflar, kira vb. gelir getiren bir mülkün bağışlanmasını içerir. Vakfedilen maldan elde edilen yıllık kira geliri, gayrimenkul vakfının belirlenen amacını finanse eder. Menkul vakıflar ise para vakıfları olarak ifade edilen ve sadece nakit sermaye ile kurulan vakıflardır. Caiz olup olmadıkları uzunca yıllar tartışılmış olan bu vakıf türleri, günümüzde de hala tartışılmaktadır. Faaliyet gösterdiği dönemde ekonomide oldukça etkin bir rol oynayan ve toplumsal birçok konuda hizmet veren para vakıflarının tarihi gelişimini incelemekte fayda vardır.

4.1 PARA VAKIFLARININ TARİHİ GELİŞİMİ

Para vakıfları, Osmanlıya özgü bir model olarak tarihte yer edinmiştir. Bu vakıfların kurulmaları ve faaliyetlerini gerçekleştirmeleri oldukça sıkıntılı olmuştur. Çünkü İslam'da faizin yasak olmasından dolayı para vakıfları, kolay kabul edilmemiş ve yüzyılları aşan tartışmalar yaşanmıştır (Çizakça, 2000: 24). Bu tartışmaların iktisadi ve hukuki incelemesi sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

Para vakıfları, bir gayrimenkul malın değil de belirli bir paranın vakfedilmesiyle oluşan vakıf türleridir. Vakfedilen bu para, kendi başına ebediliği sağlayamayacağından genelde menkuller, gayrimenkuller ile vakfedilmiştir. Böylece vakıf müessesesinde ebedilik esas olduğundan, vakıf kuranlar vakıfları ebedi olabilmesi için bu vakıflara mali kaynak tahsis etmiş olmaktadır(Kurt, 2007, bs).

Belli bir dönem uygulanmaya devam eden para vakıflarına Rumeli Kazaskeri Çivicizade'nin karşı çıkmasıyla dönemin âlimleri arasında da şer' an (dini açıdan) uygun olup olmadığına dair ciddi tartışmalar çıkmıştır. Bu tartışmaların merkezinde ise taşınır ve taşınmaz malların vakfedilip vakfedilmeyeceği konusu vardır. Nakit para ticaret işine yatırılrsa bile zarar etme riskinin bulunmasından dolayı, vakfın esası olan ebedilik özelliğini kaybedileceği düşüncesi ciddi şekilde desteklenmiştir (Saydam, 2008: 64). Ancak nakit paranın vakfedilmesi konusunda Ebusuûd Efendi'nin görüşleri ağır basmış ve daha önce yasaklanmış olan para vakıfları kanunlaşarak toplumda yaygınlaşmıştır (Keleş, 2001: 193).

Para vakıflarının faaliyetlerine ilişkin ulaşılan ilk uygulama; Edirneli Hacı Yağcı Muslihuddi'nin bazı dükkânları ile birlikte vakfettiği, 10.000 akçesi olarak bilinmektedir (Akyol, 2006). Bununla birlikte en net bilinen ilk para vakfı, Fatih Sultan Mehmet'in vakfidir. Fatih Sultan Mehmet, geliri yeniçeri ocaklarına verilen etlerin sübvansiyonunda kullanılmak üzere 24.000 altın vakfetmiştir (Döndüren, 2008: 4).

Kaynaklar para vakıflarının, 13. yüzyıldan itibaren sürekli gelişerek 16. yüzyılın ikinci yarısında zirveye ulaştığını, 1533'te ise vakfedilen değer olarak birinci sıraya yerleştiğini göstermektedir.

Gayrimenkul vakıflarına göre daha esnek ve değişken bir yapı arz eden para vakıfları, başlangıçtaki faaliyet ve hizmet alanlarına yenilerini ekleyerek Osmanlı cemiyetinde önemli birer dayanışma ve sosyal güvenlik ve sosyal müessese olma özelliği kazanmıştır (Özcan, 2003: 79). Bu nedenle toplumda işleyişin kolaylaşması açısından; avarız vakıfları, eyyam vakıfları, orta sandıkları ve esnaf sandıkları gibi oluşumlar halinde varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

Para vakıfları, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar önemini korumuştur. 18. ve 19. yüzyılda kurulan vakıflar üzerinde yapılan incelemelerden, 18. yy vakıflarının % 31,7'sinin, 19. yüzyıl vakıflarının ise %56,8'inin para vakfi

olduğu tespit edilmiştir (Ekinci, 2013). Hatta İzzet Akyol'un araştırmaları 1641 yılına ait Manastır kadı sicilleri, bu bölgedeki 176 köyden 90'ının para vakıflarına müştereken borçlu olduğunu göstermektedir (Akyol, 2006). Bu örnekler bile tartışmalara rağmen para vakıflarının toplumda ciddi bir yer edindiğinin delilidir.

Aşağıdaki tabloda 1456-1800 yılları arasında para vakıflarının toplam vakıflar içindeki payı gösterilmiştir.

Tablo 1: 1456-1800 Yılları Arası Para Vakıflarının Toplam Vakıflar İçindeki Durumu

Devir	Yer	İNCELENEN VAKFİYE		Vakıf kapital toplamı (akçe)	Kapitalin borca verilen kısmı (akçe)	Faiz geliri (akçe)
		Toplam	Para Olarak Vakfedilenler			
Belli değil	İstanbul	2506	232 (%20,17)	3.809.323	----	-----
1456-1494	İstanbul	2506	41 (%3,56)	728.600	----	-----
1495-1519	İstanbul	2506	224 (%19,47)	3.594.125	-----	-----
1520-1546	İstanbul	2506	653 (%56,78)	13.253.736	----	-----
Toplam						
1456-1546	İstanbul	2506	1150(%45,89)	21.385.784	----	-----
1561	Bursa	330	159	3.250.799	3.250.799	333.119
1700-1800	Türkiye (genel)		97 (%29,42)	42.120.220	----	-----

Kaynak: Şimşek, 1986: 220

Tablo 1'e göre;1456-1546 yılları arasında İstanbul'da kurulan 2506 vakıftan 1150'si para vakfi olup, diğer vakıflar içerisinde %45.89 nispetinde; 1700-1800 yılları arasında Osmanlı Devleti genelinde tesis edilen vakıflardan rasgele seçilerek incelenmiş olan 330 vakıftan 97'si para vakfi olup %29.42 nispetinde bir yer işgal etmektedir.

Aşağıdaki tablo 2 ise, 16. yüzyılda sadece İstanbul’da kurulan para vakıflarını göstermektedir.

Tablo 2: Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İstanbul’da Kurulan ve Faaliyet Gösteren Para Vakıfları

Tahrir Tarihi		Akar		Akar ve Nakit		Nakit		Toplam
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet
953/1546	Eski defterden devir	672	57.78	154	13.24	337	28.98	1163
	927-953/1521-1546 arası kurulan	620	48.90	140	11.04	508	40.06	1268
	Toplam	1029	53.15	294	12.09	845	34.76	2431
	Eski defterden devir	1270	79.67	309	19.38	15	0.95	1594
986/1578	953-986/1546-1578 arası kurulan	1055	88.43	128	10.73	10	0.84	1193
	Toplam	2325	83.42	437	15.68	25	0.90	2787
	Eski defterden devir	2321	83.70	429	15.47	23	0.83	2773
1005/1596	986-1005/1578-1596 arası kurulan	332	81.57	15	3.69	60	14.74	407
	Toplam	2653	83.43	444	13.96	83	2.61	3180

Kayak: Özcan, 2003: 14

Tablo 2’ye göre İstanbul’da 16. Asrın ilk yarısında kurulan vakıflar, asl-ı malı açısından değerlendirildiğinde yarıya yakınının sadece nakit (%34.76) veya akarla

birlikte nakit (%12.09) şeklinde olduğu görülmektedir. Ancak 986/1578 ve 1005/1596 tarihlerine ait tahrirlerde, sadece nakit veya nakitle birlikte gayrimenkul vakıflarının oranları toplamının %15-16 civarında olduğu görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir başka husus 953/1546 tarihli tahrirde görülen 845 nakit vakıflardan sadece 15 tanesinin bir sonraki tahrirde görülebilmemesidir. Diğer nakit vakıfların ne olduğunu ise 986/1578 tarihli tahrirde eski defterden devreden akar vakıfları ile akar ve nakit vakıfları için verilen rakamlar kısmen açıklamaktadır. Bu vakıfların önemli bir bölümünün kısmen veya tamamen akara tebdil edildiği tahmin edilebilir. Nitekim vakıfların akıbetiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan istibdal⁵ konusu incelenirken para vakıflarında bu yönlü bir eğilimin mevcudiyeti tespit edilmektedir (Özcan, 2003: 14). Ayrıca Bursa vakıflarının bir yıllık muhasebe kayıtlarından, vakıf paralarının hemen hemen hepsinin mu'amele-i şer'iyye şeklinde borç olarak verildiği tespit edilmiştir.

Kanuni döneminde teorik temelleri belirgin hale getirilerek meşru bir zemine kavuşturulan para vakıfları, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Özcan, 2003: 87).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu vakıfların daha kurumsal bir oluşum içerisinde yer almasına ihtiyaç duyulmuş ve 2 Mayıs 1920'de, Şer'iyye ve Evkaf Vekâlet'ine devredilen para vakıfları, 3 Mart 1924'te Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aktarılmıştır. Genel Müdürlük tarafından Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (Vakıfbank), 11 Ocak 1954 tarihinde 6219 sayılı Özel Kanunla kurulmuştur. Bunda vakıf paraları ile gelirlerinin en iyi şekilde değerlendirilmesi, çağdaş bankacılığın gerektirdiği yönetim ve çalışma anlayışı ile ülkenin tasarruf birikimine katkıda bulunulması ve toplanan tasarrufların korunarak ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılma amacı güdülmüştür (Kayahan ve Görkaş, 2009: 216).

Kuruluş sermayesi 50 milyon TL olan Vakıfbank, 13 Nisan 1954 tarihinde faaliyete geçmiştir. Vakıfbank sermayesinin; %25.18'i, Kasım 2005 tarihinde halka arz edilmiş olup, kalan sermayenin %43'ü Vakıflar Genel Müdürlüğü nezdindeki mazbut vakıflara, %15.64'ü mülhak vakıflara, %16.10'u mensuplarının üyesi olduğu

⁵İstibdal: Değiştirmek, değiştirilmek. Bir vakfi mülk ile mübadele etmek. Bir şey verip yerine başka şey istemek.

Türkiye Vakıflar Bankası Emekli Sandığı'na ve kalanı ise diğer hakiki ve hükmi şahıslara aittir.

İstanbul kadı sicil kayıtlarına göre Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine intikal eden dört bine yakın para vakfına ait vakıf paralar, 1954 yılında kurulan Vakıflar Bankasının sermayesine intikal ettirilmiş ve böylece para vakıfları tarihe karışmıştır (Kurt,2007:4).

4.2 PARA VAKIFLARININ KURULUŞU, İŞLEYİŞİ VE DENETİMİ

Para vakıflarının kuruluş ve işleyişleri ile ilgili konular, üç aşamada incelenmektedir. İlk olarak, bir para vakfının kuruluşunun nasıl gerçekleştirildiği ve tescil işlemleri, ikinci aşamada kuruluşunu tamamlamış herhangi bir vakfın idame işlemlerinin nasıl yürütüldüğü, hangi usullerin uygulandığı ve son aşamada ise vakfın faaliyetleri sonucunda elde edilen gelirlerinin ne şekilde harcandığıdır (Özcan, 2003: 27). Sadece sermaye ile kurulan bu vakıflarda elde edilen gelir ya da faiz, vakıf hizmetlerinin finansmanı için ayrılırdı. Böylelikle vakfın devamlılığı ve ebediyeti sağlanmış olurdu (Kayahan ve Görkaş, 2009: 212).

Kuruldukları ilk dönemde para vakıflarının genel amacı; mahalle, köy ya da bölgede ahalinin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. 16. yüzyıla gelindiğinde ise para vakıfları, halkın avarız vergilerinin ödenmesi, dini ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve hayır işlerinin karşılanması gibi amaçlara da yönelmiştir (Çiftçi, 2004: 52).

Para vakıflarının da kuruluşu diğer vakıfların kuruluş işlemleri gibidir. Bununla birlikte para vakıflarının kuruluşu iki kısımda değerlendirilebilir. İlki; vakfın kurucusunun vakfiyesini kendisinin hazırlayıp kadıya tescil ettirmesidir. İkincisi ise; ölümle birlikte vasiyet yoluyla geçerlilik kazanmasıdır. İkinci yolla kurulan vakıf türünde malın 1/3'ü (sülüs-ü malını) aşmaması istenir (Özcan, 2003: 51).

Mütevelli, vakfın yöneticisidir. Mütevelli, bu idare işlerini vakfiyenameye uygun şekilde şer'i hükümler çerçevesinde yerine getirir.

Vakfiyename vakfa dair, vâkıfın takdiri ve hâkimin duruşma ve hükmünü içine alarak düzenlenen belgedir. Vakfiye'de; vakfedilen malların listesi, vakfın idare şekli, gelirleri, harcama şekli, vakfın yöneticileri, çalışanları ve ödenecek ücretler,

vakfın hukuka uygunluğuna dair hâkim kararı, tarih ve mühür satırları bulunur (Kayahan ve Görkaş, 2009: 216).

Para vakıflarının işletilmesinde temel prensip, vakfedilen paranın anapara muhafaza edilerek işletilmesi ve elde edilen gelirin vakıf amaçları doğrultusunda harcanmasıdır (Alper ve Erdoğan, 2008: 90).

İdari ve iktisadi açıdan devlete bağlı olan vakıflar, kadının gözetimi ve denetimi altında bulunurlar. Kadı mütevellinin yönetimini denetleyerek hesapları inceler ve harcamaları kontrol eder (Çiftçi, 2004: 83).

4.3 FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Osmanlı Dönemi'nde para vakıfları, ekonomik sistemlerin önemli bir ihtiyacı olan borçlanma ve fon kullandırma ihtiyacının zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan ihtiyaçları giderebilmek için de borçlanma ilişkisi içerisine gidilmiştir. Bazı insanların bu durumu istismar etmesiyle piyasada güven içinde borç alacak ilişkisi gerçekleşmemiştir. Para vakıfları var olan boşluğu doldurarak insanların nakit ihtiyacını, belirli bir getiri üzerinden karşılamıştır. Bu vakıfların işletilmesi için de yaşanan toplumun özelliklerine kültüre, gelenek ve göreneklere uygun yöntemler geliştirilmiştir. Genel olarak muamele-i şer'iyye ile fon kullandıran para vakıfları, farklı yöntemleri de kullanmış ancak kâr/sermaye oranı diğer yöntemlerde net olmadığından ömrü çok uzun olmamıştır.

Bir kredi kurumunda toplanan fonların vakfiyenedeki şartlara göre işletilmesi esastır. Para vakıflarının fon kullandırma yöntemleri genel olarak 3 ana başlıkta incelenmektedir (Çizakça,1993: 70):

- 1) Mudaraba
- 2) Bidaâ
- 3) Muamele-i şer'iyye veya Murabaha

4.3.1 Mudaraba

Mudaraba; taraflar arasında kâr ya da zarar ortaklığı kurularak, sermayenin işletilmesidir. Taraflardan biri emeğini koyarken diğeri sermayesini koyar. Emeğini koyan taraf müdarib, sermayesini koyan taraf ise Rabb-ul – Mal olarak isimlendirilir

(Kayahan ve Görkaş,2009:217). Bu işlemde Rabb-ul-mal parasını işletmek üzere mudaribe devreder. Müdarib parayı kâr elde etmek amacıyla işletir. Eğer kâr sağlanırsa rabb-ul-mal sermayesini geri almakla birlikte,kâr üzerinden önceden belirlenen belirli bir yüzdeyi de alır (Çizakça, 1993: 19). Zarar halinde ise sermaye sahibi sermayesinden olurken, emek sahibi emeğinin karşılığını alamamış olur. Bu işlemde sermayedar para vakıfları olduğundan, para vakıfları kullandırmış olduğu sermayeyi kaybeder. Bu durum, para vakıflarının ebediyetinin tehlikeye düşmesine neden olmaktadır (Kayahan ve Görkaş, 2009: 217).

Mudaraba ortaklığında bazen de kâr, farklı şekilde dağıtılmaktadır. Mudaribin emeğinin yanında sermaye koyduğu ortaklıklar da vardır. Müşaraka olarak geçen bu kâr dağıtımında mudarib kârdan daha fazla hisse alabilmektedir (Kurt, 1996: 153). Ayrıca mudaraba ortaklığının diğer bir yönü de mudarib kendisine verilen işletmeyi kullanmak üzere 3. şahıslarla yeni ve ayrı mudaraba ortaklığına girebilmektedir. Burada önemli olan mudaribin bir ya da birkaç sermayeyi birleştirip çok sayıda kullanıcıya plase ederek⁶ gelir sağlamasıdır (Çizakça, 1993: 20).

Osmanlı Devleti'nin şer'i hukuk düzenine uygun olduğu halde, mudaraba finansman yöntemi, şahıslar arasında kurulan ortaklık olduğundan istismar edilmiş ve para vakıflarında çok fazla kullanım alanı bulamamıştır (Özcan, 2003: 74). Kayahan ve Görkaş'a göre ise yatırım yapılan alanın denetlenmesi ve kontrol edilmesinin gerektiği, avantajlı yatırım için uzman personel ihtiyacının olması bu sistemin tercih edilmemesinin temel nedenleri olarak açıklanmıştır (Kayahan ve Görkaş, 2009: 217).

4.3.2 Bidaâ

Bidaâ bir kimsenin kârı tamamen kendisine ait olmak üzere diğer kimseye sermaye vermesidir. Sermaye veren kimseye mubdi, alan kimseye ise müstebdi denir (Özcan, 2003: 74). Para vakıfları, bu işlemi yaparak mülkiyeti kendinde tuttuğu gibi, kârın tamamının da vakfa verilmesi sağlar (Kayahan ve Görkaş, 2009: 217).

Bu yöntemde önceden belirlenen bir ribh (kâr) oranı yoktur. Geri ödemenin olup olmayacağı ya da ne kadar olacağı bilinmediğinden, kâr/sermaye durumu değişiklik gösterir. Bu durumda sermayedarın tek kârı hayır yapmak olduğundan, bu yöntem yaygınlık kazanmamıştır (Kayahan ve Görkaş, 2009: 218).

⁶ Plase etmek: Parayı gelir getirici bir işe para bağlamak, yatırmak, yatırım yapmak.

4.3.3 Muamele-i Şer'iyye (Murabaha)

Osmanlı para vakıflarının en fazla uygulama alanı bulan, nakit paranın işletiliş tarzı muamele-i şer'iyye'dir (Keleş, 2001: 195). Osmanlı Devleti'nde şer'i hukuk çerçevesinde faiz yasak olmasına rağmen, iktisadi şartların getirdiği çözümler ve toplumsal olarak finansal kaynak ihtiyacının giderilmesi için vakıf paralarının "muamele-i şer'iyye" adı altında işletilmesi caiz görülmüştür (Kayahan ve Görkaş, 2009: 217). Muamele-i şer'iyye, fon fazlası olan insanların fonlarını karşılıksız kullandırmak istemedikleri bir finansal üründür (Özcan, 2003: 54). Diğer bir tanımla da bu borçlanma türü, para vakfının elindeki sermayeyi, önceden belirlenmiş oran üzerinden getiri sağlayacak şekilde işletmesidir (Kayahan ve Görkaş, 2009: 218).

Muamele-i şer'iyye, birkaç işlemle yasak olan ribanın dolaylı yünden yani hile ile meşruluk kazandığı bir sistem olarak görüldüğünden eleştirilmiş ancak İbn Kemal ve Ebussuûd Efendi'nin fetvalarıyla caiz olduğuna kanaat getirilmiştir. Öyle ki; İbn Kemal tarafların birbirlerine zarar vermeyen hileyi caiz görerek, riba gibi bir haramı engellediği için fetva vermiştir. (Özcan, 2003: 55). Aslında toplumun o zamanki şartlarına bakınca ne kadar haklı bir karar verdiği net bir şekilde görülebilir. Çünkü insanların nakit para ihtiyacını sağlayacak bir kurum olmadığından, ribahor denilen tefeciler toplumda yaygın hale gelmiş ve uyguladıkları %50–60 gibi faiz oranlarıyla insanları sömürmüşlerdir (Özcan, 2003: 64). Bu durumda para vakıfları tespit edilen muamele oranıyla para kullandırmakta; adaletsizliği önlemek ve borç-alacak sistemine denge getirerek piyasa faiz oranlarını dengede tutmuşlardır.

Yüksek kredi kullandıran tefecilik sistemine karşı alternatif bir finansman sistemi olan muamele-i şer'iyye sisteminde, değişik tarihlerde farklı oranların tespit edilmesiyle birlikte muamele oranı daha çok "ona on bir (%10)" olmakla birlikte, değişik tarihlerde incelenen farklı kanunnamelerde muamele oranının "ona on ikiden (%12)" fazla olduğu görülmemiştir (Özcan, 2003: 59).

4.4 BEY İŞLEMLERİ (SATIŞ İŞLEMLERİ)

Muamele-i şer'iyye belli bir dönemde îyne satışının meşru şekli içinde kullanılmıştır. Bey'ul îyne, bir malın veresiye olarak satılıp alıcıya teslim edildikten sonra, yine alıcıdan peşin ama daha az bedelle satın alınmasıdır. (Kurt, 1996(b): 17).Bey malı mal ile mübadele demektir. 4 ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır.

1. Mukayaza: Malın mal ile mübadelesi
2. Semen: Malın semen(ücret, bedel) karşılığında satışı,
3. Sarf: Semenın semen ile yani paranın para ile mübadelesi,
4. Selem: Müecceli muaccele satmak, yani peşin para ile veresiye mal satın almak.

Tarafların hak ve sorumluluklarına göre farklılık arz eden satış türleri ise şöyledir (Özcan, 2003: 70-72).

1. Bey' Bat. Kesin satış. Malın bir bedel karşılığında satılması demektir.
2. Bey' bil-vefa: Bir malı kararlaştırılan müddet içerisinde bedelini iade ederek geri almak şartıyla satmak. Parası olanların karşılıksız kullandırmak istememelerine karşılık halkın meşru olmayan yollara yönelmemeleri için kullanılan ödünç para bulma işlemi.
3. Bey' lil- istiğlal: Kiralama şartı ile yapılan bey'bil- vefa'dır. Bey'bil – istiğlal ile satılan bir mal asıl malikinin kullanımından hiç çıkmamakta, mal sahibi satmış olduğu malı sözleşmede belirtilen kira bedeli karşılığında kullanmaktadır.

İsmen farklılıklar gösteren bu üç işlemin hukuki bazı neticeleri dışında aslında bariz bir farkları yoktur. Temelinde ribaya bulaşmadan borç temin etmek düşüncesi yatmaktadır.

Sonuç olarak para vakıfları toplumsal ihtiyaçları gidermesi yanında, ticari hayatın işletilmesinde ve fon taleplerinin karşılanmasında önemli bir aracılık görevi üstlenmiştir. Bunun yanında aracılık faaliyetleri ve reel sonuçlara göre hareket etmiş ve bu durum ticari hayatı zenginleştirmiştir.

5. PARA VAKIFLARI UYGULAMA TÜRLERİ

Osmanlı para vakıfları kurulduğu zamandan itibaren toplumsal hayatta önemli bir yer edinmekle beraber, ihtiyaca göre gelişmeler de kaydetmiştir. Başlangıçtaki hizmet alanlarına yenilerini ekleyerek ve sınıflara ayrılarak, ihtiyaçlara daha net ve hızlı cevaplar vermiştir. Aynı yaşam koşullarına sahip ve benzer riskleri paylaşan fertler tarafından oluşturulan sınıflar şunlardır.

5.1 AVARIZ VAKIFLARI

Köy ve mahallelerde ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuşlardır. Özellikle köy ve mahallelerin vergilerinin ödenmesinde ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında da vakıflardan istifade edilmiştir. Vakfın harcamaları arasında muharrem ve recep tekâlifleri, yeniçeri salyanesi, nizam-ı cedit askeri masrafı, çeşme, su yolu, kaldırım, fener, mum, mahkeme masrafları; cami, mescid, dükkân ve ev tamirleri, fakirlere yiyecek ve yardımlar ve de ihtiyacı olana kredi gibi hususlar sayılmaktadır. Rıfat Özdemir'in, "Ankara Hatuni Mahallesi, Nakit Avarız Vakfının Kredi Kaynağı Açısından Önemi" adlı çalışmasında, vakfın Müslümanlara açtığı kredilerde uyguladığı rıbh oranının 1801 yılına kadar %2,5, 1802 yılından itibaren %10 ve zimmilere⁷ uyguladığı oran ise aynı yılları takiben %10 ve %15'tir (Özcan, 2003: 81).

5.2 ESNAF SANDIKLARI

Bu sandık, herhangi birinin bağıшта bulunması ve esnafın bağışları, aidatları ve esnaflıkta terfi gibi vesilelerle yapılan ödemelerden sermayesini oluşturmaktadır. Esnafın ortak faaliyetlerinin finansmanında kullanılan bu menkuller, bazı ortak işlerin yapılmasında, esnafın ve halkın fakirlerinin yiyecek giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasında, cenazelerin kaldırılmasında ve önemli günlerin masraflarının karşılanmasında kullanılmıştır (Özcan, 2003: 82).

5.3 ORTA SANDIKLARI

Yeniçeriler için kurulan yardımlaşma ve sosyal güvenlik müesseseleridir. İlk olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen bu sandıklar muhtaç duruma düşenlerin kendilerine ve ailelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuş sosyal güvenlik müesseseleridir. Yeniçeri birliklerine ait bu tür vakıf ve fonlar yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra yeni kurulan askeri birliklere aktarılmıştır. Günümüzde ordu mensupları arasında bir yardımlaşma kurumu olarak kurulan ve başarılı bir yönetimle holding haline gelen OYAK bu anlayışın modern tarzda uygulaması olarak düşünülebilir (Özcan, 2010: 142).

⁷ İslam ülkesinde, devletle yaptığı bir anlaşma ile devletin himaye ve güvencesi altında yaşayan gayrimüslim vatandaşı ifade eden terim.

5.4 EYTAM SANDIKLARI

Yetim çocuklarının mallarının işletilmesi için kurulmuş sandıklarıdır. Bu sandıklar yetim çocukların asli mallarını muhafaza ederek parayı işletilmiş ve elde edilen kâr, çocukların ihtiyaçları için kullanılmıştır. Bu çocuklar, rüşd yaşına gelince asli mallar kendilerine teslim edilmiştir. Bununla birlikte savaşta şehit düşen askerlerin çocukları da orta sandıklarıyla birlikte bu sandıktan ihtiyaçlarını görebilmişlerdir (Özcan, 2010: 143).

6. PARA VAKIFLARI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Osmanlı Devleti'nde para vakıflarında esas olan gayr-i menkule bağlı menkulün vakfedilmesi idi. Nukutun nakit olmasından dolayı ebedi olup olmayacağı üzerine tartışmalar dönem dönem gündeme gelmiştir (Kurt, 1996: 10). Hatta âlimler arasında birbirlerini bidatçılıkla⁸ itham edecek kadar ateşli tartışmalar geçtiği kaynaklardan öğrenilmektedir.

Konunun tarihi seyrine bakacak olursak, ilk olarak XV. yüzyılın tanınmış hukukçusu Molla Hüsrev'in konuyla ilgilendiğini görebiliriz. Molla Hüsrev hiçbir tartışmaya girmeden sadece para vakıflarının Hanefi hukukçusu imam Züfer'in öğrencisi Ensari tarafından caiz görüldüğünü aktarmıştır. Hatta Okur'un aktardığı bilgiye göre Molla Hüsrev şeyhülislamlığı sırasında para vakıflarını tescil ettirmiştir. Bununla birlikte molla Hüsrev'in öğrencisi Ali Çelebi para vakfını dini bir kaynaktan ziyade örfe dayandırarak konu üzerindeki tartışmalar üzerinde durmuştur (Okur, 2005: 41).

XVI. yüzyılda ise devrin şeyhülislamı İbn Kemal vakfın meşruiyeti üzerinde durduğu risalesinde, para vakıflarının caiz olduğunu savunmuştur. Hatta ileride karmaşaya yol açmaması için bir kadının verdiği hükmü, başka bir kadının bozamayacağı hükmünü gündeme getirmiştir (Özcan, 2000: 32). Asıl tartışmalar İbn Kemal vefat ettikten çok sonra patlak vermiş ve Osmanlı âlimleri arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.

⁸ Bid'at; dinin aslından olmayan ve dini hüküm ve delillere dayanmada etmeden sünnete aykırı olarak icad edilen şeylerdir. Başka bir ifadeyle; dinî emirlerin tamamlanmasından sonra, peygamberin sünnetine, Kur'an'ın açık hükümlerine, ashab, tabiin ve müctehitlerin genel görüşlerine tamamen aykırı olarak ortaya çıkan hal, davranış ve işler demektir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde söz konusu tartışmaların 1545-1547 yılları arasında Rumeli kazaskerliği yapan Çivicizade Muhiddin Mehmet Efendi'nin para vakfının meşruiyetini sorgulamasıyla hatta yasaklamasıyla başladığı görülmektedir (Okur, 2005: 42).

Çivicizade, para vakıflarının gayrimeşru olduğu iddiasıyla yazdığı fetvasının zamanın şeyhülislamı Ebussuûd Efendi'ye ulaşması ile birlikte tartışma alevlenmiştir. Ebussuûd Efendi duruma müdahale ederek topluma faydalı olan ve ekonomik sistemde yer etmiş bir müessesenin kaldırılmasının mevcut idari ve iktisadi sistemi sarsacağını söyleyerek, vakıf müessesesinin önemi üzerinde durmuştur (Şimşek, 1986: 211). Bu süreçte tartışmaya, Sofya Halvetiye tarikatına mensup Şeyh Bali Efendi dâhil olmuştur. Devrin fakihleri arasında yer alan Bali Efendi, Kanuni Sultan Süleyman, Çivicizade ve Sadullah Çelebi'ye para vakıflarının caiz olduğuna dair yazdığı mektuplarla para vakıflarını savunanlar arasında yerini almıştır (Kurt, 1996: 11). Birgivi Mehmet Efendi'nin de Ebussuûd Efendi'ye reddiye yazarak konuya dâhil olduğunu görmekteyiz.

Para vakıfları tüm bu tartışmalar arasında varlığını sürdürerek toplumun finansman ihtiyacını karşılamaya devam etmiştir. Devletin ve dini yetkililerin meseleye sahip çakmalarıyla para vakıfları, görevini icra etmiş ve uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir (Kurt, 1996: 12). Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için para vakıflarına karşı çıkanlar ya da para vakfını destekleyenlerin hangi temele dayandırarak düşüncelerini açıkladıklarını iyi anlamak gerekmektedir. Konu para vakıflarını destekleyenler ve para vakfını desteklemeyenler olarak iki grup halinde incelenecektir.

6.1 PARA VAKIFLARINI DESTEKLEYENLERİN GÖRÜŞLERİ

6.1.1 Ebussuûd Efendinin Görüşleri

Osmanlı Devleti'nde 29 yıl şeyhülislamlık yapan Ebussuûd Efendi'nin devletin idari, mali, iktisadi pek çok kararında imzası bulunmaktadır. Ebussuûd Efendi para vakfıyla ilgili görüşlerini "Risale fi vakfi'l Menkul Ve'n Nukud" ve Tescilül-vakf" adlı eserinde ortaya koymuştur (Kurt, 1996: 12).

Para vakıflarının meşruiyet kazanmasında en etkili isimlerden biri olan Ebussuûd Efendi, kaleme aldığı risalesiyle para vakıflarının hukuki temellerini açıklamıştır (Okur, 2005: 44).

Ebussuûd Efendi risalelerinde para vakfının caiz olduğunu ispatlamak için müçtehit imamların görüşlerinin tahlilini yaparak meseleyi ele almıştır (Özcan, 2003: 34). Hanefî mezhebine bağlı kalarak yaptığı açıklamalarını imamların görüşleriyle güçlendirmiştir. Daha sonra yapılan nakilleri ayrıntılı olarak değerlendirmiş para vakfının meşruiyetini belirleyici açıklamalar yapmıştır.

Ebussuûd Efendi'ye göre önemli olan vakfın cevazından ziyade hukuki bağlayıcılığıdır. Risalelerinde temsil için başvuru olan çeşitli yolların hukuk açısından tahlilini yaparak vakfın lüzumu için tescilin nasıl gerçekleşeceğini anlatmıştır (Özcan, 2003: 35). Özetle Ebussuûd Efendi risalesinde para vakıflarına dair meseleyi üç aşamada açıklamıştır. Birinci aşamada akara bağlı olarak paranın vakfedilmesi olarak Ebu Hanife'ye rağmen caiz görmüştür. İkinci aşamada paranın menkul sınıfına girip girmediğini “mislinin bekası aynının bekası hükmündedir” prensibiyle açıklayarak ebedilik şartını sağlayacağı sonucuna ulaşmıştır. Üçüncü aşamada ise vakfın cevazına hükmedilse bile, lüzumu ifade etmeyeceğini ortaya koymuş ve tescil esaslarını tayin etmiştir (Özcan, 2003: 36).

6.1.2 Sofyalı Bali Efendi'nin Görüşleri

Sofya Halvetiye Tarikatı'na mensup Sofyalı Şeyh Bali Efendi para vakıflarının Çivicizade tarafından yasaklanmasına karşı Kanuni Sultan Süleyman'a Çivicizade'yle ve Şah Çelebi'ye mektuplar göndermiştir. (Kurt, 1996: 15). Bir tarikat şeyhi olan Bali Efendi mektuplarında, para vakfının caiz olduğu üzerinde durarak şer'i hukuka göre herhangi bir engelin olmadığını vakıfların caiz olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Bali Efendi, millete büyük faydalar sağlayan vakıfların gelirleriyle özellikle dini hizmet veren kurumların geçindiğini vurgulayarak bu vakıfların kapatılmaması gerektiğine padişahı ikna etmeye çalışırken, Çivicizade'ye yazdığı mektubunda ise bu vakıfların kapanması neticesinde hizmet veren kurumların kapanacağı endişesini bildirerek, kararını geri çekmesi gerektiğini vurgulamıştır (Şimşek, 1986: 212).

Bali Efendi padişaha yazdığı ikinci mektubunda ise Rumeli kazaskerinin para vakıflarının caiz olmadığına dair verdiği hükm-ü şeriflere karşılık, müftü ve ulemalar

tarafından caiz olduğunu belirtmelerinin toplumda karışıklığa yol açtığı ve vakıf kurmak isteyen hayır sahiplerinin kararsız kaldıklarını bildirmiştir (Özcan, 2003: 40).

Bali Efendi mektubunda Rumeli’de birçok imaret ve medreselerin bir kısmının cami ve mescitlerin ise çoğunun nukut olduğunu hatırlatarak, bu yapıların yasakla birlikte ahıra dönüşeceğini, köy ve şehirlerin susuz kalacağını ve hayır yollarının kapatılacağını belirterek, yasağa karşı eleştirilerini ağır bir dille açıklamıştır (Özcan, 2003: 43).

6.2 PARA VAKIFLARINI DESTEKLEMİYENLERİN GÖRÜŞLERİ

6.2.1 Çivicizade’nin Görüşleri

Osmanlı Devleti’nde para vakıflarına şiddetli karşı çıkanlardan birisi olan Çivicizade Mehmet Muhyiddin Efendi, Rumeli Kazaskerliği’ne atandıktan sonra Rumeli para vakıflarını gayrimeşru oldukları gerekçesiyle kapatmıştır. Şeyhülislam Ebussuûd Efendi’nin Çivicizade’nin uygulamasının hata olduğunu ve para vakıflarının caiz olduğunu ispatlamak için yazdığı risalesine karşılık bir reddiye yayınlamıştır (Özcan, 2003: 36). Ayrıca Ebussuûd Efendi’nin imam Züfer’in fetvasına dayanarak tearüf (karşılıklı anlaşma) hükmünce paranın vakfedileceği fetvasını eleştirerek, bu naklin zayıf olduğunu söylemektedir. Ayrıca reddettiği durumu şöyle ifade eder: nakit para muamele-i şer’iyye de yapılırsa, mudarebeye de verilse veya ticaret sermayesi de edilse başkasının mülküne intikal eder (Kurt, 1996: 16).

Çivicizade ölene kadar görüşlerinin arkasında ısrarla durmuştur ve eleştirdiği Ebussuûd Efendi’nin usul hatalarına düştüğünü daha güçlü nakiller varken, daha zayıf olanı seçmekle itham etmiştir (Özcan, 2003: 37).

6.2.2 İmam Birgivi’nin Görüşleri

İmam Birgivi para vakıfları hakkındaki görüşlerini “es-Seyfüs-Sarim fi Adem-i Cevazil-Vakfi’i-Menkûli ve’d-Derâhim” adlı risalesinde Şeyhü’l İslam Ebussuûd Efendi’nin para vakfının câiz olduğunu bildirdiği eserine karşılık bildirmiştir (Kurt, 1996: 17).

İmam Birgivi bu konuyu sürekli gündemde tutarak, para vakıflarının meşru kabul edilmesindeki sakıncaları dile getirdiği risalesinde, devrin şeyhülislamının büyük bir içtihat hatası yaptığını, şeriat uygulayacak olanların bir mükâfat umarken

günaha girmemeleri için bu uyarıları yapmanın kendisi için büyük sorumluluk olduğunu bildirmektedir (Şimşek, 1986: 214). Özellikle mu'amele-i şer'iyye konusu üzerinde ısrarla durarak paradan para kazanılamayacağını, bunun açık bir şekilde Kur'an'da yasaklanan faiz olduğunu ifade etmiştir (Özcan, 2003: 47).

İmam Birgivî, nakit para vakfının sakıncalarını şöyle sıralamıştır (Kurt, 1996a: 18-19 ve Özcan, 2003: 47-48):

Nakit parayı vakfedenler, vakfi geçerli sanarak zekât görevini ifa etmezler. Miras hükümleri uygulanmaz ve bu yüzden hak sahipleri zulme uğrar, vakfeden pişmanlık duyarak vakfından dönmek istese bile buna hâkim izin vermez. Bu yüzden vakıf görevlileri başkasının malını yemiş olur.

Nakit para vakfının işletilmesinde kullanılan mu'amele-i şer'iyyenin esası olan "îyne satışı (vadeli satış yapıp aynı malı satıcının daha ucuz ve peşin fiyatla geri alması) usullerini Hazreti peygamber kötülemiştir.

Caiz olduğu belirtilen mudarebe ve bidaâ yöntemlerinin yerine artık mu'amele-i şer'iyye uygulandığından ve mütevellilerinin çoğunluğu bu işlemi bilmediklerinden karz veya satım akdinin uygulanmasıdır. Bu işlem ribadır ve kesinlikle haramdır.

İmam Birgivi risalesinde, para vakıflarının caiz olmadığını bildirdiği gibi ortaya çıkacak olumsuz sonuçlara da değinmiştir.

7. PARA VAKIFLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Elde para vakıfları ve İslami finansın devlet ve toplum için rolleri üzerine geçmişten gelen birçok tartışmalar vardır ve devam da etmektedir. Açıklamalardan anlaşıldığına göre para vakıflarını caiz gören ve görmeyen İslam âlimleri olmuş ve bunlar görüşlerini ispat etmek için delillerini ortaya koymuşlardır. Osmanlı şeyhülislamı her ne kadar karşı çıkılsa da zamanın şartlarına göre teorideki yasakları uygun şekilde yorumlamaya çalışmışlardır (Şimşek: 1986: 215). Osmanlı uygulamalarında yer alan nakit para vakfının daha çok içtimai ve ekonomik hayat şartları gerekçesiyle varlığı, haklı sebeplere dayandırılarak caiz görülmüştür. Ebussuûd Efendi özellikle padişaha yazdığı mektubunda yüzlerce yıldır uygulaması olan bir kurumun varlığının ümmetin yanlıta ittifak etmeyeceği gerekçesiyle bidat

olmayacağını vurgulayarak, bu kurumun kaldırılmasının özellikle toplumda sarsıntı oluşturacağına değinmiştir. Para vakıflarının caiz olmadığına dair düşünceler Çivicizade vefat edene kadar devam etmiş onun vefatıyla konuya ilgisiz kalındığından bu yasak gündemdeki yerini kaybetmiştir. Bununla birlikte devrin âlimleri konuyu yeniden değerlendirerek para vakıflarının lehinde karar vermişler ve yasağı kaldırmışlardır (Özcan, 2003: 45).

Şimşek'in tespitine göre devletin görüşü imam Züfer'in görüşü çerçevesinde şekillendiğinden, hiçbir şeyhülislam para vakıflarına karşı çıkmamıştır. Çivicizade ise bu vakıflara şeyhülislamken karşı çıkmamış, bu görevden alındıktan sonra karşı çıkmaya başlamıştır (Şimşek, 1986: 216-217).

Para vakıfları serbest bırakıldıktan sonra bazı düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle muamele oranının zaman zaman fermanda bildirildiği gibi belli bir oranın üzerine çıkmaması istenmiştir. Bu oran genellikle "ona onbir" yani %10'dur (Özcan, 2003: 46). Görüldüğü gibi para vakıflarını kaldırmanın ciddi aksaklıklara sebebiyet vereceği, vakıf sisteminde bozulmalara yol açacağından kaldırılmak yerine düzenlemelerle muamele oranlarının kontrol altında tutulması sağlanmıştır. Ancak Özcan'ın tespitine göre özellikle muamele-i şer'iyye usulü riba alıp verme yolu haline gelmiştir (Özcan, 2003: 46).

Sonuç itibariyle her ne kadar fikir ayrılıkları olsa da para vakıfları genel itibariyle devlet ve halk tarafından hüsn-ü kabul görmüş itiraz edenler yok denecek kadar az olmuştur. Ayrıca dini, içtimai, iktisadi hizmetler gördüğü için devlet yönetimine önemli katkılar da sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİ VE TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI

1. KATILIM BANKACILIĞI

Türk finans sisteminin önemli bir kurumu kuşkusuz bankalardır. Hangi ekonomik sistem üzerinden değerlendirme yapılırsa yapılsın eleştirilmesi ayrı bir konu olmakla beraber, kaynağın fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki akışını temelde para piyasasında bankalar sağlar. Buna karşın finans sektöründe büyük bir rol oynayan bankaların toplumun her kesimine hitap edip etmediği, finans felsefesi açısından önemli bir sorgulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılım bankacılığı, dini inançları gereği bankacılık sisteminden kaçınan bireylerin paralarının ekonomiye kazandırılması ve noktasında para piyasasına kazandırılmış önemli bir sistemdir.

Katılım Bankacılığı, faizin olmadığı bir manayı ifade eden ve bu yönüyle klasik bankacılıktan ayrılan bir finansal sistemdir. Uluslararası literatürde “İslami Finans” olarak adlandırılan katılım bankacılığı, Türkiye’de ilk olarak 1980’li yıllarda Özel Finans Kurumları olarak piyasaya giriş yapmıştır. Her ne kadar İslami kesimin dini hassasiyetinden ötürü yeni geliştirilmiş bir sistem gibi algılansa da esasen bir önceki bölümde de incelediğimiz gibi toplumun ihtiyacını karşılamak üzere uygulanagelen ya da geçmişe dair uzantıları olan bir sistemdir. Öte taraftan 1980 yılına kadar dışa kapalı bir ekonomik yapıya sahip Türk mali sistemi, bu tarihten sonra serbestleşme ve dışa açılma sonucunda finansal olarak ciddi değişiklik yaşamıştır. Bu oluşan yeni sistemde ekonomiye daha fazla kaynak sağlamak amacıyla özel kesimin önü açılmıştır. Böylelikle faiz hassasiyetinden dolayı fon fazlasını ekonomiye aktaramayan kesimin tasarruflarını da değerlendirebileceği faizsiz finans kurumları, 1985 yılında Türk finans sistemine dâhil olmuştur.

Dünyada 1970’li yıllardan itibaren adından söz ettiremeye başlayan faizsiz bankacılık, günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı giderek daha da değer kazanmaktadır. Geliştirdiği modellerle günümüzde birçok ihtiyaca cevap veren ve

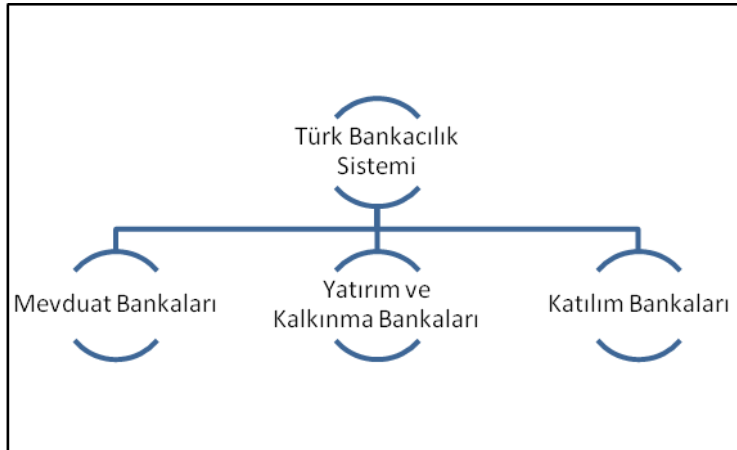
finansal sistemde yerini derinleştirerek ilerleyen bu modelin, tarihsel sürecini incelemek bu sistemi tanımak açısından önemlidir.

1.1 TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

“İslami Finans, Faizsiz Finans ya da Katılım Bankacılığı” gibi farklı isimlerle ifade edilen finansal sistem, İslami esaslara göre oluşmaktadır. Buna göre katılım bankacılığının temel prensibi, faizin olmadığı ancak kâr-zarar ortaklığı esasına dayanmasıdır. Temeli çok eskilere dayansa da gelişen ve değişen ekonomik sistemlere paralel gelişme arz etmiş ancak, özünde olan faizin olmayışı ilkesini günümüze kadar getirmiştir. Bundan dolayı katılım bankacılığı sistemini daha iyi anlayabilmek için faizi, yasak oluşunu ve ekonomik sistemdeki yerini iyi anlamak; faizsiz finans sistemini kendi ilkeleri çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi, günümüz itibarıyla Mevduat Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Katılım Bankaları olmak üzere 3 temel ayak üzerine inşa edilmiş durumdadır (T.K.B.B. web sitesi). Bu bankalar arasında bankacılık sektörünün faizsiz kısmını katılım bankacılığı oluşturmaktadır.

Şekil:1 Türk Bankacılık Sistemi

Bankacılık terimi olarak incelendiğinde ‘katılım’ sözcüğü en genel manada ‘kâr ve zarara katılmayı’ ifade eder. Katılım Bankacılığı kavramını tanımlamaya çalışırken, genel kabul görmüş, Faizsiz Bankacılık ve İslam Bankacılığı kavramlarını öncelikli olarak ifade etmekte fayda vardır. İslâm dininin ortaya koyduğu prensipler çerçevesinde; bu sistemde paraya, değer biriktirme aracı olarak değil, mübadele aracı

ve değer ölçüsü olarak bakan bir görüş hâkimdir. Bu bağlamda faiz olgusu yerine kâr-zarar ortaklığı prensibine dayalı şekilde ticaret ve üretim alanına yönelik yöntemlerle kâr elde etmeye çalışan, ekonomik kalkınmayı sosyal kalkınma ile paralel tutan banka işletmeciliği ‘Faizsiz Bankacılık’ veya ‘İslami Bankacılık’ olarak tanımlanabilir (Eskici, 2007: 5).

Bugün Finans piyasasında Katılım Bankası adıyla faaliyet gösteren bu faizsiz kurumlar, ‘Özel Finans Kurumları’ adıyla kanuni dayanağı ilk olarak 22.07.1983 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan, 19 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan “Özel Finans Kurumları'nın Kurulması Hakkında 16.12.1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname’ de” açıklanmıştır (R.G 19.12.1983 t’li ve 83/7506 sy’lı).

İslam bankacılığının Türkiye'deki uygulaması olan Özel Finans Kurumları (Katılım Bankaları) sermayelerine ilaveten yurt içinden ve yurt dışından çeşitli mekanizmalar aracılığı ile fon toplamakta ve toplamış oldukları bu fonları ekonomiye tahsis etmek yoluyla faaliyet göstermeye çalışmaktadırlar. Faaliyetlerinin asıl amacı ise; toplum tarafından tasarruf edilen fakat atıl olarak elde bulundurulmuş fonları, kullanmak ya da kullandırmak suretiyle kâr elde etmektir(Uçmazbaş, 2002).

Katılım bankaları, dünyada İslami temellere dayalı olması sebebiyle ‘İslam Bankacılığı’, faizsiz olmalarından hareketle ‘Faizsiz Bankacılık’ olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak bu durum yurt içinde ve yurt dışında uygulamada çeşitli sıkıntılar doğurmaktadır. Özellikle yurtdışı işlemlerde ve piyasalarda ‘Özel Finans Kurumu’ muhataplarına karşı da bir banka olup olmadığı endişesi doğurmuştur. Sektörel olarak bu sıkıntıyı gidermek ve faaliyet alanını ifade etmek için banka kelimesi kullanılırken, faizsiz prensipler dâhilindeki kâr- zarara katılımı temsilen ‘katılım’ ibareleri kullanılarak 5411 sayılı Bankacılık Kanuna göre ‘Katılım Bankası’ şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır (Eskici, 2007: 4).

Katılım bankaları ilk defa 4389 sayılı Bankalar Yasası’nda “Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini, kiralaması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden kurumlardır.” şeklinde tanımlanmıştır (Özulucan ve Deran, 2009: 87).

T.K.B.B. Katılım Bankacılığını;

“Fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri ile diğer bütün bankacılık işlemlerinde faizin kullanılmadığı, parasal işlemlerle mal ve hizmet hareketlerinin birbirine sıkı sıkıya bağlandığı, her para hareketinin mutlaka bir mal veya hizmete karşılık geldiği; gelirin kâr ve zarar ortaklığı esasına göre bölüşüldüğü finansal sistem” olarak tanımlamıştır (T.K.B.B. web sitesi).

İslami kurallara göre, üretim ve ticarete mutlaka para karşılığında bir mal veya hizmet alınması esastır. Bu yüzden Katılım Bankaları nominal işlemler üzerinden kâr ya da zarar üretmezler. Ancak reel ekonomik faaliyetlere, ticarete ve üretim faaliyetlerine finansman sağlar veya doğrudan bu faaliyetleri gerçekleştirir ve bu faaliyetler neticesinde oluşan kârı/zararı müşteriler ile paylaşırlar(Tunç,2010:113). Farklı para birimlerinde de fon toplayan katılım bankaları; üretici, sanayici ya da tacirin ihtiyaç duyduğu hammadde, makine, teçhizatın temininde bu fonları finansal kiralama, kâr-zarar ortaklığı vb. yöntemlerle değerlendirirler. Modern bankacılık yöntemlerini ve ürünlerini ‘faizsiz bankacılık’ esaslarına bağlı kalarak müşteri kitlelerine sunarlar.

1.2 KATILIM BANKACILIĞI FELSEFESİ

Bankacılık sektörü de tıpkı insanlığı ilgilendiren diğer meseleler gibi ihtiyaçtan çıkıp gelişme göstermiş ve şimdiki halini almıştır. İhtiyaçlar belirginleştikçe canlanan ve çeşitlenen ticari hayatı, en son paranın değişim aracı olarak kullanılması ile birlikte bankacılık sektörünü doğurmuştur. Tarih içinde tefeciliğin ve sarraflığın bir uzantısı olarak ortaya çıkan bu kuruluşlar, günümüzde kapitalist sistemlerde ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi ve yönlendirilmesinde çok önemli fonksiyonlar yüklenmişlerdir (Çonkar, 1989: 108).

Toplum hayatında daima, biri, geliriyle ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra elinde ihtiyaç fazlası kalan ya da gelecekteki ihtiyaçları için para biriktiren “tasarruf sahipleri”, diğeri ticarî yatırımları için sermaye bulmaya çalışan “girişimciler” olmak üzere iki grup insan vardır. İşte bankalar, tasarruf sahiplerinden faizle topladığı mevduatı, buna ihtiyacı olan girişimcilere daha yüksek faizle borç vererek aracı olurlar. Bu yüzden, banka denilince ilk akla gelen faizli işlemlerdir (Döndüren, 1996: 54).

İhtiyaçlar değıştikçe, ticarete yeni yöntem ve teknikler ortaya çıktıkça bu kurumlar da değışme ve gelişme arz etmiştir. Bu gelişmeye dâhil olarak 1970’li yıllarda finans piyasasına faizsiz bankacılık dâhil olmuştur.

Bazı araştırmacılar bankacılık hizmetlerinin ilk çağlarda ma’bedlerin çevresinde din adamları aracılığıyla başladığını, ilk bankaların ma’bedler, ilk bankacıların da din adamları olduğunu ileri sürerler. İlk çağlardan beri insanların güvenini kazanan din adamları, toplumun manevi problemlerinin yanında iktisadi problemleriyle de ilgilenmişlerdir. Servetlerini, çalınma ve kaybolma tehlikesine karşı koruma ihtiyacında olanlar, ma’bedlerin dokunulmazlığına, din adamlarının dürüstlüklerine güvenerek onlara emanet bırakmışlardır. Emanetlerin bir kısmı, sadaka yahut adak olarak ma’bedlere bağışlanıyordu. Bazen de güven duymalarının neticesinde diğer mallarını da onlara emanet bırakabiliyorlardı. Din adamları önceleri bu mallardan ihtiyaç sahiplerine karşılıksız verirken daha sonra emanet bırakılan malın istenmediğini gören din adamları, bu malları ihtiyacı olanlara, belli bir faiz(getiri) karşılığında borç vermişlerdir. Kredi bir kazanç kapısı haline gelince, ma’bedlerin yanı sıra bir takım zengin kişiler de bankacılık işleriyle uğraşmaya başlamıştır (bilgiyuvası6.info, 2015).

Çeşitli kaynaklara göre ise bankacılığın tarihi, M.Ö.2123-2081 yılları arasında hüküm süren Babil Hükümdarı Hammurabi’ye kadar uzanmaktadır. Hammurâbi kredi sistemine yönelik kuralları yazılı hâle getiren ilk devlet adamı olarak kabul edilir. Tarihte Hammurabi Kanunları olarak geçen bu düzenlemelerin 100-107.bölümleri ikraz işlerinin nasıl yürütüleceğini göstermektedir. Bu düzenlemeler, tarihte faizsiz yatırıma imkân tanıyan ilk örnekler olarak bilinmektedir (Özgür, 2007: 40). Hammurabi kanunlarında ödünç işlemlerinin nasıl yönetileceği, borcun vadesinden önce nasıl tahliye olunacağı, borçlunun hangi mallarının ne yolla borcun tasfiyesinde kullanılacağı yazılmıştır (Başar ve Coşkun, 2006: 22)

Bankacılık sektörü ticaretin gelişmesiyle birlikte, özellikle sanayi devriminden sonra ivme kazanmıştır. Kaynak yapılarındaki sağlamlık ile birlikte uzun vadeli krediler verebilmişler ve iş ortaklığını geliştirebilmişlerdir. İkinci dünya savaşından sonra yeniden yapılanmaya gidilmesiyle birlikte bankacılık sistemi de köklü değışiklikler geçirerek yeni finansman yöntemleri kullanmaya başlamıştır.

Bununla beraber 1950 ve 1960’larda ivme kazanan faizsiz bankacılık ile ilgili çalışmalar, hem yeni ürünlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş, hem de bazı ülkelerin sahip oldukları tasarrufları faizsiz bankalarda değerlendirmelerine neden olmuştur. Nazari olarak tartışılan İslam ekonomisi, faiz yasağı ve faizsiz bankacılık gibi konular, bazı İslam ülkelerinin faizi kanunen yasaklamalarına, faizsiz bankacılık sistemlerini desteklemelerine ve uluslararası bir İslam bankasının kurulmasına zemin hazırlamıştır (Kızılkaya, 2012: 139).

Günümüz bankacılık sektörü; bilgisayar sistemlerinin, internet bankacılığının, elektronik bankacılığın kullanıldığı, yoğun rekabetin yaşandığı, bireysel bankacılık hizmetlerinin ve elektronik para ve elektronik bankacılık hizmetlerinin önem kazandığı bir sürece girmiştir.

Dünyadaki yaygın adıyla Faizsiz Finans, Türkiye’deki adıyla da Katılım bankaları, hem uluslararası düzeyde benzer fonksiyonu görmek hem de yerel düzeyde halkın elinde bulunan ve özellikle dinî kaygılarla banka sistemine gitmeyen büyük miktardaki tasarrufların ülke ekonomisi adına değerlendirilmesi amacıyla yönelik kurulmuştur (Özsoy, 2012a: 10).

2. KATILIM BANKACILIĞINA DUYULAN İHTİYAÇ

Katılım Bankalarına duyulan ihtiyacın en önemli nedeni, İslam dininde yer alan faiz hassasiyetidir. Buradaki hassas nokta, paranın yatırılma karşılığında ne olursa olsun, parayı kullananın(bankanın) ister zarar etsin isterse kâr etsin, belli bir oranda daha fazla geri ödeyeceğini mudiye garanti etmesidir. İşte bu şekilde elde edilebilecek kazanç bir tarafın malvarlığında artışa, diğer bir tarafınsa malvarlığında azalmaya sebebiyet verdiği için İslam dinine göre caiz sayılmamaktadır. Bu hassasiyete önem veren kişiler ise katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklığı adı altında, tasarruflarıyla gerçek anlamda bir ticarete katılarak değerlendirmek, garanti bir meblağ geri ödemesi (faiz) olmayan fakat kâr elde edilebilecek bankacılık işlemlerine dâhil olmak istemektedir (ustatlar.net, 2015).

İslam devletine ait bir ekonomi modeli 1940’lı yıllarda dillendirilmeye başlasa da asıl ciddi çalışmalar 1960’lı yıllarda yapılmıştır. Öncülüğünü Hintli ve Pakistanlı âlimlerin yaptığı bu çalışmalar neticesinde “İslam İktisadı” kavramı doğmuştur. İslam iktisadı, Kur’an ve Hadis ilkelerine bağlıdır. Dolayısıyla toplum

hayatını ilgilendiren önemli etkenlerden olan ekonomiye, İslami bir çözüm getirmek önemli bir esastır. Bu esaslar üzerinde yapılan çalışmalar Faizsiz Finans Kavramını literatüre kazandırmıştır. İslam ülkeleri tarafından hem fon arz edenler hem de talep edenler arasında faizsiz bir akış sağlaması, bu bakımdan reel ekonomiyi canlandırması açısından kabul edilirliliği ve faaliyete geçmesi hızlı olmuştur. Bu çalışmada katılım bankacılığına duyulan ihtiyaç dini ve ekonomik olarak iki açıdan değerlendirilecektir.

2.1 DİNİ NEDENLER

2.1.1 Faizin Haram Oluşu

Türkçedeki yaygın karşılığı "faiz" olan Arapça "riba" kelimesi sözlükte "fazlalık, nema, artma, çoğalma; yükseğe çıkma; (beden) serpilip gelişme" gibi anlamlara gelir. Bu sözlük anlamıyla 'riba', hem bir şeyin kendi içinde bulunan hem de iki şey arasında mukayeseden doğan fazlalığı ifade eder (Özsoy, 1995: 110). Mübadeleli akitlerde taraflardan birinin hakkı kabul edilen ve akit sırasında şart koşulan karşılıksız fazlalık anlamında bir İslâm hukuku terimidir. "Ribâ" kelimesi Arapça mastar olup, sözcüğün kökeninde "mutlak çoğalma" anlamı taşır (enfal.de, 2015).

İslam dinine göre; kredi kullanılan teşebbüsün kârla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı veya karla sonuçlanacaksa bile, bu kârın ne miktarda gerçekleşeceği önceden bilinmiyor olması gerekir. Ancak, faiz nispetinin baştan tespit edilmesi sebebiyle, bu kredi kullanımından elde edilen sonucu taraflar arasında adil ve dengeli bir şekilde paylaşırma imkânı ortadan kalkmaktadır. Neticede, ister alan ister veren olsun, taraflardan birinin mutlaka zarara uğraması ve bu zararın hiçbir şekilde önlenmesinin mümkün olmaması sebebiyle faiz haram kılınmıştır (Özsoy, 1994: bs).

İslam'dan önce Arap yarımadasında önceden belirlenmiş bir zamanda ödemek üzere borç para verilirdi. Vade günü geldiğinde sermaye sahibi borcunu ödeyip ödeyemeyeceğini sorar; ödeyecekse borç alacak ilişkisi biter, ödeyemeyecekse yeniden vadeye göre bir borç belirlenerek anlaşılırdı. Mesela borcun konusu bir yaşında deve ise, tecil ettirilmiş borç durumunda borçlu ertesi sene iki yaşında bir deve, bir sonraki seneye kalırsa üç yaşında bir deve vererek borcunu

ödedi. Bu durum borç tamamen temizlenene kadar devam ederdi (Qureshi, 1966: 58-61). Diğer taraftan fon fazlası olan kişi, parasını koruma sıkıntısı yaşadığından hem parasını değerlendirmek hem de kâr elde edebilmek için parasını faizli borç olarak verir. Faizli borç veren kişi, alacağını, faizi ile birlikte almayı kesinleştirmek için kefil ister ve teminat alır. Böylece malını koruma sıkıntısından korunmuş olmaktadır (Bayındır, 2007: 38).

Klasik iktisat teorisinde faiz, borç alınan paranın kullanım ücretidir. Faizin geçerli olduğu ekonomi modelinde para, üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilir. Buna göre bir mal ya da hizmetin üretilebilmesi (doğal kaynaklar, emek, sermaye ve müteşebbis) için üretim faktörlerinin bir araya gelmesi gerekir (Tunç, 2010: 97). Sömürünün, karşılıksız mal mübadelesinin, ranta dayalı yağmanın ve tekellerin olduğu bir ekonomi, ribanın bütün hallerinin hâkim olduğu bir ekonomidir (Ertem, 2013: 24-25). Bunun yanında ribanın hâkim olduğu bir ekonomide, gelir dağılımında eşitsizlik, zengin ve fakir arasında insafsız bir muamele ve hep parası olanın güçlü kabul edildiği bir ekonomik yapı hâkimdir. İslam dini insan ve toplumu, toplumsal nizamı esas kabul ettiğinden böyle bir dengesizliğin oluşmaması için riba yasağını ve zekâtı emretmiştir.

Ekonomik sistemi tamamen faiz temeline oturtulmuş bugünkü dünyada yaşayan bazı Müslümanlar, İslam'ın faizi değil, ribayı yasakladığını söylemektedirler (Qureshi, 1966: 98). Günümüzde faiz; 'paranın kullanım fiyatı' olarak açıklanırken, riba 'paranın kullanımı için ödenen aşırı fiyat veya kanuni haddini aşan fiyat' olarak tarif edilmektedir. Ribanın tanımı Webster's Newncollegiate Dictionary adlı lügatta şöyle yapılmaktadır: "Faiz kelimesinin eski adı, paranın kullanılmasına karşılık faizli olarak ödünç verilmesi, İnsafsız yahut aşırı faiz haddi veya miktarı; spesifik manada: paranın kullanılmasına karşılık borçludan talep edilen kanuni faiz haddini aşan faiz". Aynı sözlükte faizin tanımı ise şöyle yapılmaktadır: "Ödünç alınan paranın genellikle ödünç alınan miktarının yüzdesi şeklindeki fiyatı, ödenmesi gereken miktarın üzerindeki fazlalık." Görüldüğü gibi mana olarak iki kelime arasında hiçbir fark yoktur (Özsoy, 1993: 274-275). Ayrıca faiz, ribanın hâkim olduğu bir ekonominin enstrümanıdır ve zorunlu sonucudur. Üretimin ve emeğin esas olduğu İslam ekonomisinde riske ve teşebbüse katılmayan sermayenin, getiri (kâr, rant) hakkı

yoktur. Bu sebeple faiz yasaklanmış, iktisadî faaliyetlerin finansmanında ortaklık kurumu ikame edilmiştir (Karaman, 2002).

Kur'an'da sekiz yerde geçen ve daha çok borç faizinden bahseden riba kavramına hadislerde de yeni bir boyut getirilerek literatürdeki vade faizi-fazlalık faizi (ribe'n-nesie - ribe'l-fad!) veya borç faizi -alışveriş faizi (ribe'd-deyn -ribe'l-bey') şeklindeki ayırım ve adlandırmalara zemin hazırlanmıştır (Özsoy, 2012b: 79).

a) Borç Faizi: Borç faiziyle kastedilen İslam literatüründeki Riba el-Cahiliye, Riba ed-Duyun(Arapça deyn kelimesi borç anlamına gelmektedir, çoğunluğu “Duyun”dur), Riba en-Nesie (faizin vadeyle ilişkisini ifade etmektedir) ve Riba el-Kur'an(Kur'an'da yer aldığı için bu şekilde adlandırılmıştır) kavramlarıdır. Sabit bir fazlalık karşılığında borç para vermeyi ifade eder (Darçın, 2007: 14). Borç faizinde şu iki durum gerçekleşir:

- Sebebi ne olursa olsun (satılan bir malın bedeli veya ödünç para veya mal) iki taraftan birinin lehine öbür tarafın zimmetinde tahakkuk etmiş bir borcun bulunması,
- Borcun ödenmesi esnasında anapara veya mala ilaveten alacaklı lehine bir fazlalığın veya menfaatin şart kılınması, (Nasuhi Bilmen'den alıntılan Özsoy, 2012b: 79).

Borç faizi, kredi kullanılan teşebbüsün kârla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı veya karla sonuçlanacaksa bile bu kârın ne miktarda gerçekleşeceği önceden bilinmemesine rağmen, faiz nispetinin baştan tespit edilmemesi sebebiyle, bu kredi kullanımından elde edilen sonucun taraflar arasında adil ve dengeli bir şekilde paylaşırma imkânının ortadan kalkması; neticede, ister alan ister veren olsun, taraflardan birinin mutlaka zarara uğraması ve bu zararın hiçbir şekilde önlenmesinin mümkün olmaması sebebiyle haram kılınmıştır (Özsoy, 1994: bs)

b) Alış-veriş Faizi (Riba el-Buyu): Faizli işleme konu olan ürün veya paraların vadeli alım satımlarında ortaya çıkan faizdir(Erdoğan, 2011: 23). Alışveriş faizi ikiye ayrılır (Darçın, 2007: 15).

- Riba el- Fadl: Bir malın aynı türden bir malla miktarca fazlalık karşılığı değiştirmesidir. Burada değiştirilen mallardan birinin kalitesinin daha yüksek olması, fazlalıktaki faiz hükmünü kaldırmaz.

- Riba en- Nesie: Bir malın aynı veya farklı türde bir malla vadeli olarak değiştirilmesidir. Burada da vadeden dolayı bir faiz söz konusu olmaktadır.

2.1.2 Faizin Haram Kılınmasının Sebepleri

Kur'an-ı Kerim, toplumda zenginler ve fakirlerin olacağını belirtmiş aynı zamanda açık bir şekilde de özel mülkiyet ve miras haklarını savunmuştur. Ribanın hâkim olduğu kapitalist bir ekonomide hayat hep bir mücadele ve çarpışma ve rekabet olarak görüldüğünden, sisteme göre güç unsuru olan parayı elinde tutan kesimden İslam'ın esas kıldığı merhamet ve yardımlaşma çıkması gerekirken insafsız ve acımasız bir muamele çıkmaktadır.

Faiz, risksiz ve emeksiz bir kazanç olduğundan, faizli işlemlerde parayı kullanan kimse bütün riskleri karşıladığı halde sermaye sahibi önceden belirlenen oranda faizini almaktadır. Sermaye sahibinin riski ancak para verdiği kişi veya kurumun iflası durumunda ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2010: 7). İslam dininin emeğe önem vermesi ribaya karşı durulmasına sebep olmuştur. Bu ad altında toplanan her türlü faiz zamanla oluşan rant ve spekülâtif kazançlar yasa dışı kabul edilmiştir. Buna karşılık kâr güdüsü girişim özgürlüğüne paralel olarak çok geniş çapta kullanılmıştır. Ribanın asgariye indirilmesinin yolu öz sermayeye dayalı bir ekonomi kurulması ve kredi kullanımının zayıflatılmasından başka bir şey değildir. Bu da az sayılı ortakların teşviki ile mümkün olabilir (Tabakoğlu, 2005b: 24).

Faizsiz bir sisteme duyulan ihtiyaç için en temelde düşünülmesi ve anlaşılması gereken, çalışmanın üretimin teşvik edilmesi, tembelliğin ve spekülâtif beklentilerin önlenmesi, toplumsal kardeşliğin temini ve ekonomik refahın adaletli paylaşımı içindir (Tunç, 2010: 103).

Faizin yasaklanmasına sebep olan durumlar şöyle sıralanabilir (Özsoy, 1994: bs):

- Faiz karşılığı olmayan bir mal iktisabıdır,
- Faiz insanlarda ki fazilet duygularını köreltir,

- Faiz insanı, ticaret, zanaat, ziraat gibi hayatın esası olan faaliyetlerden alıkoyar,
- Faiz insanı cimri, bencil, menfaatçi, haris ve fırsatçı yapar,
- Zenginler ve fakirler arasında sınıf çatışmasına yol açar,
- Faiz devletleri çökerten, imparatorlukları yıkan ve milletleri mahveden sebeplerin başında gelir.

2.1.3 Faizi Haram Kılan Ayetler Ve Hadisler

Kur'an-ı Kerim'de faizle ilgili ayetler dört grupta toplanabilir. Nüzul tarihleri farklı olan bu ayetler, faizin yasaklanmasında tedrici bir yol takip ederek faize karşı önce sitem ve ta'rizde bulunmuş, daha sonra acık ve kesin bir ifade ile onu yasaklamış ve faizde ısrar etmenin Allah'a ve Resul'üne bir nevi savaş açma olduğunu bildirerek veya faiz uygulamasının farklı yönlerine dikkat çekerek bu yasağı teyit etmiştir.

Faizle ilgili olarak nüzul sırasına göre Kur'an-ı Kerim'de ilk yer alan ayetin meali şöyledir:

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, bunu yapanlar - sevaplarını ve mallarını- kat kat arttıranlardır" (Rum-39).

Peygamberliğin 4. ya da 5. senesinde Mekke de nazil olan bu sure ile Kur'an-ı Kerim'de haksız kazançlara, ticari sahtekârlıklara, mali yolsuzluklara ve iktisadi sömürüye başlangıçtan itibaren karşı çıkıldığı görülmüştür (Uludağ, 2010: 24).

İkinci grup ayetler;

"Ey iman edenler kat kat artırılmış ribayı yemeyin ve tefecilik yapmayın" (Al-i İmran/130)

Ayetten açıkça anlaşıldığına göre "kat kat" ifadesi anaparanın değil faizin vasfıdır. Buna göre kat kat tabiri hükmün taalluk ettiği şart olmayıp bunun bir vakıayı ifade ettiği, sadece Arap yarımadasında görülen faiz şeklini değil, yüzde oranı ne olursa olsun faiz nizamının işletildiği her dönem ve yerdeki bütün faizli işlemleri kapsadığı söylenebilir (Özsoy, 1995: 113).

Üçüncü grup ayetler;

Yahudilerden taşan bir zulüm, insanları Allah yolundan menetmeleri, kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faizi almaları, halkın mallarını haksızlıkla yemeleri yüzündendir ki Biz, kendilerine daha önce helal kılınan bazı temiz nimetleri haram kıldık ve içlerinden kâfir kalanlara can yakıcı azap hazırladık (Nisa/160-161).

Dördüncü grup ayetler;

"Faiz yiyenler -kabirlerinden- şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden ayılışı gibi kalkacaklardır. Bu hal onların, 'Alım satım da tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah alım satımı helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse geçmişte olan kendisindedir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar. Allah faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden kimseleri sevmez (Bakara, 275).

Ey iman edenler! Allah'tan korkun, eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin. Şayet böyle yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından acılan savaştan haberiniz olsun. Ancak tövbe edip vazgeçerseniz anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz" (Bakara 279).

Eğer borçlu sıkıntıda ise, kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet verin! Şayet bilerseniz, alacağınızı bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır" (Bakara-280).

Kur'an-ı Kerim'den ayrı olarak hadislerde de riba konusuna ciddi bir şekilde yer verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) veda hutbesinde;

"Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmutallib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız." şeklinde ifade etmiştir (enfal.de, 2015).

Kur'an borç faizini tanımlayıp yasaklarken, Hz. Peygamber (s.a.v) daha çok alış veriş faizi üzerinde durarak, sakıncalarını net bir şekilde ortaya koymuştur.

2.2 EKONOMİK NEDENLER

Katılım bankalarının oluşumuna zemin hazırlayan en temel sebep 1970'li yıllarda yaşanan petrol fiyatlarının artmasıyla petrol ihraç eden ülkelerde ciddi sermaye birikimlerinin oluşmasıdır. Bu birikimlerin, petro-dolar adı altında batı ülkelerine akmasıyla İslam ülkeleri kalkınma zorluğu yaşamışlardır (Kalaycı, 2013: 61). Ayrıca o yıllarda Müslüman tüccarların yabancı sermayeye sıcak bakmamaları rekabetten de uzak kalmalarına sebep olmuştur (Güneş, 2002: 20). Buna göre en genel manada faizsiz bankacılık, hem yatırım kaynakları yetersiz olan ve sürekli dış kaynak arayışında olan ülkelerde hem de servet biriktirmede fırsat eşitliği sağlaması açısından bir çıkış olmuştur (Tunç, 2010: 173).

Ayrıca katılım bankaları faizsizlik ilkesi gereği daha fazla tasarrufun ekonomiye kazandırılması ve bu tasarrufların etkin yatırım alanlarına kaymasını sağlaması açısından ekonomik kalkınmada rolü büyüktür (Aras, 2000: 105-106).

Dünyada İslami sermayenin 500 milyar doları aşması tüm finans kesimlerinin ilgisini bu alana yönlendirmesine sebep olmuştur. Petro-dolar sermayesinin bir kısmı başka ülkelere borç verme, savunma endüstri ve tüketim mallarına harcanırken; diğer bir kısmı da ülke içindeki ve dışındaki bazı yatırımlara aktarılmıştır. Bu nedenle faizsiz bankacılık sektörünün erken dönem gelişimi her ne kadar körfez ülkeleri dışında olmuşsa da sermayenin önemli bir bölümünün körfez ülkelerine veya bu ülkelerdeki petrol zengini iş adamlarına ait olduğu görülür (Kızılkaya, 2012: 141). Bu sermayeden yararlanabilmek için Avrupa'da ve Amerika'da ciddi bir şekilde katılım bankacılığına yönelik söz konusudur. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkeler sermaye aktarımını hızlandırmak için konuya ekonomik ve siyasal dengelerin ötesinde kâr payları yönünden de yaklaşmıştır. Faiz oranlarının çok üstünde kazanç vermek için çaba sarf etmişlerdir. Ayrıca geleneksel ticari bankaların, uzun vadeli yatırım projeleri yerine kısa vadeli kredileri tercih etmesiyle, İslam ülkelerinde makro iktisadi gelişmelerin gecikmesine sebep olmuştur. Katılım bankalarının yatırım projelerini finanse edeceği düşünülmüştür (Kalaycı, 2013: 61).

3. KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ

Günümüzde çeşitli sebeplerle de olsa dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren katılım bankacılığı bir anda ortaya çıkmış değildir. Temeli çok eskilere dayanan bu sistem, 1950’li ve 60’lı yıllarda Pakistanlı ve Hintli birçok âlimin İslam iktisadını değerlendirdikleri zamanda gündeme gelmiştir.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde Eylül 1969’da, Rabat’ta toplanan İslam zirve Konferansında “İslam Konferansı Örgütü” kurulmuştur. Örgüt, Üye ülkeler arasında İslami dayanışmayı güçlendirmek, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer alanlarda işbirliğini artırmak, dünya barışının korunmasına yardımcı olmak, ırk ayırımını ortadan kaldırmak, kutsal yerlerin korunması için işbirliği sağlamak gibi amaçlar gütmektedir (islamkonferansiorgutu.com, 2015). Kurulan bu örgüt, İslam iktisadı meselesini de dünya gündemine taşıyarak Müslümanların İslami kurallara uygun bir ekonomi modeline sahip olması gerektiğini duyurmuş ve faizsiz bir banka modelini hayata geçirmeye çalışmıştır.

Faizsiz bir finans modeli oluşturma konusunda ilk teşebbüs 1940’ların ortalarında Malezya da görülmüştür. Başarısız olan bu girişimin ardından Malezya hükümeti hacı adaylarının tasarruflarını gayrimenkul ve tarım faaliyetlerinde kullanmak üzere bir hac yönetim fonu kurmuştur. Daha sonra 1950’li yıllarda Pakistan’da görülen İslami bankacılık teşebbüsü de başarısız olmuştur (Darçın, 2007: 9). Bundan sonra faizsiz bankacılık prensiplerinin hayata geçirilmesi konusunda dünyadaki ilk ciddi girişim Mısır Arap Cumhuriyeti’ndeki Mit Gamr kasabasında yaşanmıştır. Bu girişim Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde 1963-1967 yılları arasında bütün bankaların devletleştirilmesi akımına karşı alternatif olarak geliştirilen bir deneme sonucunda ortaya çıkmıştır. Mısır köylüsünün tarımsal ve ticari ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen bu model, tasarruf bankaları mekanizması ile kırsal bankacılık prensiplerinin bir kombinasyonu şeklinde oldukça küçük bir hacimde faaliyet göstermiştir. Kısıtlı ölçüde olmasına rağmen bu girişim ilk defa hem bankacılığı, hem ticari ortaklığı (kâr/zarar ortaklığı), hem sigorta, hem takas, leasing gibi alt finansman metotlarını bir arada ve aynı çatı altında buluşturmuştur (Eskici, 2007: 15).

7 Aralık 1973'te İslam Konferansı Örgütü'ne üye 7 ülke tarafından, geri kalmış İslam ülkelerini kalkındırmak amacıyla Cidde'de "İslam Kalkınma Bankası" kurulmuştur. İ.K.Ö. üye ülkeler arasında ticaretin arttırılması ve bunun finansmanı üzerinde yoğunlaşmıştır (tr.wikipedia.org, 2015). Böylelikle üye bütün ülkelerde faizsiz olarak çalışmak üzere özel finans kurumları kurulmaya başlanmıştır. Böylece faizsiz bankacılıkta iki türlü hareket gelişmiştir. Birincisi, faizsiz esasa uygun ekonomik bir model içinde finans ve bankacılık sektörünün yeniden yapılanması; İran, Pakistan ve kısmen Sudan'da bu yolda bir uygulamaya geçilmiştir. İkincisi ise, Dünyaya hâkim olan serbest piyasa ekonomisi içinde faizsiz finans kurumlarının kurulup rekabete açılması; birinci modelin uygulayıcısı olarak belirtilen İran, Pakistan ve Sudan dışındaki diğer üye ülkelerde bu model uygulanmıştır (Akyüz, 2005: 4). Bunlara bir üçüncü grup eklemek gerekirse o da; ne özel kanunu bulunan ne de muafiyet elde etmiş bankalardır. Bunlara örnek olarak, Danimarka ve İngiltere'deki İslam bankaları verilebilir (Karaman, 2003: 29).

Özel sektör projelerine finansman veremeyen İKÖ'nün boşluğunu doldurmak amacıyla Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerdeki zengin Müslümanların örgütlenmeleri sonucunda, 1981 yılında DAR Al-maal Al-İslam holding, petrol zenginliğini ülkesine çekmek amacıyla İsviçre'de kurulmuştur (Erdoğan, 2011: 28). Bunun gibi birçok Asyalı Müslüman edinilmiş tecrübelerden de yararlanarak ülkelerinde faizsiz finans kurumları açmıştır.

1970'den sonra bankacılık sektöründe hızlı bir ilerleme kaydeden katılım bankacılığı, atıl kalan bireysel tasarrufları harekete geçirerek reel ekonomiyi canlandırdığı gibi modern bankacılık yöntemlerini de bünyesine katarak ekonomik kalkınmaya ciddi bir katkı sağlamıştır.

Uluslararası alanda katılım bankacılığı ürünlerinin büyüklük ve derinliğinde beklenmeyen artışlar yaşanmaktadır. Sukuk (islami tahvil), tekaful (islami sigorta), risk fonları, varlık ve refah yönetimi, risk ve likidite yönetimi, gayrimenkul ve kurumsal finansman alanlarında ciddi atılımlar olmaktadır (Polat, 2009: 83).

2000'li yılların başından itibaren HSBC, Deutsche Bank, JP Morgan ve Standard Chartered Bank gibi uluslararası dev konvansiyonel bankalar ise İslami pencereler açarak bu alanda hizmet vermeye başlamıştır. Müslüman nüfusun az

olduğu bazı Avrupa ülkeleri dahi bir takım hukuki düzenlemelere giderek İslami finansmanı çekmek için reformlar yapmaya başlamıştır. Örneğin Ortadoğu ve Asya dışında, İngiltere en büyük İslami merkez olarak dikkat çekmekte, Fransa ve İrlanda dâhil olarak bazı Avrupa ülkeleri de İslami finansmanı çekmek için düzenlemeler yapmaktadır (TKBB web sitesi, 2015).

Katılım bankalarının sahip olduğu bu hızlı yükseliş ülkelerin ekonomik birimlerinin dikkatini çektiği gibi; IMF, Dünya Bankası, Basel Komitesi ve BIS gibi uluslararası ekonomik kuruluşların da dikkatini çekmektedir. (T.K.B.B, 2005: 22).

3.1 DÜNYA'DA FAİZSİZ BANKACILIK

Katılım bankaları, 1960'lı yıllardan itibaren küresel piyasalarda tartışılan bir konudur. Sayıları hızla artan faizsiz bankalar, iştirakleri ve şubeleri ile 50'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir. Ayrıca bünyelerinde faizsiz çalışan birimler kuran bankalar ve kurumlar da gün geçtikçe artmaktadır.

Son 30 yılda faizsiz bankacılık ve finansman alanında hemen tüm finansal araçları karşılayacak oldukça verimli işleyen çok sayıda finansal ürün/ hizmet ortaya çıkmıştır. Avrupa ve Amerika'da İslam'a karşı bütün önyargılara ve çekincelere rağmen bu alana pragmatik yaklaşım sebebiyle, batıdaki banka ve yatırım kuruluşları arasında gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır (Güney, 2010: 1).

İslam ülkelerinde faiz hassasiyetinden dolayı ekonomiye kazandırılmamış atıl fonları, reel ekonomiye dâhil etmek amaçlı faaliyet gösteren faizsiz bankalar (Katılım Bankaları), Avrupa ve Amerika'da daha çok petrol zengini olan körfez sermayesini kendi bölgelerine çekmek temelli faaliyet göstermektedir.

Dünyada ki faizsiz bankacılık uygulamalarını İslami Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık ve Karma Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık olmak üzere iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

3.1.1 İslami Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık

3.1.1.1 İran

1983 yılında yürürlüğe giren kanun ile İran, bankacılıkta önemli bir adım atarak faizli tüm bankaları kaldırmış, faizsiz bankacılığı kabul etmişti (Karaman, 2003). Diğer ülkelerden farklı olarak İran Merkez Bankası kâr ve zarara katılma oranına alt ve üst sınır belirleyebilmektedir (Uçar, akt. Eskici, 2007: 20).

3.1.1.2 Pakistan

Pakistan anayasası faiz ödeme ve tahsiline ilişkin bütün yasaların dini kurallara zıt olmaması gerektiğini belirttiği için 1981 de bütün ticari bankalar, mudilerine faizli mevduat yerine kâr/zarara katılma hesapları açmıştır (Özgür, 2007, 46). Pakistan'da faize dayalı borçların yerini sermaye yatırımlarına katılma senetleri, faizin yerini bankaların zorunlu olarak tahsil ettikleri hizmet ücretleri ve işletme ile banka arasında yapılan murabaha işleminde ki geri satın alma ve fiyat yükseltme almıştır. Ancak banka ücretleri ve fiyat yükseltmeleri modern bankacılıktaki faiz miktarı kadar olmuştur (Erdoğan, 2011: 32).

3.1.1.3 Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, İslam Kalkınma Bankası'nın kurulması aşamasında ilk sıralarda yer alan ülkelerdendir. İslami finans alanında ismini duyurmuş önemli şirketler bu ülkeye aittir. Suudi Arabistan'ın faizsiz finans konusundaki ana politikası, faizsiz kurumların açılmasını sağlamak ve yurt dışında da bu tür kurumları da desteklemektedir. Suudi Arabistan'da da İran ve Pakistan da olduğu gibi geleneksel bankacılığa kesinlikle izin verilmemektedir. Faizin konu olduğu ticari ve finansal işlemler, faizin hükme bağlandığı idari mahkemelerde yargılanmaktadır (T.K.B.B, 2005: 20).

3.1.2 Karma Finansal Sistemde Faizsiz Bankacılık

3.1.2.1 Mısır

Mısır'ın finansal sistemi, geleneksek bankacılık ve faizsiz bankacılığın birlikte faaliyet gösterdiği karma finansal sistemdir. Belli bir oranı aşmamak kaydıyla faizli işlemlere bazı yasal düzenlemelerle izin verilmektedir. Faizsiz finansın ilk ciddi adımlarının atıldığı Mısır'ın mali sisteminde iki büyük banka olan

Mısır Faisal Bankası ve Uluslararası Yatırım Bankası önemli rol oynamaktadır (T.K.B.B, 2005: 19).

3.1.2.2 Kuveyt ve Diğer Körfez Ülkeleri

Birleşik Arap Emirlikleri Ticaret Kanunu ve Kuveyt Anayasası'nda faiz almak belirli şartlara bağlanmıştır. Bu şartlara göre; ticari işlemlerde faiz almak yasal olduğu gibi, ticari olmayan işlemlerde faiz almak Ceza Kanunu'na göre suç kabul edilmektedir. Birçok faizsiz finans kuruluşunun faaliyet gösterdiği Kuveyt, bölgede faizsiz finans noktasında hızlı ilerleme göstermiştir (T.K.B.B, 2005: 19).

3.1.2.3 Malezya

Malezya'da 20 yılı aşkın geçmişe sahip olan faizsiz finans, kısa sürede ciddi ilerleme kaydetmiştir. 1983 yılında çıkarılan İslam Bankacılık Kanunu ve devlet yatırım kanunu ile Malezya Merkez Bankası'na (Bank Negara), faizsiz usulle çalışan bankaların lisanslama ve denetim yetkisi verilmiş ve faizsiz yatırım sertifikaları ve menkul kıymetler ihraç edilmeye başlanmıştır. Malezya diğer İslam ülkelerinden farklı olarak, basit bir faizsiz finans uygulamak yerine alt yapısını geliştirmiş faizsiz finansın mevzuatı noktasında da öncü ülkelerden olmuştur. Karma finansal sisteme sahip olan ülkede faizsiz sistemle çalışan bankalar ayrı bir kanuna ve düzenlemelere tabi tutulmuştur. İslami denetsel düzenlemeler; likidite, rezerv oranı, ticari ödeme sistemleri, banka kabulleri için ikincil pazarlar dikkate alınarak geliştirilmiş ve ülkede faaliyet gösteren bütün İslam bankalarının hukuk kurallarına uygunluğunu sağlamak için bir merkezi konsey oluşturulmuştur. Günümüzde Malezya, sağlam bankacılık altyapısı ile İslami sermayenin önemli bir merkezi olmuştur (T.K.B.B, 2005: 20).

3.1.2.4 İngiltere

İngiltere'de 1997 yılından beri AUB-UK Manzil adı altında, faiz içermeyen murabaha ve icara temelli krediler sunulmaktadır. Fakat bu finansman yöntemlerinde ürünün iki defa el değiştirmesine çifte vergilendireme uygulanmakta iken, İngiltere Merkez Bankası 2004 yılında yaptığı düzenlemelerle, faizsiz konut kredilerindeki çifte vergilendirmeyi kaldırmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle geleneksel bankacılığın ürünleri ile faizsiz bankacılığa uygun ürünlerinin farkının azalması, ticari bankaları bu alana yönlendirmiştir. Merkez Bankası 2003 yılında, faizsiz konut

finansmanı konusunda başkanlığını Barclays Bank'in eski CEO'su Andrew Buxton'un yaptığı bir çalışma komitesi oluşturmuştur. Bu kurum; Hazine, Finansal Hizmetler Otoritesi (FSA), Kredi Sağlayıcıları Komisyonu (CML), Ahli United Bank, HSBC ve Barclays gibi bazı bankaların temsilcilerinden ve bunun yanında İngiltere İslam Komisyonu ile İslam toplumu temsilcilerinden oluşturulmuştur. Bununla birlikte bu konuda ciddi gelişmeler yaşandığı görülmektedir. 2002'den beri İslamic House of Britain ve 2004'ten beri de İslamic Bank of Britain (IBB), İngiltere'de hizmet vermektedir. IBB önderliğinde, yıllardır eksikliği hissedilen faizsiz finansal ürünler, İngiltere'de yeni ve büyüme potansiyeli olan bir finansal alan olarak görülmektedir (T.K.B.B, 2005: 21).

Aşağıdaki tabloda katılım bankalarının ortaya çıktığı zamandan beri gelişimi tablo halinde sunulmuştur.

Tablo:3 Katılım Bankacılığı Sisteminin Dünyadaki Gelişimi

	<i>1960-1970</i>	<i>1970-1980</i>	<i>1980-1990</i>	<i>1990-2000</i>	<i>2000-</i>
<i>Kurumlar</i>	Tasarruf Bankaları	Ticaret Ve Yatırım Bankaları	ÖFK Ve Sigorta Şirketleri	Portföy Yönetim Şirketleri Ve Aracı Kurumlar	-e Bankacılık
<i>Ürünler</i>	Karz-I Hasen Mudaraba Muşaraka	Selem	Ticari Bankacılık Ürünleri, Katılım Hesapları, İslami Sigortacılık	Yatırım Fonları, İslami Bonolar, Hisse Senetleri	Yapılandırılmış Ürünler
<i>Bölge</i>	Körfez Arap Ülkeleri	Ortadoğu	Asya Ve Pasifik, Türkiye	Aynı Bölgeler	Avrupa Ve ABD

Kaynak: Kalaycı, 2013: 54

3.2 TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKACILIK

3.2.1 Kuruluşu ve Gelişimi

1975 yılında İslam Kalkınma Bankasının kurulmasıyla daha önce siyasi birliktelik kuran İslam ülkeleri finansal yönden de birlikteliği sağlamışlardır. Bu bankanın kuruluşunda yer alan Türkiye, daha sonra sermaye payını artırmış ve daimi üye bulundurma hakkını elde etmiştir. Böylece Türkiye, 56 İslam ülkesi arasında iktisadi işbirliği programlarının gerçekleştirilmesinde, dış ticaretin artışında, altyapı programlarının desteklenmesinde, özel sektörün teşvik edilmesinde ve çeşitli finansman tekniklerinin geliştirilmesinde büyük rol oynayan İslam Kalkınma Bankası bünyesinde etkinliğini artırmıştır (Rodoplu, 1997: 9).

Faizsiz bankacılığın Türk hukukundaki adı olan “Özel Finans Kurumları” üzerine ilgiler 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Türkiye’de kâr zarar ortaklığına dayalı olarak çalışmak üzere kurulan ilk banka DESİYAB (Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası)’dır. DESİYAB Avrupa’daki işçilerin tasarruflarını yatırıma dönüştürmeyi amaçlayarak 1975 yılında kurulmuştur. Ancak 1978 yılından sonra faizli olarak çalışmaya başlamış ve kuruluşun amacında değişiklikler yapılmıştır (Turgut: 2013).

Türkiye, global ekonomide gün geçtikçe adından söz ettiren faizsiz bankacılık sistemine 1983 yılında Özel Finans Kurumları adıyla geçmiştir. ÖFK’lar özellikle faiz hassasiyetinden dolayı tasarruflarını ekonomiye kazandıramayan kesimin ‘yastık altı’ diye tabir edilen fonlarını ekonomiye kazandırmak açısından önemli bir girişimdir. İlerleyen yıllarda “Katılım bankaları” olarak ifade edilecek olan ÖFK, bankacılık sektöründe, ticari bankalar ile kalkınma/yatırım bankalarının yanında üçüncü çeşit finansal kurum olarak faaliyetini sürdürmektedir. Bu yönden ÖFK, mali sisteme kazandırdıkları farklı bankacılık anlayışlarıyla, klasik bankaların tamamlayıcıları olmuştur. Ayrıca sisteme kazandırılan bu tasarrufları kredilere dönüştürerek, sanayi sektörü için alternatif bir finansman imkânı meydana getirmişlerdir.

ÖFK’ların kuruluş yıllarında gelişmeleri ve büyümeleri çok yavaş olmuştur. Bu durumun başlıca nedenleri (Tunç, 2010: 178);

- Mevzuatın zayıflığı ve yasal dayanaktan yoksunluk,
- Şube sayısının azlığı,
- Alt yapı yetersizliği,

- Yeni bir sistem olarak tanınırlık sorunu,
- Personel temininde yaşanan güçlükler,
- Genel ekonomideki istikrarsızlık,
- Yüksek enflasyon süreci.

Katılım bankacılığı kanunundaki ilk yasal dayanak, 22.07.1983 tarihli ve 70 sayılı K.H.K.'nin 90. Maddesinde yer alan ve Bakanlar Kurulu'na yetki veren hükümdür (Battal, 1999: 29). Daha sonra 25.2.1984 gün ve 18323 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tebliği olan ikinci yasal düzenleme ile özel finans kurumlarının kuruluş, izin, organlar, toplayacağı fon çeşitleri, hesaplar, kar transferi, denetim ve tasfiye gibi konularda genel çerçeve çizilmiştir (Çonkar, 1989, 113).

3.2.2 İsim Değişikliği

Dünyada Faizsiz Finans ya da İslami Finans olarak adlandırılan sistem, ülkemizde Özel Finans Kurumları olarak adlandırılmıştı. Ö.F.K. isminin sistemin kurumsal ağırlığını yeterince yansıtmaması, isimde banka tabirinin geçmemesi ve sadece bizim ülkemizde kullanılıyor olması nedeniyle yurtdışı bankalar, kurumlar ve bireyler nezdinde kafa karışıklığına yol açmasından dolayı, sistemi en iyi ifade edecek isim arayışına geçilmiştir (Tunç, 2010: 185).

Temmuz 2005'te hazırlanan yasa tasarısının 5411 sayılı Bankacılık Kanunu olarak 19Ekim 2005 tarihinde kabul edilmesi ve 1 Kasım 2005 tarihli 25983 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla hukuki düzenlemelere ilişkin son nokta konulmuştur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 1 Ocak 2006 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun geçici 3. maddesinin ön gördüğü şekilde Özel Finans Kurumları ticaret unvanlarını "Katılım Bankası" ibaresi olarak değiştirmişlerdir (Eskici, 2007: 29).

2001 yılındaki mali krizin etkisiyle sistemi korumak amacıyla kurulan güvence fonu, 2005 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta fonu ile birleştirilmiştir. Böylece katılım bankalarına yatırılan fonlar ile klasik bankalara yatırılan mevduat aynı güvence fonu çatısı altına da alınmıştır (Tunç, 2010: 186). Bu durum katılım bankalarına olan güveni kuşkusuz artıracaktır.

4. KATILIM BANKACILIĞININ GENEL ÖZELLİKLERİ

4.1 FAİZİN YASAK OLUŞU

İslam ekonomisi literatüründe ve yürütülen tartışmalarda faiz kritik bir öneme sahiptir. Faiz yasağı, İslam ekonomisinin ayırt edici özelliklerinden biri olarak öne çıkarılmasının ötesinde, onunla özdeşleşmiştir.

Katılım bankaları, ilkesel olarak faizi yasaklayan İslam hukukuna dayalıdır. Bundan dolayı ana temalardan biri şudur: İslam dini, ödünsüz bir şekilde faizsiz kazancı 'helal', faizli kazancı 'haram' kılmıştır. Katılım bankaları faaliyet alanlarını ve yöntemlerini bu çerçevede belirlemek ve düzenlemek durumundadır.

İslam'ın çizdiği çerçevede ödenecek miktar, borçlunun işinde gösterdiği performansın neticesinde belli olmalıdır. Borç veren de borçlunun işiyle ilgili riskine ortak olmalı ve neticede oluşacak kâr veya zarar paylaşılmalıdır (Tunç, 2010: 122).

Katılım Bankaları faiz yerine, kâr-zarar ortaklığı sonucunda elde edilecek kâr payını öngörür. Bu yasağın temel sebebinin, faizle ödünç vermede riskin tek taraflı olmasından kaynaklandığıdır. Çünkü kişi, kâr sağlamak amacıyla bir miktar ödünç alır fakat şartlar elverişli olmayabilir veya işler yolunda gitmeyebilir ve de faizi ödemek için yeterince kâr elde edemeyebilir. Ayrıca faizin, insanların enerjilerini üretken girişimlere harcamalarını engellediği için de eleştirilmektedir (Doğan, 2006: 20-21).

4.1.1 Faiz – Kâr Payı Ayrımı

Kâr payı ve faiz konusu her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Kâr payının faizden bir farkının olmadığını düşünenler olsa da kâr payı faizden farklılık gösterir. Kâr payı konusunda anlaşılması gereken temel mesele, katılım bankalarında kâr-zarar ortaklığının olmasıdır. Yani faiz sisteminde bankanın kazancı önceden belirli iken ve riske girmezken, kâr payı olan sistemde banka ve müşteri ortaktır, kâr-zarar ve risk paylaşılır.

Bu farklılıklar şöyle ifade edilebilir (Tunç, 2010: 126-127):

- Katılım bankalarının müşterileriyle ilişkisi genel olarak ortaklık temellidir,

- Katılım bankalarının iş veya hizmet anlayışı nakit kredi hedefli değildir,
- Katılım bankaları sadece parasal işlemlerden kazanç elde etmek gibi bir ilkeye sahip olmadığından, reel ekonomik yönü olmayan para hareketlerinden para kazanmak gibi bir amacı da yoktur,
- Üretim, yatırım ve ticaretle ilgilendiğinden toplanan fonlar toplumsal bir fayda üretmek esaslı kullanılır,
- Mal sattığı müşteri borcunu zamanında ödeyemezse, müşterisine bir sonraki taksitini erken ödemesi gerektiğini söyler. Sıkıntılı bir durum yoksa bankanın uğradığı zararını karşılamasını ister. Diğer bankalar gibi yüksek oranlı temerrüt faizi ve bileşik faiz ile müşterinin yükünü ağırlaştırmaz.

Aşağıdaki tabloda faiz ve kâr karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 4: Faiz - Kâr Karşılaştırması

FAİZ =RİBA	KÂR
Para hesaba yüklendiğinde pozitif bir sonuç alır ve bunun sonucu ribadır.	Para üretken bir işte kullanıldığında ortaya çıkan belirsiz sonuç kârdır.
Tanım olarak riba, borçlunun alacaklıya, koşullu olarak alacaklı değerden daha yüksek ödediği primdir.	Tanım olarak kâr, üretim geliri ile maliyeti arasındaki farktır.
Riba önceden belirlenmiş bir oran olduğundan her iki taraf içinde belirsizlik yoktur.	Faaliyet tamamlanıncaya kadar miktarı bilinmemek üzere kârda belirsizlik söz konusudur.
Ribanın negatif bir değeri yoktur. En fazla düştüğü değer sıfırdır.	Kâr; pozitif, sıfır, negatif(zarar) değer alabilir.
İslam hukukunda riba haramdır.	Kâr helaldir.

Kaynak: Kalaycı, 2013: 69.

4.2 RİSKİN PAYLAŞIMI

Faizin yasak oluşu nedeniyle katılım bankasına fon temin eden kişi, kredi veren taraf olmak yerine yatırımcı kimliğine sahip olur. Borçlu ve borç veren taraflar ticari ve üretim faaliyetleri neticesinde oluşacak kârı veya zararı paylaşmak için iş riskini ortaklaşa üstlenirler (Tunç, 2010: 123). Bu durum klasik bankalarla katılım bankaları arasındaki en önemli farktır. Katılım bankalarında borç alacak ilişkisinde kâr ve zararda taraflar eşittirler. Ancak klasik bankalarda parayı veren taraf her halükârda karşılığında daha fazla para talep eder ve oluşabilecek olumsuz durumlar karşısında hiçbir şekilde mesuliyet kabul etmez.

4.3 VARLIĞA DAYANDIRMA ESASI

İslam ekonomisinde üretim ve ticaret esas olduğundan, finansal bir işlemin gerçekleşmesi mutlaka somut bir mal veya hizmete bağlıdır. Katılım bankalarında müşteri kullanacağı fonu, önceden belirlenen bir mal veya hizmeti almak için talep eder. Katılım bankası ise bu durumu takip eder (Demir, 2012: 11).

4.4 SPEKÜLATİF DAVRANIŞLARIN YASAK OLMASI

Spekülasyonun yasaklanmasının altında yatan gerekçe, ekonomik anlamda zayıfların güçlüler tarafından istismar edilmesini önlemektir. Spekülatif işlemler toplumsal ilişkileri ve bireyin haklarını zedeler. Kazanç elde etmenin yolu normal ticari ve üretim faaliyetleri olarak belirlenmiştir (Tunç, 2010,124).

5. KATILIM BANKALARININ TÜRKİYEDE'Kİ FİNANSAL GELİŞİMİ

5.1 TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARI

5.1.1 Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş

1984 yılında kuruluşunu tamamlayan Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye'de ilk faizsiz finans kuruluşu olarak 1985 yılı itibari ile faaliyete geçmiştir. Albaraka Türk faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tâbi olarak sürdürmektedir. Ortadoğu'nun ileri gelen gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası ve yurt içinde hizmet veren Topbaş grubu öncülüğünde kurulmuştur. 31.12.2013 tarihi itibariyle ortaklık yapısının içinde

yabancı ortakların payı %66,10; yerli ortakların payı % 10.48 ve halka açık olan pay ise % 23,42'dir (Albaraka A.Ş.).

5.1.2 Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

Kuveyt Türk, 16.12.1983 gün ve 831/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın tespit ettiği esaslara uygun olarak faaliyet göstermek üzere 1989 yılında Özel Finans Kurumu statüsünde kurulmuştur. Kuveyt Türk'ün sermayesinin; %62'si Kuveyt Finans Kurumu'na (Kuwait Finance House); %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kurumu'na;%9'u İslam Kalkınma Bankası'na; %18'i Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ve % 2'si de diğer ortaklara aittir (Kuveyttürk. A.Ş.).

5.1.3 Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş

Boydak Grubu'na ait Anadolu Finans Kurumu ile Ülker Grubu'na ait Family Finans'ın birleşmesi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 28.12.2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onaylanmış ve 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak ifade edilmiştir. %50 Boydak Grubuna; %50 Ülker Grubuna ait ortaklıkla faaliyet sürdürürken 2007 yılında bankanın % 60 hissesi aktif toplam açısından Suudi Arabistan'ın en büyük bankası olan The National Commerical Bank'a satılmıştır (Türkiye Finans A.Ş.).

5.1.4 Asya Katılım Bankası A.Ş

Bank Asya, yerli sermayeden olan 54 ortakla kurularak 24.10.1996 tarihinde faaliyete geçmiştir. Kuruluş sermayesi2 milyon TL'dir. Bankanın, tabana yayılmış yerli sermayeye dayanan halka açık kısmı hariç 195 ortaklı bir yapısı vardır. Bank Asya'nın ortaklık yapısı; Ortadoğu Tekstil Tic. San. %4.89; Forum İnşaat Dekorasyon Turizm San. ve Tic. A.Ş. %3,85; Osman Can Pehlivan %3,11; Sürat Basım Yayın Reklamcılık ve Eğitim Araçları San. Tic. A.Ş. % 2.70; BJ Tekstil Tic. ve San. A.Ş %2.26; Diğer Ortaklar % 29.14 ve Halka Açık %54.05'dir (Asyabank A.Ş.).

Tablo 5: Katılım Bankalarının Finansal Durumu

2014/3 (milyon TL)		Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans	Bank Asya
FİNANSAL BAŞLIKLAR	TP	8.977.037	11.552.791	11.043.962	5.658.186
	YB	6.422.103	9.965.444	7.083.582	4.416.467
	TOPLAM	15.399.140	21.518.235	18.127.544	10.074.653
KULLANDIRILAN FONLAR		14.660.177	21.060.144	22.069.364	10.913.971
TOPLAM AKTİFLER		21.720.609	32.767.599	31.553.813	16.943.460
ÖZVARLIK		1.659.773	2.948.058	2.809.287	2.271.660
NET KÂR*		183.034	284.387	254.824	- 249.565
PERSONEL SAYISI		3.323	5.024	4.493	3.807
ŞUBE SAYISI		187	296	280	281

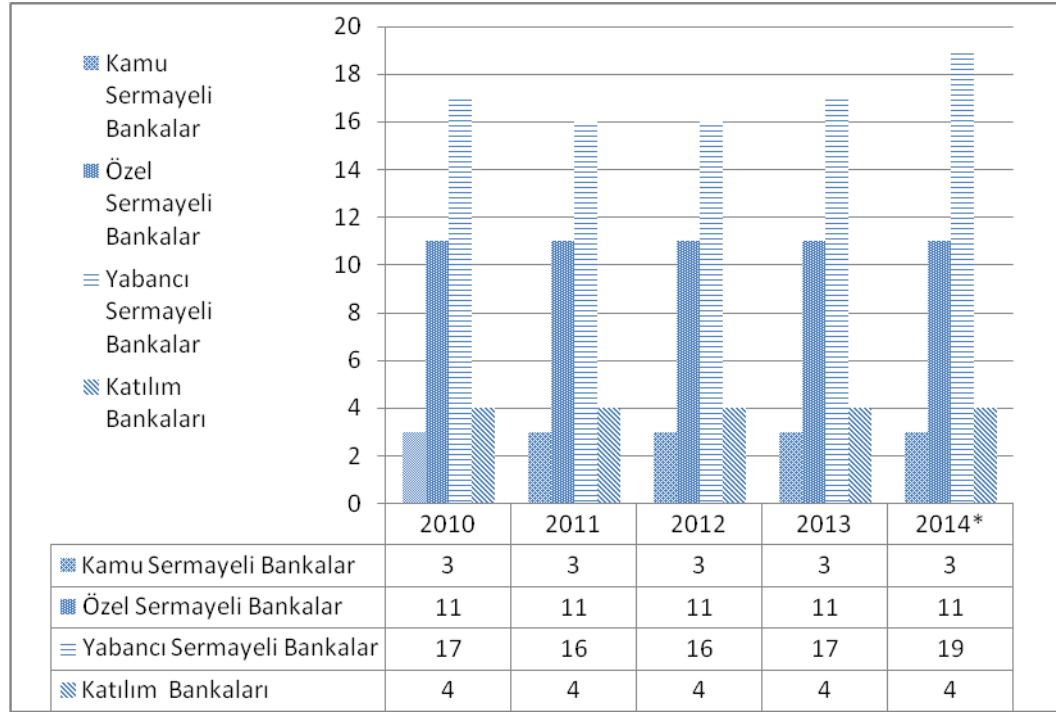
Kaynak: BDDK, *2014 yılı 3. Çeyrek

Tablo 5 incelendiğinde, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının bilanço yapısı ve fon dağılımları görülebilir. Buna göre personel sayısı, özvarlık, toplam aktif büyüklüğü, net kâr ve şube sayısı bakımından Kuveyt Türk lider konumdadır.

5.2 KATILIM BANKALARININ MALİ GELİŞİMİ VE SEKTÖRDEKİ PAYI

Katılım bankacılığının bankacılık sektörü içinde değerlendirmesi yapılırken 2010 ve 2015 yılları arasındaki veriler esas alınmıştır. Aşağıdaki grafiklerde mevduat bankaları ve katılım bankalarının sayısı verilmiştir.

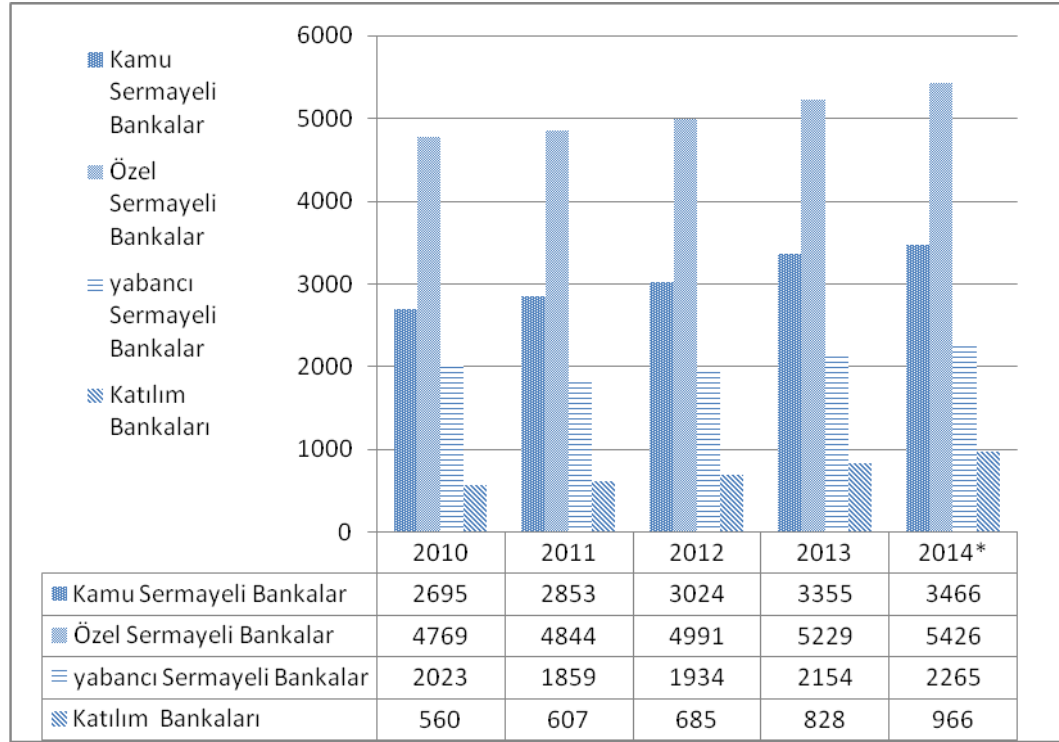
Grafik 1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Sayıları

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

2010-2014 yılları arasında banka sayısı açısından değerlendirilme yapıldığında, sayının çok değişmediği söylenebilir. Değişiklik sadece yabancı sermayeli bankalarda artma ve azalma biçiminde görülmektedir. 2010 yılında bankacılık sektöründe TMSF bünyesinde 1 adet mevduat bankasının bulunmasıyla birlikte toplam 31 Mevduat Bankası varken, bu sayı araştırmaya konu olan Eylül 2014 itibariyle 34'e yükselmiştir. Katılım Bankaları 2010-2014 yılları arasında aynı sayıyla faaliyetlerine devam etmişlerdir. Dolayısıyla Eylül 2014 verilerine göre 13 Kalkınma ve Yatırım Bankasıyla birlikte bankacılık sektöründe faaliyet gösteren toplam banka sayısı 47'dir.

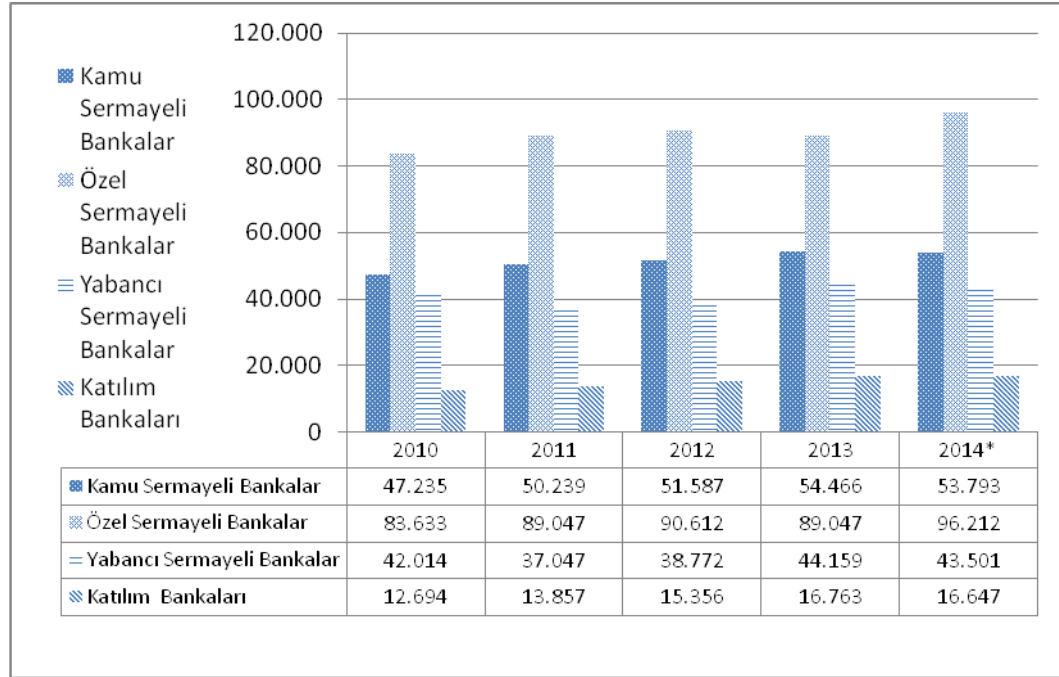
Grafik 2: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Şube Sayıları

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Grafik 2’de, katılım bankaları ve mevduat bankalarının yıllar itibariyle şube sayıları verilmiştir. Eylül 2014 dönemine göre, Mevduat bankalarında şube sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 58 adet artarak 11.157’ye yükselmiştir. 2010-2014 dönemleri arasında Kamu Bankaları şube sayısını %28,6 artırırken, özel sermayeli bankalar %13,7; yabancı sermayeli bankalar %11,9 ve katılım bankaları ise %72, 5 oranında artırmıştır. Ekonominin istikrara kavuşması ve katılım bankalarının reel ekonomiye katkı sağlaması gözle görülür bir şekilde arttıkça, katılım bankaları güven toplamış ve yurt genelinde şube sayısını neredeyse yarı yarıya artırmıştır.

Grafik 3: Mevduat ve Katılım Bankalarında Çalışan Personel Sayısı

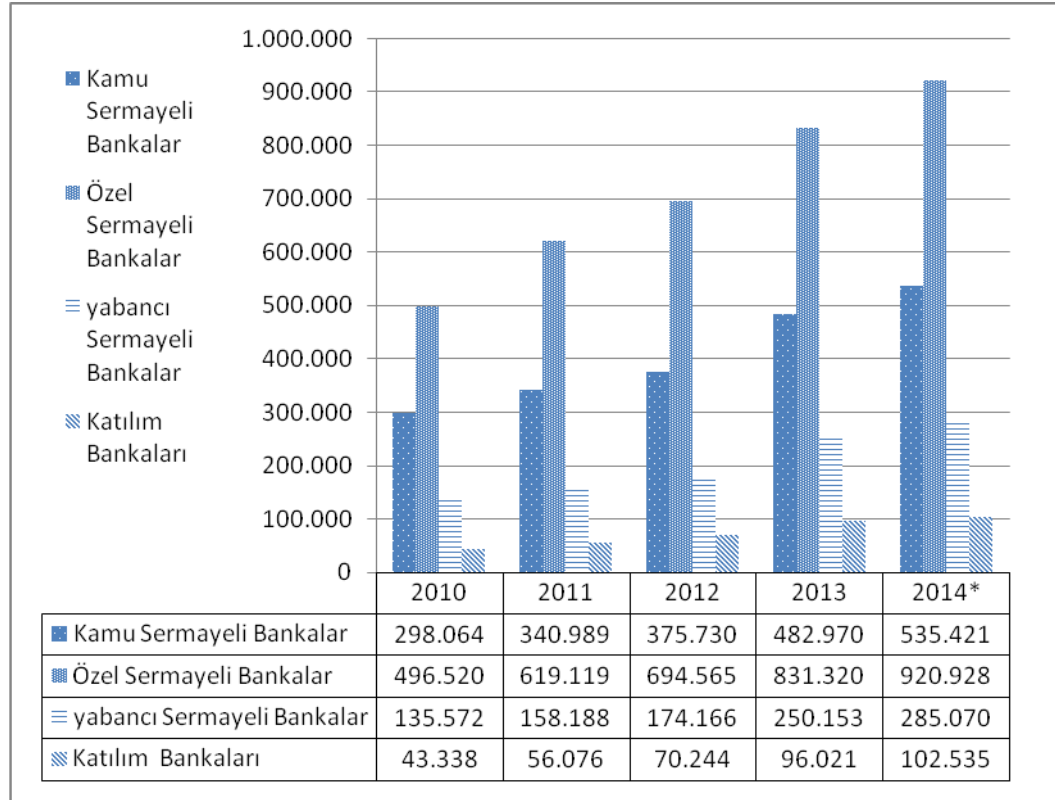

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Grafik 3’de izlenebileceği gibi sektörde faaliyet gösteren kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar ile katılım bankalarının çalışan sayıları 2014’ün 3. çeyreğinde 201.153’e ulaşmıştır. Genel olarak tüm banka çalışanlarında artış olduğu görülmektedir. Ancak yabancı sermayeli bankaların 2011 yılında çalışan sayısında ciddi bir azalma olduğu, 2012 yılında ise tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir

Bankacılık sektöründe mevduat bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları, katılım bankaları 200.000’den fazla çalışanı istihdam etmektedir. Sadece katılım bankalarının 2010-2014 verilerine baktığımız zaman %31,1 oranında artış görülmüştür. Bunun yanında kamu bankalarında %13,8; özel sermayeli bankalarda % 15 ve yabancı sermayeli bankalarda ise % 3 oranında çalışan sayısını artırmıştır. Bu durum katılım bankacılığının ilgili dönemde Türkiye’de en hızlı gelişen bankacılık sektörü olduğunu göstermektedir.

Grafik 4: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları- Toplam Aktifler (Milyon TL)

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Grafik 4’de 2010-2014 yıllarına ait Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının toplam aktiflerini yıllara göre göstermektedir. Toplam aktifler çalışmaya konu olan yıllar içerisinde tüm banka gruplarında neredeyse iki katını aşan oranlarda artmıştır.

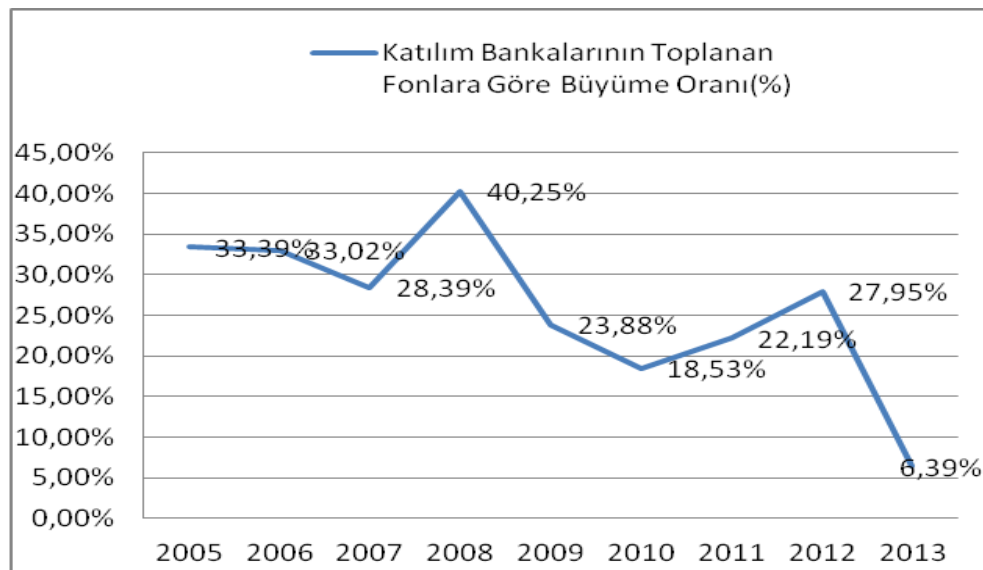
Aktif toplamı dönemler arasında değerlendirildiğinde; kamu sermayeli bankalar %79,6; özel sermayeli bankalar %85,4; yabancı sermayeli bankalar %110,2 ve katılım bankaları ise %136,5 oranında aktiflerini artırmışlardır. Yabancı sermayeli bankaların toplam aktifleri rakiplerine göre düşük olduğu halde kârlılık durumunun rekabet edilebilir bir seviyede olması, bu durumun, bankaların söz konusu aktiflerini riski küçük ve kârlılık oranı yüksek bireysel kredilere ağırlık vermelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 6: Katılım Bankalarının Fon Büyüklüğü ve Sektörel Görünümü (Milyon TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME(%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	SEKTÖR İÇİNDEKİ PAYI
2005	8.369		251,490	3,32%
2006	11.152	33.25%	307.647	3,62%
2007	14.834	33.02%	356,895	4,15%
2008	19.045	28.39%	454,599	4,18%
2009	26.711	40.25%	514,620	5,15%
2010	33.089	23.88%	614,037	5,36%
2011	39.220	18.53%	695,496	5,63%
2012	47.921	22.19%	772,217	6,20%
2013	61.313	27.95%	945,770	6,48%
2014	65.230	6.39%	1.052,693	6,19%

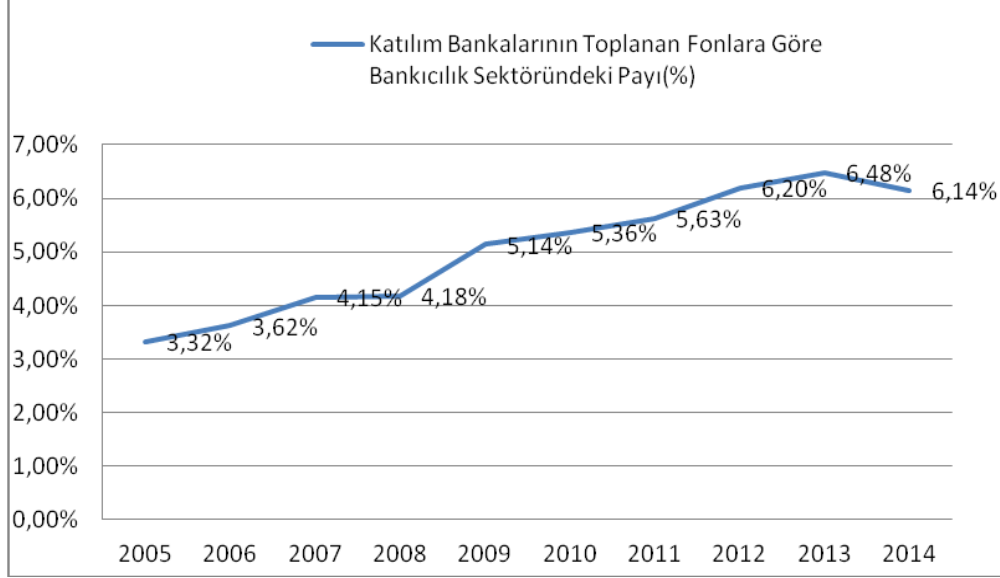
Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Grafik 5: Katılım Bankalarının Toplanan Fonlara Göre Büyüme Oranı(Milyon TL)

KAYNAK: TKBB, TBB

Grafik 6: Katılım Bankalarının Toplanan Fonlara Göre Bankacılık Sektöründeki Payı (Milyon TL)

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Katılım bankalarının 2005- 2014 yılları arasında topladıkları fonlara bakılırsa sürekli bir artış söz konusudur. 2005 yılında 8.359 milyon TL olan fon büyüklüğü, 2006 yılında 11.152 milyon TL'ye; 2007 yılında 14.834 milyon TL'ye; 2008 yılında 19.045 milyon TL'ye; 2009 yılında 26.711 milyon TL'ye; 2010 yılında 33.089 milyon TL'ye; 2011 yılında 39.220 milyon TL'ye; 2012 yılında 47.921 milyon TL'ye; 2013 yılında 61.313 milyon TL'ye ve 2014 yılında ise 65.230 milyon TL'ye ulaşmıştır.

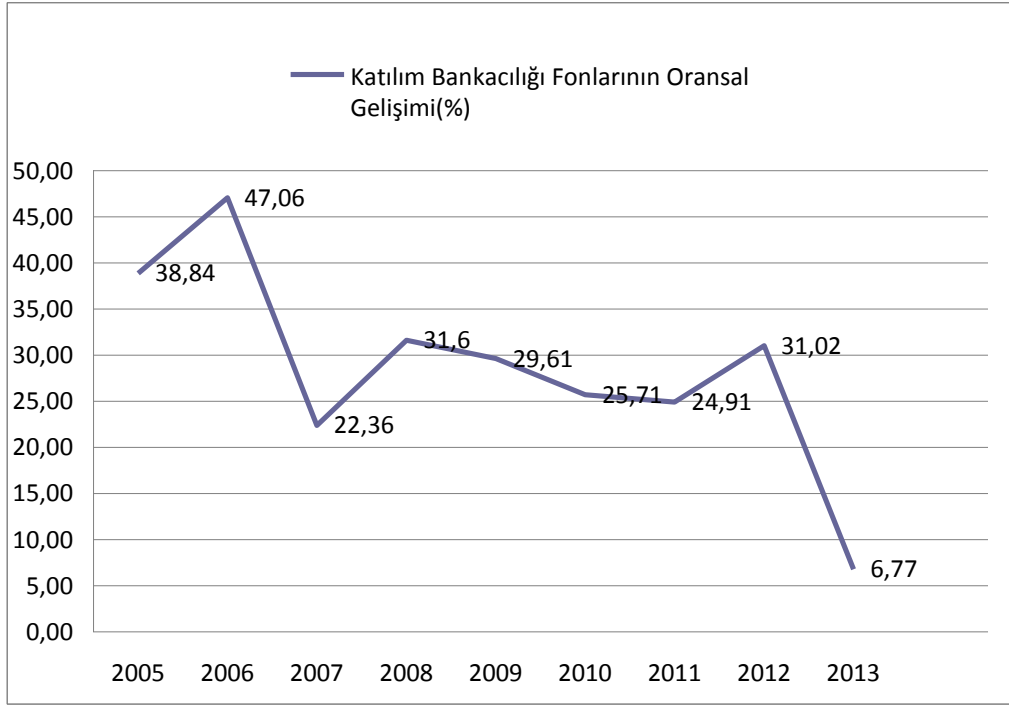
Grafik 6'dan anlaşılacağı üzere katılım bankaları, bankacılık sektörü içinde toplanan fonlar noktasında payını sürekli artırmıştır. Yalnız 2014 yılında toplanan fonlarda artış olmasına rağmen bankacılık sektöründeki payında azalma görülmüştür.

Tablo 7: Katılım Bankacılığında Kullandırılan Fonların Oransal Gelişimi (Milyon TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME(%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	SEKTÖR İÇİNDEKİ PAYI
2005	7.289	38,84%	157.527	4,62%
2006	10.120	47,06%	220.120	4,59%
2007	14.882	22,36%	286.708	5,19%
2008	18.210	31,60%	368.256	4,94%
2009	23.965	29,61%	393.098	6,09%
2010	31.062	25,71%	526.172	5,90%
2011	39.047	24,91%	683.432	5,71%
2012	48.773	31,02%	795.599	6,13%
2013	63.904	6,77%	1.049.336	6,08%
2014	68.233		1.243.757	5,48%

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Grafik 7: Katılım Bankacılığında Kullandırılan Fonların Yıllık Oransal Gelişimi (%)

KAYNAK: BDDK, TBB

Grafik 8: Katılım Bankacılığı Kullandırılan Fonların Bankacılık Sektörü İçindeki Oransal Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK, TBB, *2014 yılı 3. Çeyreği

Katılım bankalarının kullandıkları fonlar incelendiğinde ise 2005 yılında toplanan 8.369 milyon TL fonun 7.289 milyon TL'sini kullanarak sektörde %6,62'lik pay sahibi olmuştur. Tablodan da anlaşılacağı gibi kullanılan fonlar her yıl artış göstermiştir.

5.3 KATILIM BANKALARININ NİTELİKLERİ

5.3.1 Katılım Bankalarının Mevduat Bankalarıyla Farkları

Aşağıdaki tablo 8'de mevduat bankaları ile katılım bankalarının farklı konularda kıyaslaması yapılmıştır.

Tablo 8: Katılım Bankaları İle Mevduat Bankaları Arasındaki Farklar

Karakter	Katılım Bankacılığı Sistemi	Geleneksel Bankacılık Sistemi
Rehber	Kur'an (ayet), hadis, icma	Dinsel ya da etik bir referansı olmayan, ekonomizme dayalı bireysel kâr güdüsü
Finansman Etiği	Varlığa dayalı finansman ve borç yükünü azaltmak için varlıkları verimli kullanma.	İflaslara yol açan ve borç yükünü artıran aşırı kredi kullanımı ve finansal kaynakların israfı
Varlıkları Paraya Dönüştürme	Bir katılım hesabı sahibi(mudi) hissedarlarla aynı haklara sahiptir.	Hissedarlardan önce mudilere ödeme yapılır.
Risk ve Özsermaye Finansmanına Katılım	Özsermaye finansmanı K/Z paylaşımını içeren bir proje için mevcuttur. Risk ve kâr paylaşımı birlikte gider.	Ticari bankalar genellikle özsermaye finansmanına bağımlı değildir. Küçük riskler dışında kalan büyük riskleri ödünç alanlar (borçlulara) yüklerler.

Sermaye Getirisi	Aylak paranın herhangi bir getiri sağlamadığı bir verimliliğe dayanır. Para her sermaye değil, sadece potansiyel sermayedir.	Banka mevduatlarına aylak para bile getiri sağlar.
Kâr-Zarar Paylaşımı	Çoğu işlem ödünç verenlerin performanslarından bağımsız, değişebilir getirilere dayanır. Daha büyük risklerin paylaşımı onların daha profesyonelce yönetilmesini zorunlu kılar. Mudiler ve yatırımcılar geleneksellere göre daha yüksek getiri fırsatını yakalar.	Banka performansı ile risksiz getiriden pek hoşlanmayan mudi/yatırımcı getirileri arasında hiçbir ilişki yoktur. Geleneksel kurumlar neredeyse risksiz yayılmayı isteyen ödünç verenlerle alanlar arasında bir aracı olarak davranırlar
Birleşik Faiz Hesaplama	İslami bankalar ilk değerden daha fazlasını hesapta tutmazlar.	İlk değere ek olarak para bulundurulabilir.
Para Piyasasından Borçlanmak	İslami bankalar için para piyasasından borç almak imkânsızdır.	Ticari bankalar içinse bu temel likitide kaynağıdır.
Müşterilerle İlişkiler	Bir İslami bankanın müşterilerle ilişkisi; ortak yatırımcı, tüccar şeklindedir.	Geleneksel bankanın ise ilişkideki statüsü borçlu alacaklı şeklindedir.
Anapara Garantisi	Yok	Sistemde kurulu
Mevduat Sigortası	Genelde yok.(Türkiye’de yeni bankacılık kanununa göre var)	Kısmen var

Kaynak: Kalaycı, 2013: 66.

5.3.2 Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri, Fırsatları ve Tehditleri

Aşağıdaki tablolarda katılım bankacılığının değerlendirilmesi yapılarak güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri ortaya konulmuştur.

Tablo 9: Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIF YÖNLERİ
Son yıllarda aktif, kredi ve mevduat artışı,	Kredi kartı alanında yetersiz pazar payı,
Faizsiz ürün ve hizmetler için müşteri talebinin artması,	İnternet ve mobil bankacılığına artan fakat geleneksel bankaların gerisinde olan bir yönelim,
Orta ölçekte bankalarla karşılaştırıldığında yüksek özkaynak ve aktif kârlılığı sağlanması,	Geleneksel bankalarla karşılaştırıldığında düşük likitide oranı,
Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde güçlü muhabir banka ağına sahip olunması,	Faizsiz ürünlerin yol açtığı kısıtlamalar sebebiyle geleneksel bankalarla tüm ürünlerde rekabet edilememesi,
Kıymetli maden ürünlerinde faizsiz kazanç ile farklılık oluşturabilme oranı,	Geleneksel bankalara oranla daha düşük coğrafi erişim,

Kaynak: Deloitte, 2014: 13

Tablo 10: Katılım Bankalarının Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHTİDLER
Genç ve geniş nüfus,	Ölçek ekonomisi avantaj ile lider konumdaki bankaların artan gücü,
Hükümetin KOBİ'ler için özellikle Anadolu'da artan desteği,	Küresel ekonomide yaşanan sorunlar,
Kayıtlı ekonomiyi arttırmak amacıyla strateji ve vergi düzenlemelerinde ilerleme kaydedilmesi,	Kredi büyümesine etki eden munzam karşılık oranlarında artış,
MENA ⁹ bölgesi ve İslam ülkeleriyle artan dış ticaret,	Düşük seviyede yerel tasarruf oranı,
Bankacılık sistemi konusunda artan müşteri/katılımcı farkındalığı	Yatırımcıların katılım bankacılığı ürünleri konusundaki bilgi eksikliği,
Bankacılık hizmetlerinde farklılık yaratarak faizsiz geliri artırma potansiyeli,	Kâr payı ve faiz farkının yeterince anlaşılmasından kaynaklanan önyargı,
Yeterince Banka hizmetleri almayan nüfus,	Yılsonunda dağıtılan kâr paylarının piyasadaki faiz oranlarına yakın seyretmesi,
Doygunluğa ulaşılmamış ve/veya yeterince pazarlanamamış ürün ve hizmetler,	

Kaynak: Deloitte, 2014: 13

⁹ Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri

6. KATILIM BANKALARININ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

6.1 KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ

6.1.1 Özel Cari Hesaplar

Türk parası ya da yabancı para cinsinden açılan bu hesap, kısa vadeli ödeme ve transfer kolaylıkları için oluşturulan bir fondur. Hesap sahibine herhangi bir gelir, faiz, zarar ihtimali doğurmayan bu hesaplar, kısmen veya tamamen geri çekilebilir (Erdoğan, 2011: 57). Bankaya kullanım izni verilmesi açısından kısmen borç, her an kullanıma hazır imkân sağlaması açısından da kısmen emanet sayılabilen bir hesaptır. Özel cari hesapta para yokken de bu hesaptan fon kullanılabilir. Katılım bankası bu işlemi yaptığı için borca karşılık faiz almaz, yalnız vekâlet ücreti alabilir (Aktepe, 2013: 65).

6.1.2 Katılma Hesapları

Katılma hesapları, kâr ve zarara katılma hesapları olarak bilinmektedir. Katılım bankası ile tasarrufçu arasında bir 'borç-alacak' ilişkisi yerine, kâr-zarar ortaklığı ilişkisi vardır. Tasarrufunu katılma hesabında değerlendiren bir fon sahibinin ne miktarda kâr payı alacağı bilinmez ancak daha önce hesap sahiplerine ödenen kâr payı miktarlarına bakılarak tahmin yürütülebilir. Banka topladığı parayı vadelerine göre gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza aktarır. Hesap sahibini yatırdığı paranın miktar ve süresine göre bu havuzun sonucuna ortak eder. Kurum, havuzdaki paranın tamamını bir bütün kabul edip uygun parçalara ayırarak ayrı ayrı muhasebeleştirir ve işletir (Erdoğan, 2011: 57-58).

Katılım bankasına, katılma hesabı açıldığında şu durumlar gerçekleşir (Aktepe, 2013: 71-72):

- Bankaya borç değil sermaye verilmiş olur. Banka bu sermayeyi işletecektir,
- Banka fonu meşru ve faizsiz alanlarda kullanır,
- Banka kâr zarar dağıtımını için sürekli hesap yapmak durumundadır,
- Vade sonunda fazlalık alınacağı kesin olmadığından zarar ihtimali de vardır,
- Dolayısıyla alınacak fazlalığın miktarı da hesap açılırken belli değildir.
- Alınacak fazlalık bankanın dönem içindeki kârına bağlıdır.

Hesap sahibi yatırdığı fonun Katılım Bankası'na işletilmesi sonucu ortaya çıkan kâr veya zarara iştirak etmektedir. Katılım hesaplarında toplanan fonların kullanımında sektör ve fon kullanıcılar bazında çeşitlendirmeye gidilerek riskin dağıtıldığı görülmektedir(Eskici, 2007: 57). Katılma hesapları TL, EUR VE USD cinsinden açılabilir.

6.1.3 Diğer Fon Kaynakları

Katılım Bankaları'nın katılma hesapları ve cari hesapların dışında öz kaynakları fon kaynağını oluşturabilir. Zaman zaman fon yönetimi çeşitli projelerin öz kaynaklardan finanse edilmesini planlayabilir (Eskici, 2007: 58).Katılım bankaları tasarruf sahiplerine gramla altın, gümüş ve platin alabilme imkânı vermektedir. Bu sayede müşteriler tasarruflarını yatırıma dönüştürürken kıymetli maden yatırım sepeti yaparak risklerini dağıtabilmektedirler (Erdoğan, 2011: 58).

6.2 FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

6.2.1 Murabaha

Katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemlerinden en yaygın olarak kullanılan türlerindedir. Finansal açıdan üretim desteği ve bireysel finansman desteği olarak bilinmektedir (Yozgat, 2010: 32). Mudarebe ve muşarekeye kıyasla vadeli getiri olanağı sunması nedeniyle, murabaha uluslararası ticareti finanse etmekle daha fazla rağbet görmektedir. Yine Türkiye'de de bankalarda toplanan fonların kısa vadeli olması nedeniyle murabaha daha çok talep edilmektedir (Eskici, 2007: 61).

Murabaha işlemlerinin temelinde ticari bir malın ya da hizmetin alım satımı ya da bir yatırım faaliyetinin ihtiyaç duyduğu mal ve/veya hizmetin temini vardır. Banka, müşterisinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti satıcıdan peşin olarak alır ve üzerine ekleyeceği bir kâr ile vadeli olarak müşterisine satar (Tunç, 2010: 135). Malların peşin fiyatı ile vadeli fiyatı farklı olabilir. Bu fark faiz değildir. Faiz borç vererek gelir elde etmektir. Satıma konu mal belli olur, fiyatı konusunda taraflar anlaşılır, taksit miktarı ile ödeme günleri belli olursa satış geçerli olur. Artık o malın peşin ve vadeli fiyatının farklı olması önemli olmaz (Bayındır, 2007:263).

İki türlü murabaha işlemi yapılmaktadır (Eskici, 2007: 61).

- *Yerel Murabaha:* Katılım Bankası müşterisi, bankanın belli malları yerel piyasadan satın almasını talep eder.
- *Uluslararası Murabaha:* Müşteriye teslimine kadar tüm risk bankada olmak üzere, talep edilen malın yurtdışındaki piyasadan satın alınmasını içeren ithal murabaha ile bankanın uluslararası mal piyasasından malları alıp bunları satmasını, dolayısıyla mudilerden topladığı fonları uluslararası fon piyasasında değerlendirmesini içeren mallar murabahasından oluşmaktadır.

Murabaha yönteminin Osmanlı dönemi para vakıflarındaki karşılığı muamele-i şer'iyeye yöntemidir. Ancak Osmanlıda muamele-i şer'iyeye faizin hileli bir yolu olarak kabul görmüş ve çok eleştirilmiştir. Ancak muamele-i şer'iyede sanal bir satış söz konusuysen, katılım bankacılığında satış gerçek satıştır (Bayındır, 2007: 264). Bu nedenle alım satım konu hizmet ya da malın kalitesi, miktarı ya da bedeli gibi konular üzerinde oluşabilecek ihtilafları önlemek için banka, nereden, hangi fiyattan, ne tür bir hizmet ya da mal alınacağı konusunda müşterisinin isteklerine göre hareket etmektedir (Tunç: 2010: 137).

Katılım bankası murabaha işlemlerinde uygulayacağı kâr oranlarını belirlerken, o malın vadeli ve peşin alım satım fiyatı, müşterinin pazarlık gücü, bankanın elindeki fon miktarı, genel ekonomik durum, kredi riski, işlemin tutarı gibi unsurlara dikkat ettiği gibi, piyasadaki klasik bankaların uyguladığı faiz oranını dikkate almak durumundadır. Çünkü asıl olarak fon kullanan müşteri bunda belirleyici olmaktadır (Tunç, 2010: 137-138).

6.2.2 Mudarebe

Katılım bankacılığı fon kullandırma yöntemlerinden biri olan mudarebe, uygulama güçlükleri nedeniyle katılım bankalarının toplam işlem hacmi içinde oldukça düşük bir paya sahiptir. Bankacılık uygulaması yaygın olmamakla birlikte Müslüman toplumların ticari işlemlerinde en iyi bilinen ve muhtemelen en yaygın İslami ortaklık şekli mudarebedir (Tunç, 2010:139).

Mudarebe, bir taraftan sermaye diğer taraftan da emek olmak üzere kurulan bir ortaklıktır. Kârın hangi orana göre pay edileceğini sözleşmede belirtmek şarttır.

Böylece parası olduğu halde onu işletemeyenlerle, iş yapma kabiliyeti olduğu halde parası olmayanlar bir araya gelip ortak iş yapma imkânına kavuşurlar (Bayındır, 2007: 261).

Mudarebenin katılım bankacılığı uygulamasına bakıldığında iki halkalı bir mudarebe işlemi söz konusudur.

Birinci halkada banka ile fon sahipleri vardır. Bankaya fon yatıran kişiler yani sermaye sahipleri ile bu fonları işleten ve elde ettiği kâr ya da zararı fon sahipleri ile paylaşan banka yani mudarip söz konusudur.

İkinci halka ise bu sefer katılım bankasının sermaye sahibi (Rabb-ul-Mal), fon kullanan müşterinin ise mudarip olduğu aşamadır. Bu halkada yine iki taraf vardır:

- Katılım bankası (sürece sermaye koyan taraf)
- Müteşebbis (mudarip, fon kullanan müşteri yani projeye emeğini koyan taraf).

Mudarebe uygulamasının taşınması gereken bazı özellikler bulunmaktadır (Darçın, 2007: 28);

- Belirli bir süre için tarafların girdiği ticari ilişkide sermayenin geri ödenme şartları karşılıklı mutabakatla tespit edilir,
- Kâr paylaşımı ve geri ödeme gibi konular baştan karşılıklı olarak belirlenir. Bu tespit aşamasında tarafların denetimden geçmiş mali tabloları birbirine sunulur,
- Ortaklığa emeğiyle katılan tarafın aldığı kendi maaşı da dâhil olmak üzere tüm maliyetler düşüldükten sonra kalan net kazanç, taraflar arasında sözleşmede önceden belirlenmiş olanlara göre taksim edilir,
- Bu finansman tekniği, kârın sabit oranlarla taksimine izin verirken, sabit bir meblağa izin verilmemektedir,
- Zararın tümünün, işi yapan tarafın (mudarip) ağır kusur ve ihmali sonucu ortaya çıktığının ispatlanması hali müstesna, zararı Katılım bankası üstlenir,

- Mudarebe sermayesi yalnızca sözleşmede belirtilen amaçlara yönelik olarak kullanılabilir. İşe emeğiyle katılan tarafın, bankanın onayı olmaksızın sermayeyi başka bir yatırıma kanalize etme yetkisi bulunmamaktadır,
- Katılım bankası önceden onaylamadığı takdirde, bankayla yürütülen ortaklık ilişkisi süresince mudarip, ne kendine ait ne de haricen bir sermayeyi işe dâhil edememektedir,
- İşe ortak olma kararı alınırken mudarıpten, kendisine sunulan projeksiyonlara uygun ilerleme göstermesi beklenir. Eğer iş başlangıçtan belirlenen plandan ayrı yürürse, bunun nedenini mudaribin bankaya açıklaması gerekmektedir. Banka açıklamayı tatmin edici bulmazsa, mudaribin işi yanlış aktarmış olduğundan ötürü rücu hakkını kullanabilecektir,
- Katılım bankasının sorumluluğu, mudarebe sözleşmesinde taahhüt ettiği sermaye miktarıyla sınırlıdır,
- Mudarebe akdinde tarafların sözleşmeyi sonlandırma hakları bulunmaktadır. İki den fazla ortak olması halinde sözleşme kalanlar tarafından devam ettirilebilir. İslam hukukçularının çoğu, sözleşmenin sonlandığı tarihte tüm malların ve sermayenin nakde çevrilmesi konusunda hemfikirdirler,

Mudarebe fonları içindeki hisseler ikinci el piyasalarında menkul kıymetler borsasında alınıp satılabilir.

6.2.3 Müşareke(İnan)

Müşareke bir ekonomik faaliyeti yürütmek için kurulan her türlü ortaklıktır. Müşareke akdinde bir tarafın emek diğer tarafın sermaye koymasından farklı olarak, taraflar hem emek hem de sermayeyi aynı anda farklı oranlarda koymaktadır (Yozgat, 2010: 36).

Bu iş ortaklığı şu şekilde gerçekleşir(Tunç,2010:144-145):

- Katılım bankası ve müşteri arasında bir iş ortaklığı sözleşmesi yapılır,
- Bu sözleşmeye göre, halen devam eden bir projenin tamamlanması konusunda banka ve müşteri anlaşır,
- Müşareke yönetiminde hem banka hem de müşteri gerekli miktarlarda sermayeye iştirak eder,

- Banka ve müşteri proje için gerekli sermayeye eşit oranda katılabilecekleri gibi aralarındaki anlaşmaya dayalı olarak farklı oranlarda da katılabilirler,

- Proje konusu yatırımın gerçekleştirilmesinin ardından ortaya çıkan netice kâr ise, bu kâr taraflar arasında başlangıçta belirtilen oranlarda paylaşılır. Müteşebbis hem emeğin karşılığını hem de koyduğu sermayeye tekabül eden kârı talep edecektir,

- Kâr dağıtım öncesi proje kârla neticelenmiş ise projenin yürütülmesi için gerekli maliyet bedelleri brüt kârdan düşülür,

- Neticede bir zarar tahakkuk etmiş ise de bu zarar sermayeye iştirak oranınca taraflarca üstlenilir,

Günümüzde müşareke yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bunun nedeni müşarekenin tamamen güvene dayanıyor olmasıdır. Uygulayıcıların katılım bankaları olması ve bankaların güvene dayalı iş yapmamaları sistemin uygulanmasının temel nedenidir (Demir, 2012: 14).

6.2.4 İcara (leasing),

İcara, kiralama demektir ve katılım bankacılığında yaygın olarak kullanılır.

İcara, orta ve uzun vadeli bir finansman yöntemidir. Kiraya veren mal sahibi ve kiracı arasındaki akit üzerine kurulan bir ilişkidir. Belirsizliğin olamaması için kira sözleşmesinde kira miktarı ve süresi açıkça belirlenmiş olmalıdır (Demir, 2012: 14).

Üç tür kiralama işlemi vardır:

İlk kiralama türü operasyonel kiralama türüdür. Banka müşterilerinin kiralama taleplerine cevap verebilmek için birçok ekipmanı mülkiyetinde tutar. İhtiyacı olan müşterilerine belirli bir dönem ve fiyat üzerinden kiralar. Kira süresi bittiğinde mal bankaya geri döner ve banka yeni bir müşteri arar. Kira konusu mallar belirli ve tanımlanmış olabileceği gibi (mesela bir ofis) cins ve özellikleri tarif edilmiş bir mal da (mesela gemi veya araç) olabilir. Burada banka için risk, kira konusu malların banka mülkiyetinde olması nedeniyle zaman zaman atıl kalması halidir.

İkinci tür kiralama ise operasyonel kiralamadan farklı olarak, müşteriye kira süresi sonunda malın mülkiyetini devralma opsiyonu tanınır. Bu sistem Türkiye de uygulanmaktadır.

Üçüncü bir kiralama türü ise; sat ve kirala yöntemidir. Banka müşteriden kiralamaya konu olacak malları satın alır ve aynı müşteriye kiralar. Müşteri sermaye ihtiyacı olduğu durumlarda demirbaşların mülkiyetini bankaya satarak o malları kiracı olarak kullanma yolunu seçebilir (Tunç, 2010: 147).

6.2.5 Selem

Selem, bir alım satım akdidir. Bu yöntem de ileriki bir vadede teslim alınacak bir malın bedeli peşin olarak ödenir. Böylece satıcıya o malı temin edebilmesi veya üretilebilmesi için önceden finansman sağlanmış olur.

Selem, İslamiyet'in ilk dönemlerinde de bilinmektedir. Çiftçiler selem ile hasat döneminde elde edecekleri ürünü mahsul ekimi zamanında satarak tohum ve gübre ihtiyacını karşılamışlardır (Erdoğan, 2007: 55).

Selemden malın cinsinin, özelliklerinin, miktarının, fiyatının, teslim yerinin ve teslim tarihinin akit sırasında tespiti şarttır. Şartlarına uygun olarak yapılan selem ile ileri bir tarihte üretilecek mallar şimdiden satılmış ve ihtiyaç duyulan para elde edilmiş olur. Diğer taraftan müşteri de ileri bir tarihte ihtiyaç duyacağı malı şimdiden almış ve taraflar faize girmeden ihtiyaçlarını karşılamış olurlar (Bayındır, 2007: 265). Burada dikkat edilmesi gereken mesele şudur ki selem işlemi ancak kalite ve miktar yönünden kesin olarak tarif edilebilen mallar için söz konusudur (Tunç, 2010: 150).

6.2.6 İstisna

İstisna, satıcı ile alıcı arasında düzenlenen ve bir şeyi imal ettirme konulu satış sözleşmesidir (Tunç, 2010: 150). İstisna'nın selemden farkı, paranın peşin verilmesinin şart olmaması ile malı teslim tarihinin kesin olmamasıdır. Bu şekilde imalatçı, imal edeceği mal için ihtiyaç duyduğu parayı elde ettiği gibi onu satmayı da sağlama almış olur. Müşteride kendisine lazım olan malın siparişini vermenin rahatlığı içinde bulunur (Bayındır, 2007: 265).

6.2.7 Sukuk

Şeriat kurallarına göre kredi ve finansman piyasalarında kullanılan, özel amaçlı şirketler aracılığı ile ihraç edilen bono benzeri menkul kıymetlerin genel adıdır (sukuk.nedr.com, 2015). Para piyasalarında bono ve tahviller için senet kelimesi kullanılırken; İslami finansman prensiplerine göre ihdas edilen bonolara sukuk denir (Tunç, 2010: 152).

İslami finans çevresinde menkul kıymetleştirmenin fiilen onaylanması anlamına gelen sukukta temel kural senetlerin fiziki varlıklara dayalı olmasıdır (Serpam, 2013: 6).

Sukuk, bir varlık ya da proje üzerinde sahiplik hakkını sağlaması ve belli bir geliri garanti etmemesi yönünden hisse senetlerine benzemektedir. Ancak, hisse senedi, sahibine hissesi oranında şirkete ortaklık hakkını vermekte ve bu ortaklık belli bir süreyle sınırlandırılmamaktadır. Oysa sukuk, sahibine sadece sukuka konu edilmiş varlık üzerinde sahiplik hakkını tanımakta ve bu hak, anlaşmada önceden belirlenmiş olan tarihe kadar geçerli olmaktadır. Sukuk sertifikası sahipleri ayrıca, şirket yönetimine katılma, oy kullanma, rüçhan hakkı gibi hisse senetleri sahiplerinin sahip olduğu haklara sahip değildir (Yılmaz, 2014: 83).

Sukuk sistemini anlamak için öncelikle VDMK sistemini bilmek gerekmektedir. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet olarak da isimlendirilen bu modelde geleneksel mevduat – kredi ilişkisi değişmiştir. Kısaca anlatmak gerekirse VDMK modelinde süreç şu şekilde işlemektedir (asyayatırım.com. 2015).

- Basit bir VDMK ihracı kaynak firma ile başlar. Kaynak firma alacak portföyüne sahip olan taraftır,
- Kaynak firma daha sonra bu portföyü Özel Amaçlı Kuruma (SPV) satar veya transfer eder. SPV ise portföyü menkul kıymete dönüştürür ve yatırım bankaları da bu kıymetlerin yatırımcılara satılmasına aracılık eder,
- İşlem sırasında sigorta şirketleri ve derecelendirme kuruluşları da devreye girer,

Sukuk genel olarak şu özelliklere sahiptir (sukuk.nedir.com, 2015):

- Orta-uzun vadeli sabit veya değişken getiri sağlayan faizsiz sermaye piyasası ürünüdür,
- Uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından değerlendirme ve derecelendirmelerinin yapılması, yatırımcılar tarafından sukukun risk/getiri analizinin yapılmasında rehber olarak kullanılmaktadır,
- Kolay ve etkin ödemesinin yapılmasıyla yatırım süresince düzenli gelir akışı sağlamaktadır,
- Likit bir enstrümandır ve ikincil piyasada işlem görmektedir.

Sukuk hem devlet hem de özel kurumlar tarafından çıkarılabilirler. Günümüzde hem körfez ülkelerinde hem de Avrupa ülkelerinde sukuk ihraç eden devletler ve kurumlar vardır.

6.2.8 Bey'i Müeccel (Vadeli Satış)

Günümüzde en çok kullanılan vadeli satış türüdür. Peşin olarak alınıp vadeli olarak satıştır. Vadeye karşılık malın bedeline ilave yapılması değil, satış akdinin gerçekleştiği esnada malın vadeli fiyatının peşin fiyatından farklı olarak hesaplanmasıdır (Darçın, 2007: 34).

İşletmeler için gayrimenkul, ham ve yarı mamul maddeler ile teçhizat ve makina temini amacıyla başvuranlar için Katılım bankası söz konusu malları üçüncü şahıslardan peşin satın alıp, vadeli satar (Özsoy, 2012b: 93).

6.2.9 Karz-I Hasen

Katılım bankalarının kâr amacı gütmeksizin verdiği ve sosyal kredi olarak da nitelendirilen üretim dışı kredidir. Maddi sıkıntı içinde bulunan kimselere karşılıksız olarak borç vermeyi ifade eden bir uygulamadır. Borç verilen miktarda bir artış olmadan sıkıntıda olan tarafın durumu iyileşince geri ödemesi üzerine verilmektedir (Darçın, 2007: 35)

Ödünç olarak ihtiyaç sahiplerine katılım bankaları tarafından verilen paraların iki çeşidi vardır:

1. Evlenme, hastalık, çocukların eğitim ve öğretilimi, felaket ve olağanüstü hallerde verilen sosyal amaçlı ödünçler,

2. Küçük sanayi erbabının projelerini başlatmak ve teknik uzmanlıklar için üretime yönelik olarak verilen kredilerdir.

Ödünç vermenin bu iki türünde de banka bu krediden kâr istemez. Para bankaya taksitlerle ödenir. Katılım bankalarının gelir sağlamayı düşünmedikleri bu ödünçlerde borçluya gerekli her türlü kolaylık sağlanır. Eğer borçlu borcunu meşru sebeplerle ödeyemeyecek duruma düşmüşse, bu borç bankanın zekât fonundan karşılanabilir (Özsoy, 2012b: 93).

Bazı ülke uygulamalarında Karz-ı Hasen borçlarına masraf alınmazken, bazı ülkelerdeki bankalar fonların yönetiminden kaynaklanan maliyete iştirak açısından minimum bir ücret almaktadır (Erkan, 2000: 6-7).

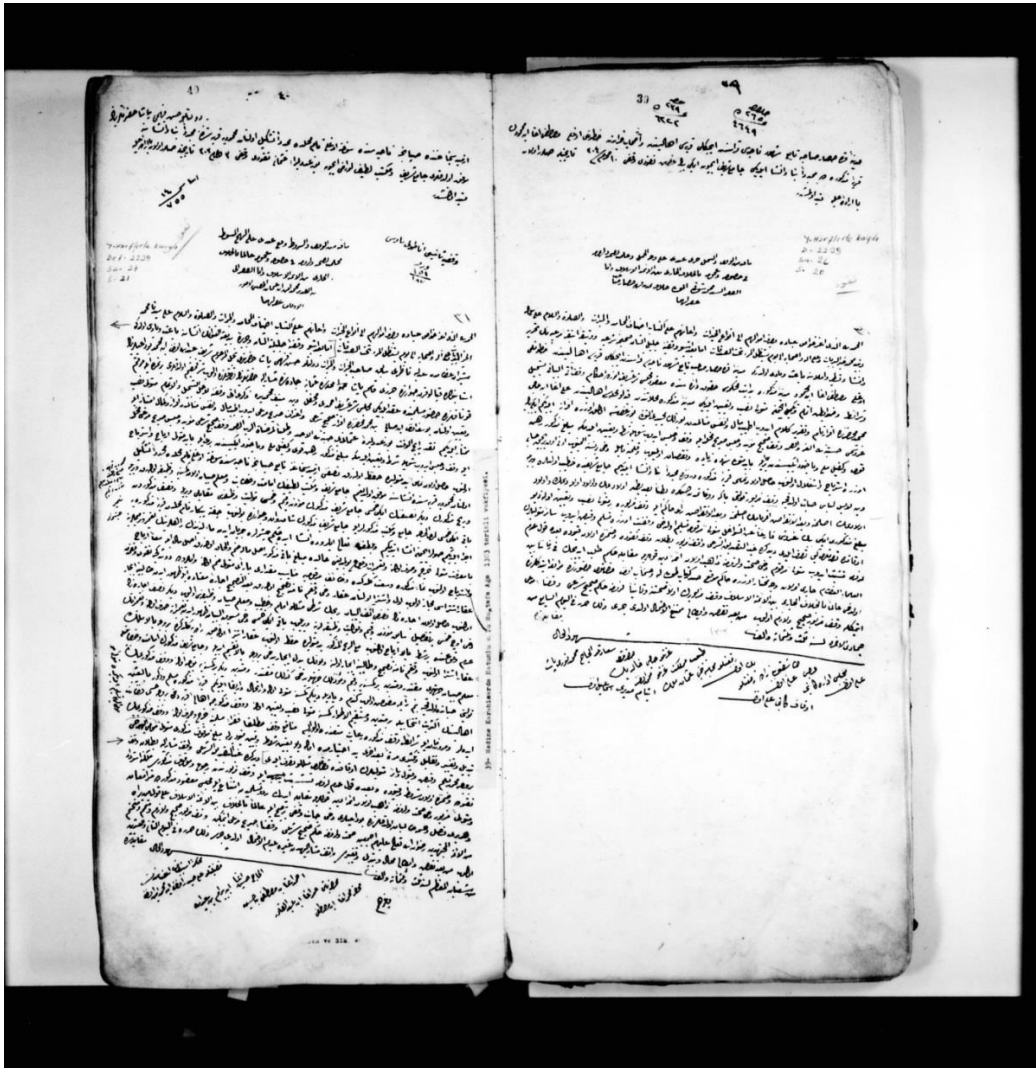
ÜÇÜNCÜBÖLÜM

PARA VAKIFLARI VE KATILIM BANKACILIĞININ

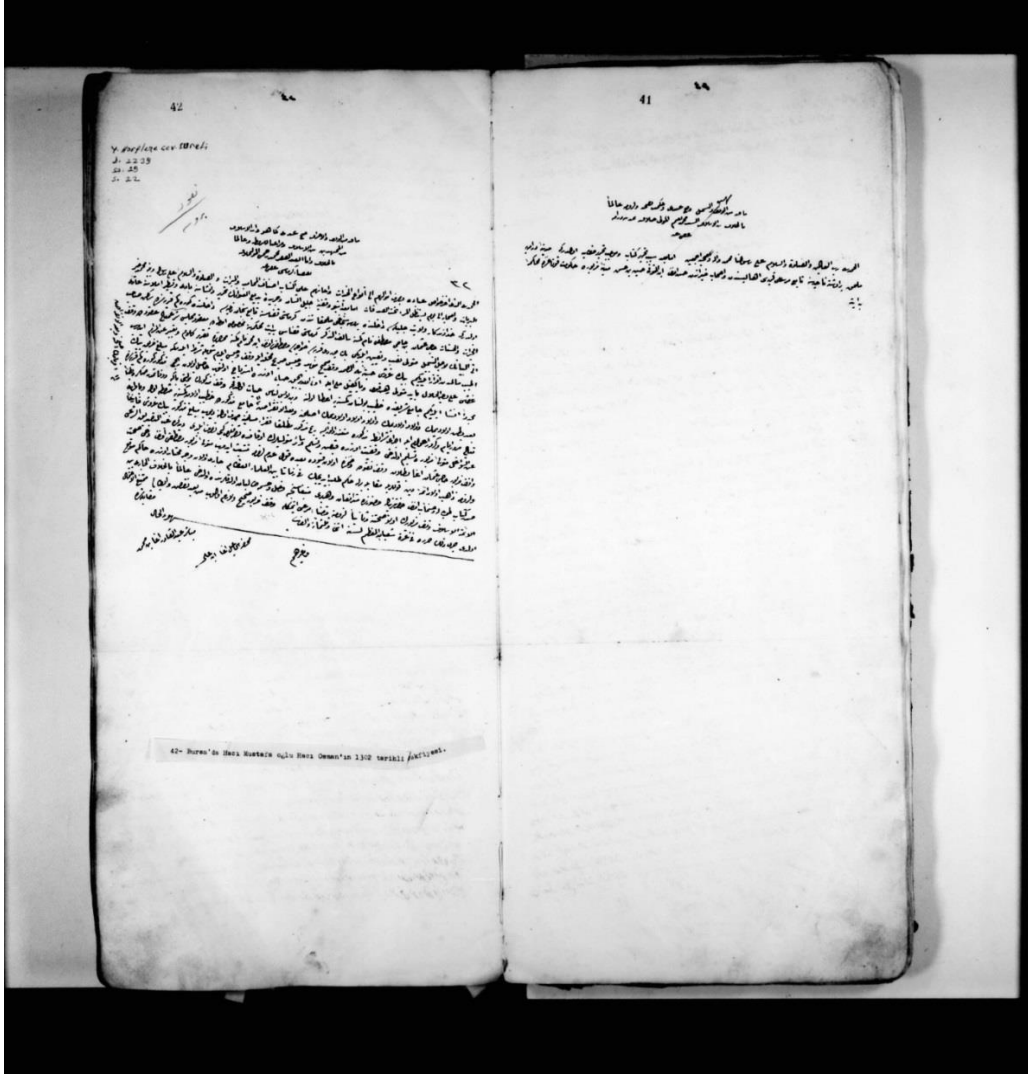
KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışma, Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının; işleyiş sistemi, ilkeleri ve finansal araçlarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda Para Vakfı örneklerinden İzmit bölgesindeki Hasan Fehmi Paşa Vakfisi ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin yayınladığı çalışma prensiplerinden hareketle karşılaştırmalar, değerlendirmeler ve yorumlamalar yapılmıştır. Analizler yapılırken; Hasan Fehmi Paşa Para Vakfisi'nin orijinali, transkripsiyonu, Türkçeleştirilmesi ve yorumlanması yapılmıştır; Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun ilgili maddeleri dikkate alınarak, karşılaştırmalı değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Daha önceki dönemlerde yapılan para vakfisi örnekleri incelendiğinde, para vakıflarının vakfiyemelerinde belirgin farklılık olmadığı görülmektedir. Temel farklılıklar getiri oranları, sosyal hizmet alanları ve vakfin sermaye büyüklüğüyle ilgilidir.

1. OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKFI ÖRNEĞİ: HASAN FEHMİ PAŞA VAKFIYENAMESİ

Kaynak: Vgm_defter: 586-40-31-1.

Kaynak: Vgm_defter: 586-40-31-2.

2. HASAN FEHMİ PAŞA VAKFİYESİNİN TRANSKRİPSİYON HALİ:

İzmid sancağında Sapanca nahiyesinde Suhteoğlu nâm (isimli) mahalde (yerde) müceddeden (ilk defa, yeniden) teşkil olunan Mahmudiyye karyesinde (köyünde) devletlü Hasan Fehmi Paşa hazretlerinin müceddeden bina ve inşasına muvaffak oldukları cami-i şerif ve mekteb-i latif levazımı (ihtiyaçları) için 100 adet Lira-i Osmânî nukûdu (nakdin çoğulu) vakfı 3 Za sene G303 (3 Zilkade 1303) tarihiyle sadır olan (Padişah tarafından gönderilen) bâ-irâde-i aliyye (Padişah iradesi ile) kayd olunmuşdur.

DUA

Dua ve salât... Emma b'ad: İşbu vakfiyye-i celîletü'ş-şan ve cerîde-i bedî'atü'l-ünvânın inşasına bâis ve bâdî oldur ki: Müşîrân-ı izâmdan Adliyye Nazırı sâbık sâhibü'l-hayrât ve'l-müberrât devletlü Hasan Fehmi Paşa hazretleri ... merhûm Şerif Abdullah Efendi ibn-i Mehmed bu dâ'îlerinin İstanbul'da Kapalı Fırın civarında Cerzi (?) Kasım Paşa mahallesinde Osmaniyye caddesinde müşarun ileyh hazretlerinin tasarruflarında olub şeref-mukîm oldukları 1 numara ile murakkam konaklarında huzûr-ı Müslimînde akd eylediği meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de zikr-i âtî vakfına li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm mütevellî nasb u ta'yîn olunan Yusuf Efendi ile Salih bin Mehmed mahzarında ikrâr-ı sarîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüb etyab-ı mal ve enfes menâlimden ifrâz ve ikmâl-i imtiyâz ile mümtâz eylediğim nakd-ı râyicü'l-vakt 100 aded Lira-i Osmanî'yi hasbeten li-llahi'l-ehad ve taleben li-merzâti'r-rabbi's-samed vakf-ı sahîh-i şer'î müeyyed ve habs-ı sarîh-i mer'î muhalled ile vakf-u habs idüb şöyle şart ta'yîn eyledim ki: Meblağ-ı mezkur rehn-i kavî ve kefil-i millîveyahud ikisinden biri ile bâ yed-i mütevellî irbâh ve istirbâh olunub hasıl olan nemâsı yed-i mütevellîde hıfz olunarak nısfını İzmid Sancağına tabi Sapanca Nahiyesinde Suhteoğlu nâm mahalde müceddeden teşkîl olunan Mahmudiye Karyesinde inşasına muvaffak olduğum Câmi-i Şerîf ve Mekteb-i Latîfin imâmet ve hitâbet ve mu'allim-i sıbyân olan kimesneye vazife olarak virile ve ribh-i mezkûrun diğerk nısfının iki humsu câmi'-i şerîf-i mezkûrun müezzin ve kayyım ve humsu tevliyet vazifesi mukabili virile ve nısf-ı mezkûrdan bâkî iki humsu lede'l-hâce câmi ve mekteb-i mezkûrlar ile câmi-i şerif-i mezkûrun şamdan ve civarında bulunub Çiftepınar nâm mahallden karye-i mezkûreye icrâ eylediğim sular için inşa etdiğim ve bi-lutfihi teâlâ ilerüde inşâ edeceğim Çeşmelere cereyân iden mâ-i lezîzin râhlarının ta'mîr u termîmlerine bâ-ma'rifet-i mütevellî harc ve sarf oluna ve ta'mîrât vuku' bulmadığı halde meblağ-ı bâkî mezkûr asl-ı mala zamm ve ilhâk olunarak asıl mâl ile me'an irbâh ve istirbâh olunub nemâ-i mezkûra vüs'at geldikde vezâif-i merkûmeye münâsib mikdarı bâ-re'y-i mütevellî zamm oluna ve ilerüde düşdükce nukud vakfımdan akar iştirası

mecâz olub ol işтира olunan akar dahi vakfim nâmına tashîh olarak ba'de't-tashîh icâre-i mu'tâde ile zuhûr eden tâlibine icâr olunub hâsıl olan icârenin nısfı ânıfû'l-beyân ribhin şartı misillü imam ve hatib ve mu'allim-i sıbyân vazifesi olub diğeri nısfı icârenin dahi üç humsu ber-tafsîl-i sâbık müezzin ve kayyım ve tevliyet vazifelerine virilüb bâki iki humsu dahi mesbûku'l-beyân zuhûr eden ta'mîrâtı sarf oluna ve ta'mîrâtın adem-i vuku'unda ber-şart-ı bâlâ irbâh olunub mea'r-ribhü'l-mezkûr yed-i mütevellîde hıfz olunub akar işтира olunacak raddeye geldikde ber-vech-i bâlâ mülk-i akar işтира olunub vakfim nâmına tashîh ve tâlibine icâr oluna ve bunun bedel-i icârı dahi bervech-i bâlâ taksim edile ve câmi'-i şerif-i mezkûrun imâmet ve hitâbetiyle mu'allim-i sıbyân cihetleri muktedir ve mütediyyin bir kimesneye ve kayyım ve müezzinlik cihetleri dahi kezalik muktedir ve mütediyyin diğeri bir kimesneye teveccüh oluna ve vakf-ı mezkûrumun tevliyeti hayatta oldukça benim reyime mahsûs olub kendim veya dilediğim kimesne mütevellî ola. Ve irtihal-i dâr-ı bekâ eylediğim karye-i mezkûre müslim ve zükur bi't-ta'yîn ahâlisinin ekseriyet intihabıyla bir mütediyyin ve mustakîmü'l-etvâr kimesne mütevellî nasb u ta'yîn oluna ve vakf-ı mezkûruma ahali-i karye dahi ber-vech-i hasbî nezaret ideler ve mürûr-ı zaman ile şerâit-i vakf-ı mezkûra ri'âyet müteazzire olur ise menâfi-i vakf mutlaka fukara-i Müslimîne harc ve sarf oluna ve vakf-ı mezkûrumun tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîri merraten ba'de uhra yed-i ihtiyârında ola deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd-birle meblağ-ı mevkûf-ı mezkûru mütevellî-i mûmâ ileyh dahi ber-vech-i muhammen tesellüm ve kabz ve kabûl ve sâir mütevellîlerin evkâfda tasarrufları misillü tasarruf eyledi didikde gıbbü't-tasdîki's-şer'î vâkıf-ı müşârun ileyh butlân-ı vakf-ı nukûda ve zımnında olan şurût ve kuyûda ve ba'dehu kavli adem-i lüzûma teşebbüs ile vakf-ı mezbûrundan rücû' ve mevkûf-ı mezkûru mülküne istirdâd ve mütevellî-i mezbûr dahi himmet ve lüzûmuna zâhib olan eimme-i dîn kavilleriyle mukâbele ederek red ve tesliminden imtina ile meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda terâfuât (?) ve her biri fasl-ı va'd-i tâlibân olduklarında bu dâileri dahi cânib-i vakfi tercîh ile âlimen bi'l-hilâf beyne'l-eimmeti'l-eslâf ala kavli sadr-ı râh mine'l-eimmeti'l-müctehidîn rıdvanullahi teala aleyhim ecma'în sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahih-i şer'î ve kaza-i sarf-ı mer'î itmeğın vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve mütemmim ve münhatim olub min ba'd nakz ve ibtâlî muhal ve tebdîl ve tağyîri vâkıf-ı müşârun ileyhden gayra adîmü'l- ihtimâl oldu. Cera zâlik.. Hurre fi'l-

yevmi's-sânî ve'l-ısrîn min Şa'banül-muazzam li-sene selâse ve selâse mie ve elf.
(22 Şaban 1303)

----- Şuhûdü'l-hâl (Şahitler) -----

(Soldan sağa doğru)

Mahkeme-i İstînâf a'zâsından fazîletlü Ali Haydar Efendi ibn-i Mehmed
Emîn Efendi,

El-Hâc Hüseyin Ağa ibn-i Bayram b. Abdulah,

Ahmed Ağa b. Mustafa b. Hüseyin,

Muhzırbaşı Ömer Ağa ibn-i Abdülkâdir,

Muhzır Mehmed Ağa ibn-i Mustafa,

Ve gayruhüm (ve diğerleri).

3. HASAN FEHMİ PAŞAVAKFİYESİ'NİN TÜRKÇE HALİ

Eski Adliye Nazırı Hasan Fehmi Paşa, İstanbul'da Kapalı Fırın civarında Cerzi Kasım Paşa mahallesi Osmaniye Caddesi 1 no'lu konakta akdedilen mecliste aşağıda zikredilen vakfına mütevellî tayin ettiği Yusuf Efendi ve Salih b. Mehmed huzurunda dönemin rayici itibarıyla 100 adet Osmanlı Lirasını Allah rızası için vakfettiğini ifade ederek bu vakıfla ilgili şu şartları belirlemiştir:

- 100 Osmanlı Lirası rehn-i kavî ve kefil-i millî ile veya ikisinden biriyle mütevellî tarafından karla işletilip (irbah ve istirbah) elde edilen nemanı mütevellî tarafından muhafaza edilerek, bu nemanın yarısı (1/2) İzmid Sancağına bağlı Sapanca Nahiyesinde Suhteoğlu isimli yerde kurulan Mahmudiye Köyünde vâkıf tarafından yaptırılan cami ve mektebin imam, hatib ve muallimine vazifesi karşılığı olarak verilecek,
- Nemanın diğer yarısının iki humsu (2/5) caminin müezzin ve kayyımına verilecek,
- Nemanın bir humsu (1/5) mütevellîye, mütevellîlik hizmeti karşılığı olarak verilecek,

- Nemanın kalan iki humsu (2/5) ihtiyaç duyulduğunda cami ve mektep ile caminin şadırvan ve civarında bulunan -vâkıfın Çiftepınar isimli yerden-Mahmudiye Köyüne getirdiği sular için yaptırdığı ve ileride yaptırmayı düşündüğü çeşmeler ile getirilecek suların yollarının tamiri için harcanacak,
- Tamire gerek kalmadığı takdirde tamir için tahsis edilmesi düşünülen meblağ, asıl mala (100 Osmanlı Lirasına) eklenerek asıl mal ile birlikte kârla işletilecek. Nema arttığında yukarıda bahsedilen görevlilerin ücretlerine zam yapılacaktır,
- İleride nema düştüğünde nukûd vakfından gelir getiren bir mülk satın alınıp, kiraya verilip hasıl olan kiranın yarısı imam, hatib ve muallime ve diğer yarısının üç humsu (3/5) müezzin, kayyım ve mütevellilere verilecek,
- Geri kalan 2 humsu (2/5) tamirata tahsis edilecek, tamirata ihtiyaç olmazsa kârla işletilecek, müteveli tarafından muhafaza edilip gelir getiren bir mülk satın alınacak bir duruma geldiğinde mülk satın alınarak yukarıdaki gibi kiraya verilecek, bu kira da yukarıda belirtildiği gibi yine görevlilere taksim edilecek,
- Caminin imamı, hatibi ve mektebin öğretmenleri ile kayyım ve müezzinler “muktedir ve mütedeyyin” kişilerden olacak,
- Vakfın tevliyeti (mütevellilik görevi) hayatta iken vâkıfın kendi görüşüne bağlı olarak kendisi veya dilediği kişilere verilecek, (vakf-ı mezkûrumun tevliyeti hayatta oldukça benim reyime mahsûs olup kendim veya dilediğim kimesne müteveli ola)
- Vâkıfın vefatı durumunda, vakıfta bulunduğu köyün Müslüman ve erkek halkının çoğunluğunun “seçimiyle dindar ve dürüst (doğru tavırlı) bir kimse” müteveli tayin edilecek, (karye-i mezkure müslim ve zükur bi't-ta'yîn ahalisinin ekseriyet intihabıyla bir mütedeyyin ve mustakîmü'l-etvâr kimesne müteveli nasb u ta'yîn oluna)
- Köy halkı da vakfa nezaret edebilecek, (vakf-ı mezkûruma ahali-i karye dahi ber-vech-i hasbî nezaret ideler)
- Zamanla vakıf şartlarına riayette sıkıntı yaşanırsa vakfın gelirleri mutlaka fakir Müslümanlara harcanacak.

4. VAKFIYENİN YORUMU

Vakıf, para vakfının kârla işletilmesini şart koşmuş, ama kâr oranı belirlenmemiştir. Oysa daha önceki tarihlerde veya başka para vakıflarında bu oran kayıt altına alınmıştır. Bu durum, işletmenin lehinde veya aleyhinde değerlendirilebilir. Ayrıca işletmenin kâr işleyişinde kullanılan kavram, “irbah-istirbah” kavramıdır. Bu kavram faiz değil, kâr kavramıdır. Faizle benzerliği, ‘para’nın işletilmesidir. O nedenle “faize yatırmak” deyimini irbah-istirbah için kullanılması yanıltıcı olacaktır.

Para vakfını işletme usulü/yöntemi, “rehn-i kavî ve kefil-i millî ile veya ikisinden biriyle” şeklinde düzenlenerek, mütevellî yetkilendirilmiştir. Yöntemde ya rehn-i kavi, ‘sağlam ipotek’ ve millî/dinî/şer’î kefil’ veya birisi kullanılacaktır. Bu iki husus için önceki para vakıflarına bakılmalıdır. Bu şekilde bir uygulamanın temel amacı, anaparanın geri ödenmesindeki sıkıntıları giderebilmek veya garanti altına alabilmektir.

Para vakfı, Mahmudiye Köyü’nün imamet, hitabet, kayyımlik ve müezzinlik ile eğitim-öğretim hizmetleri ile bugün Belediyecilik hizmetlerinden olan ‘sular’ idaresinin finansını üstlenmektedir. İlk üç hizmet için (imamet ve hitabet, kayyımlik ve müezzinlik ile muallim-i sıbyan) “muktedir ve mütedeyyin” düzenlemesi yapılmıştır. Muktedir, mesleğin icrası açısından bir düzenleme iken mütedeyyin inanç ve ahlak açısından bir düzenlemedir. Her üç hizmet kurumsal olarak Mahmudiye Köyü Cami merkezlidir. Muallim-i sıbyan, öğretmenlik hizmetinin “sıbyan mektebi” öğretmenliği olduğunu göstermektedir. Para vakıfları genelde, elde edilen getirileri bölgenin ihtiyaçları için kullanmaktadırlar.

Elde edilen nakdî kâr (nema), bir bütün olarak on hisseye ayrılmaktadır. Beş hisse yahut yarısı, yönetim hizmetine (mütevellilik) ayrılmıştır. Bu husus, bir işletme için yönetimin önemini göstermektedir. İşletmenin kurucusunun bir paşa olması vâkıfın bu önemin farkında olduğunu göstermektedir.

İkinci beş hisselerin iki hissesiyle yukarıda belirtilen hizmetler finans edilirken, bir hisse ‘tamirat’ işlerine, özellikle su/çeşme ile suyollarının tamiratına ayrılmaktadır. Böylece geriye iki hisse kalmaktadır.

İkinci beş hissenin kalan iki hissesi, vakfın (işletmenin) ve hizmet finansının sürdürülebilirliğinin teminine ayrılmaktadır. Bugünden bakıldığında bir tür sigorta yahut bir tür garanti düzenlemesi gibi görünmektedir. Sigorta yahut vakfın ve hizmetlerin sürdürülebilirliğinin garantisi ise ‘müteveliye’ verilmiş görünmektedir. Müteveli vakfın ve hizmet finansının sürdürülmesini, gelirlerini artırarak bozulan dengeye göre ya hizmet ödemelerinin finansını veya vakfın gelirlerini artırarak sağlayacak.

Müteveli sağığında vâkıf kendisidir. Vefatından itibaren müteveli ise, Köy halkıdır. Ancak Köy halkı ‘mütevellilik hakkını’ seçimle tayin edeceği bir kimse vasıtasıyla kullanacaktır. Bu vakıf müteveli geleneğinde “yeni” bir durumdur. Müteveli adayında iki nitelik aranacaktır. “mütedeyyin ve mustakîmü’l-etvâr”. Dindar ve dürüst (doğru tavırlı). Bir işletme için seçilecek bir yöneticide bu iki nitelik acaba yeterli midir? sorusu sorulabilecektir. Burada müteveli olarak vâkıfın, köy halkının nezaretini ve seçimle müteveli belirlemeyi ilave etmiş olması, önemlidir. Bunun “yeni” bir durum olduğunu belirttik. Çünkü vakıf mütevelliliğı evladı oldukça “evlad-ı ekber” yöntemiyle vâkıfın kendi çocuklarında kalmakta, yoksa kız çocuklarına geçmekte, onlar da yoksa o mahallin “kadı, hâkim” gibi yerel-adli yöneticilere geçmektedir. Vâkıfın köy halkına bırakması, onları ya kontrol amaçlı düşünmüş olmasından, ya da danışman olarak görev yüklemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Para vakfının son cümleleri diğer para vakıflarına benzer biçimde, belirli cümlelerle son bulur.

5. PARA VAKIFLARI İLE KATILIM BANKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Aşağıdaki tablo 11’de para vakıfları ile katılım bankaları kuruluş ilkeleri, finansal işleyişi ve diğer özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Tablo 11: Para Vakıfları İle Katılım Bankalarının Karşılaştırılması

	Para Vakıfları	Katılım Bankacılığı
Felsefesi	Genel olarak vakıflar, toplum ihtiyaçları dikkate alınarak kurulurlar; dolayısıyla para vakıfları da ilgili dönemde bireysel ihtiyaçların İslam hukuku çerçevesinde karşılanması amacıyla, belli bir getiri üzerinden oluşturulan kurumlardır. Ancak burada para vakfının temel felsefesi sadece bireysel bir ihtiyacı karşılamak olmayıp, toplum yararına faaliyet gösteren yerlerin, çalışmalarına da katkı yapmaktır.	İslam hukuku ve ilkeleri dikkate alınarak bireysel ya da kurumsal ihtiyaçların karşılanması ve ticareti yaygınlaştırmak ve karşılamak amacıyla; üretimi teşvik etme, stoktan kaçınma, ihtiyacı karşılama, güvenilirliği sağlama, belirsizlikten kaçınma ve kumar ya da israfı önleme vb. amaçlar için piyasa koşullarına dayalı getiri hedefli kurumlardır.
Kuruluş Amacı	Kuruldukları bölgede dini, kültürel, eğitim, sağlık, altyapı, bayındırlık, sosyal güvenlik ve danışmanlık gibi hizmetleri ve finansmanına yardım amaçlı kuruluşlardır. Tüm bunların öncesinde yapılan işlemde Allah rızası aranır. Ancak vakıfların ilkeleri şahsi olarak belirlendiği için, bu durum para vakıflarını objektiflikten uzaklaştırmaktadır.	Faiz hassasiyetinden dolayı atıl fonları ekonomiye kazandırmak, uzun vadede de girişimleri finanse ederek kalkınmayı sağlamak hedeflidir.

<p>Faaliyette Bulunulan İktisadi Sistem</p>	<p>Madeni para sisteminin hâkim olduğu bir ekonomik sistemde faaliyet gösterdiğinden enflasyon düşüktür ve para değer kaybetmez. Ancak para vakfının sürekliliği mevcut fonların geri dönüşünün sağlanmasına dayandığından güvenilir kefil aranır.</p>	<p>Katılım bankaları İslami esasları dikkate alarak çalışmakta ve belli bir bankacılık kanununa dayalı faaliyet göstermektedirler. Ancak katılım bankalarının işleyişinde esas olan ticareti teşvik etmek olduğundan; borca dayalı para sisteminde faaliyet gösteren ticari bankalardan farklı olarak, belli bir malın ya da ticaretin finansmanını esas alırlar.</p>
<p>Rehber</p>	<p>Kur'an-ı Kerim, hadis, icma heyetinin beyanları, vakfiyemenin esasına ve müteveli heyetinin kararlarına dayanır.</p>	<p>İslam'ın esasları olan Kur'an, sünnet, icma ve kıyasa göre şekillenen İslam hukuku ile birlikte bankacılık kanunu ve danışma kurullarının kararlarıdır.</p>
<p>Çalışma Prensipleri</p>	<p>Vakfedilen menkul artık kurulan para vakfi vakfiyenamesinde belirtilen ilke ve kararlara göre müteveli heyetinin onayıyla kullanılır. Vakfiyenede belirtilmeyen herhangi bir amaçla kullandırma yapılamaz. Vakıf malı helal ya da kıymetli mal olarak ifade edilir.</p>	<p>İslam ilkeleri ve katılım bankacılığı felsefesiyle hareket edilir. Katılım bankacılığı fonları temelde ticareti kolaylaştırma ve taşınır ya da taşınmazı finanse etme ilkesine dayalıdır. Bunun yanında yatırımcıların kâr-zarar ortaklığı altında yatırımlarına da imkân tanınır.</p>

Kuruluş Şekli	Vasiyet yoluyla ya da doğrudan gerçek kişiler tarafından kurulur. Vakfiyename ilgili bölgenin Kadı'sının tesciline tabidir. Kuruluş şartlarının şekli unsurlarından birisi, kadının huzurunda şahitlerle birliktelik gerekir. Tescil sırasında mahkeme genel giderler adı altında harç almaktadır.	Bankalar kanununa dayalı olarak, belli bir sermaye şartı yerine getirilerek, ana sözleşmeden hareketle A.Ş. olarak, kurucuların kanunda belirtilen şartları taşımaları, belli bir sermayenin yerine getirilmesi ve çıkarılan hisse senetlerinin nakit karşılığı ve tamamının nama yazılı olması gereğince kurulur ve BDDK'nın onayıyla çalışmaya başlarlar.
Sermaye	Vakıflarda ilgili mal ya da para vakıflarında belli bir sermaye vakfedilebilir. Aynı zamanda belli bir taşınmazın kirası da para vakfının konusu olabilmektedir.	5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre ödenmiş sermayenin en az otuz milyon TL olması gerekmektedir.
Kuruluş İzni	Kurucu tarafından hazırlanan vakfiyename ve müteveli heyetin şahitliğinde kadının onayına tabidir. Kadı tarafından sicile işlenir.	Bankacılık düzenleme ve denetleme kurulundan en 5 üyenin aynı yönde verecekleri oyla alınacak karara istinaden izin verilir. İzin ve esaslar bu kurulca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.
Kuruluş Şartı	Kurucunun belirlediği bir müteveli tarafından belirtilmek üzere; "mesarifini beyan, vazayifini tayin, nizamnamesini tertip, yani giderler görevlilerin ücretleri vakıfla ilgili şartları belirlemek şartıyla tescil edilir. (Özcan, 2003: 51)	Ana sözleşmenin bankacılık kanununa uygun olması gerektiği gibi, kurucuların kanunda belirtilen şartlara haiz olması, A.Ş. olarak kurulması, hisse senetlerinin nakit karşılığının çıkarılması ve nama yazılı olması, yönetim kurulunun belli niteliklere sahip olması ve bütçe ve yapısal örgütlenmeye ait

		programın ilk 3 yıl dikkate alınarak sunulmuş olması gerekir.
Kurucular	Vakfeden kişinin her şeyden önce ehil ve hür olması, vakfette konusunda rızasının olması gerekmektedir. Ayrıca buluğa ve rüşdüne ermiş olması ve hiçbir şekilde fiil ehliyetinin sınırlanmamış olması da gereklidir.	Kurucu ortakların; 5411 sayılı yasanın 8.maddesinde belirtilen şartlara haiz olması gerekmektedir.
Yürütme	Kurucusunun belirlediği şartlara bağlı olarak, uygulama esnasında değişen her durum kadının fetvasına göre şekillenir.	Bankalar Kanunu'na tabidir. Faaliyet için BDDK'dan faaliyet izni alınması gerekir. İlgili şubeler için de aynı izin alınmalıdır. Ancak katılım bankaları ana sözleşmelerinde bir değişiklik yapmak isterlerse B.D.D.K.'nın onayı gerekir.
Fon Toplama Ve Kullandırma	Para vakıflarının fonları, ilgili kişinin vakfiyename de belirttiği büyüklükten oluşur. Ancak bu fon murabaha, mudaraba ve müşareke isimlerinde ihtiyaç sahiplerine kullandırılır. Elde edilen getiriler vakfiyename de belirtilen ihtiyaçların finansmanında kullanılır. Artan fonlar ise para vakfi sermayesine eklenir. Para vakfi mevcut fona ek olarak herhangi bir fon toplama işlemi yapmamaktadır.	Katılım bankaları tarafından ilgili kanuna göre başlangıçta belirtilen fonlardan oluşur. Bu fonlar ilgili kurumun onayıyla ihtiyaç sahiplerine belli bir getiri üzerinden kullandırılır. Bunun yanında fon kullandırma sistemleri: murabaha, mudaraba, müşareke, istisna, icara, takafül, selem, karz-ı hasen ve sukuk vb. isimlerde ifade edilirler. Katılım bankalarının topladıkları fonlar her müşteri ya da hesap için 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.

<p>Kâr-Zarar Paylaşımı</p>	<p>Para vakıflarında mudaraba ve murabaha ve müşareke isimlerinde kullanılmıştır. Yaygın olarak murabaha sistemi kullanılmıştır.</p>	<p>Banka müşterilerle ortak hükmünde olduğundan kâr ve zarar ortaklığı adı altında belgelendirme yapar.</p>
<p>Müşterilerin Riski</p>	<p>Para vakfi fon kullandırırken kefil-i meli adı altında güvenilir kefil arar. Bunun amacı geri ödemeyi garanti altına alabilmektir. Bunun yanında bölgesel faaliyet gösterilmesi nedeniyle birebir ilişki söz konusudur.</p>	<p>Müşterilerim riski, K/Z'a katılma ilkesi gereği yatırılan paranın tamamı dikkate alınır. Bunun yanında müşterinin geri ödeme riskine karşı ipotek sistemi de kullanılır (gayrimenkuller için). Menkuller ve gayrimenkullerin güvenliği amacıyla sigorta ve imza/kefalet yolları takip edilir.</p>
<p>Anapara Garantisi</p>	<p>Amaç anaparanın korunmasıdır. Çünkü bu anapara vakfın faaliyet sürekliliğinin tek sonucudur. Para vakıflarının fon kullandırılmasında “rehine ya da kefil-i milli gibi her ikisi ya da birisi” mütevellinin dâhilinde aranmaktadır.</p>	<p>Anapara garantisi yoktur. Faaliyet sonucunda kâr ya da zarar elde edilebilir. Ancak zarar büyüklüğü yatırılan fonun tamamından ibarettir.</p>
<p>Sermaye Getirisi</p>	<p>Amaç anaparanın korunması ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak olduğundan belli bir sermaye getirisiyle çalışmışlardır. İlgili dönemlerde getirilerin maksimum % 20'yi aşmaması istenmiştir.</p>	<p>Katılım bankaları bankacılık esaslarına göre çalıştığından sermayenin etkin kullanımı önemlidir. Bunun yanında sermaye getirisi ilgili faaliyet alanına göre piyasa koşulları dikkate alınarak belli bir getiri üzerinden şekillenir.</p>

<p>Müşterilerle İlişkiler</p>	<p>Para vakıfları mütevelli heyeti üzerinden ilişkileri yürütür. Bölgesel ya da yerel bir ağ vardır. Müşterinin objektif olmayan değerlendirmesi üzerine rehin ya da kefil şartlı fon verilir.</p>	<p>Katılım bankaları ulusal ya da uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilirler, şubeler yardımıyla da genel hizmet sunarlar. Dolayısıyla profesyonel bir iletişim ve ulaşım kanalı oluşturarak, müşterileriyle iletişim sağlarlar.</p>
<p>Denetim</p>	<p>Vakıfların denetimi, içtüzük denilebilecek vakfiyenameye belirlenen yetki ve sorumlulukla nâzirlere verilmiştir. Nazir vakfın faaliyetlerini denetleyerek vakfiyenameye uygun olup olmadığını belirler. Ayrıca, Kadı vakfın tescilinden sorumlu olduğu gibi, faaliyetleri denetleme gerektiğinde müdahale etme yetkisine sahiptir.</p>	<p>Katılım bankaları diğer tüm bankaları gibi; Bankacılık düzenleme ve denetleme kurulu, merkez bankası ve diğer resmi kurumlar tarafından denetlenmektedir.</p>
<p>Reel Ekonomiye Katkısı</p>	<p>Doğrudan bölgesel finansmana yardımcı olan kuruluşlardır. İlgili dönemin bankaları olarak ifade edilirler.</p>	<p>Günümüzde bankacılık, gerek bireysel gerekse kurumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Reel ekonomik dönüşümün sağlanmasında ve finansal sistemin işleyişinde anahtar konumdadırlar.</p>
<p>Meslek Birliği</p>	<p>Bölgesel faaliyet gösterirler, her hangi bir birlikleri yoktur. Ancak devlet otoritesi tarafından faaliyetleri izlenir.</p>	<p>Katılım bankaları “Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin” üyesi olmak zorundadırlar.</p>

Vergi	<p>Vakıflardaki vergilendirme, vakıf bilançolarındaki artı bakiye üzerinden hesaplanıp çok küçük rakamlardır. Para vakıflarında ise, Avarız vergisi gider kalemlerinin önemli bir kısmını teşkil etmektedir.</p>	<p>Katılım Bankaları, hem fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri hem de kendi kazançları ve işlemleri nedeniyle; Kurumlar Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Gelir Vergisi mükellefi ve sorumlusudurlar.</p>
Yönetim organları	<p>Para vakfının yönetim organları birkaç kişiyi geçmemektedir. Mütevelli ve nazir, kadı, cebi ve kâtip gibi birimlere ayrılmıştır. Bu birimler vakfın büyüklüğüne göre artmakta ve azalmaktadır.</p>	<p>Katılım bankalarında yönetim; yönetim kurulu, üst kurul, denetim kurulu, danışma kurulu gibi organlardan oluşmaktadır.</p>

SONUÇ

Vakıf sistemi, kökeni farklı zamanlara dayansa da Osmanlıda gelişmiş ve kurumsallık kazanmıştır. Daha çok taşınmazların (arazi ve emlak gibi) vakfedilmesiyle kurulan vakıflar, bu gayrimenkulleri işletmiş ve buradan elde ettiği kazancı vakfiyenameye belirtilen amaç doğrultusunda bir hayır işinde kullanmıştır. Vakıflar, idari ve mali noktada özerk bir yapıya sahiptir. Kuruluş ve işleyişi devletten ayrı olarak bireysel bir şekilde yapılmıştır. Vakıflar, başta mütevellî heyeti olmak üzere kendi idari yapısıyla, vakfiyenameye belirtilen esaslar çerçevesinde yönetilmektedir. Bu vakfiyenamelerde, vakfa konu olan taşınmazın ne şekilde kullanılacağı ve buradan elde edilecek gelirin nerelere harcanacağı, bu vakfiyede görev alacak kişiler ve bunların maaşları, vakfın gelir ve giderleri detaylı olarak belirtilmiştir. Mütevellîler tarafından yönetilen ve denetim noktasında kadıya bağlı olan bu vakıflar, faaliyetlerini 19. Yüzyıla kadar devam ettirmişler, Evkaf Nezaretinin açılmasıyla birlikte idare ve denetimi bu kuruma geçmiştir.

Vakıfların resmîyette serbest olması ve özerk bir kuruluş olarak hizmet vermesi, önemli özelliklerindedir. Bu durum, vakıfların kuruldukları bölgelerde, bölgenin konumuna ve ihtiyaçlarına göre faaliyet gösterme noktasında kolaylık sağlamıştır.

Osmanlı Devleti toplumsal bir hayır ve ihtiyaç olarak kurulan vakıfların çeşitliliğini artırmış ve üzerinde ciddi tartışmaların olmasına yol açan para vakıflarını açmıştır. Osmanlı devletine özgü bir uygulama olan para vakıfları, tamamen nakit paradan oluşan bir sermaye ile kurulmuşlardır. Tamamen menkulle kurulan bir vakıf olacağı için ebedilik konusundan dolayı uzunca yıllar Osmanlı uleması arasında tartışılmış ancak bu tartışmalar arasında faaliyetlerini devam ettirmiştir.

Resmî kayıtlara bakıldığında da para vakıflarının toplumda giderek kabul gördüğü ve eğitim, sağlık, bayındırlık, iskân ve sosyal yardımlar gibi her konuda önemli yatırımları finanse ettiği görülmektedir. 1456–1546 yıllarını kapsayan dönem incelendiğinde vakfedilen nakit para toplamının 21 milyon akçeyi bulduğu görülmektedir. Bu durum, sayısal değer olarak toplam 2056 vakfın içinden yaklaşık 1150 vakfın para vakfi olduğunu, yani %45’lik bir oranla faaliyet gösteren vakıfların neredeyse yarısının para vakfi olduğunu göstermektedir.

Para vakıfları önemli bir finans merkezi olarak Osmanlı ekonomisinde merkezi mali sistem ve tımar sisteminin yanında önemli bir finans ve sosyal güvenlik fonksiyonunu icra etmiştir. Vakfedilen para; emek sermaye ortaklığı olan Mudarebe, vakıf para ile peşin mal alıp vadeli satmak yoluyla kâr elde etmek olan murabaha ve vakıf parayı hayır amacıyla işletip kârın tamamını vakfa vermek yöntemi olan bidâa yöntemleriyle kullanılmıştır. Murabaha fon arz edenlerin, fonlarını karşılıksız kullanılmak istememelerine karşılık gelişmiş bir sistemdir. Bu sistemde sermaye önceden belirlenmiş bir getiriye sağlayacak üzere kullanılır. Bu yönüyle faize benzerliği açısından eleştirilse de tefeciliği engellemesi ve reel ekonomiyi finanse etmesi açısından caiz görülmüştür.

Diğer bir yandan vakıfların yaygın olduğu dönemler devletin güçlü olduğu dönemler olduğu dikkat çekmektedir. Bu kurumlar bağış yapılan menkul ve gayrimenkulleri işleterek ya da kiraya vererek halkın ekonomik faaliyetlere katılımını sağlayarak kalkınmaya yardımcı olmuşlardır.

Para vakıflarının günümüzde, modern ekonomide ki uygulama şekli ise dünyada faizsiz finans olarak isimlendirilen katılım bankalarıdır. Faizsiz finans kavramı, tarih boyunca ekonomilerde hep alternatif bir sistem olarak değerlendirilmiştir. Bu gün katılım bankaları dünyada ve Türkiye’de tasarruflarını faiz hassasiyetinden dolayı değerlendiremeyen kesimin, tasarruflarını ekonomiye kazandırma noktasında başarılı bir gelişim izlemektedir. Türkiye’de 1980’li yıllarda çıkarılan K.H.K. ile faaliyete başlayan katılım bankaları, sıkıntılı bir hukuki sürecin sonunda 1999’da ilk defa çıkarılan 4389 sayılı kanun ile yasal düzenlemeler açısından önemli bir aşama kaydetmiştir. Son düzenlemeler ile 4511 sayılı Bankacılık Kanunu’nda kavram, faaliyet izinleri, çalışma şekilleri ve diğer bankacılık hukukuna ait esaslarla yer almıştır. Bu kanun ile tasarruf sahiplerine özel ve cari hesapları için 50.000 TL’ye kadar T.M.S.F. güvencesi verilmiştir.

Katılım bankaları İslami ölçüler çerçevesinde finansal faaliyetini sürdürerek bugün ekonomide ve toplumsal hayatta büyük bir boşluğu doldurmaktadır. 2005 yılında isim değişikliğine giderek Özel Finans Kurumları adı yerine “Katılım Bankaları” ismini aldıktan sonra daha istikrarlı bir performans göstermiş, bankacılık sektöründeki % 1’lerde olan payını; 2014 itibariyle yaklaşık % 6’ya taşıyarak

istikrarlı ve hızlı bir büyüme göstermiştir. Gösterdiği istikrar ile katılım bankaları bugün modern finans yöntemlerini de kullanarak ürün portföyünü genişletmiş ve müşteri kitlesini artırmıştır. Son dönemde en önemli gelişmesi, kira sertifikası ve bireysel emeklilik noktasında gerçekleştirmiştir. 2011'den itibaren katılım bankalarının ihraç ettiği kira sertifikası 18 milyar TL'yi bulmuştur. Global faizsiz finasta ise toplam büyüklüğünün 1,8 trilyon dolar olduğu ve dünyada ki payının yaklaşık %3' lerede olduğu hesaplanmaktadır.

Bugün katılım bankalarının, bankacılık sektöründeki payı %5,2 dir. 2014 yılsonu itibariyle 4 katılım bankasının toplam 990 şubesi bulunmakta iken istihdam ettiği çalışan sayısı 16.220'dir. Toplanan fonlar 66. 788 milyon TL iken kullanılan fonlar 69.965 milyon TL'dir. Bu durum toplanan fonların çeşitli kullanımlarla reel ekonomiye geri kazandırıldığını, büyümeye ve kalkınmaya doğrudan katkı sağladığını göstermektedir. 2023 yılında ise bankacılık sektöründeki payını %15'lere taşımayı amaçlamaktadırlar.

Çalışmamızda incelememize konu olan Osmanlı Dönemi İzmit bölgesine ait Hasan Fehmi Paşa para vakfı, kurulduğu bölgede imamet, hitabet, kayımlık ve müezzinlik ile eğitim-öğretim hizmetlerini ve Belediyecilik hizmetlerinden olan 'sular' idaresinin finansını üstlenmiştir. Vakfiyenamesinde, vakfın işletilmesi için gerekli tüm şartların belirtildiği, uygulama sırasındaki oluşabilecek; gelirlerin artması ya da azalması, mütevellinin değişmesi, vakfiyename şartlarına uymakta sıkıntı yaşanırsa neler yapılacağına dair tüm şartlar belirlenmiştir. Bu durum her ne kadar tartışmalı da olsa para vakıflarının kuruluş, işleyiş ve aksaklık dönemlerinde bile devlete herhangi bir yüklerinin olmadığını ve her meselesini kendi içlerinde halleden kuruluşlar olduğu düşünülebilir.

Öte yandan "rehn-i kavî ve kefil-i mllî veyahut ikisinden biri ile bâ yed-i mütevellî irbâh ve istirbâh olunub" ifadesi, hemen hemen tüm vakfiyename geçmektedir. Bu durum, vakfi işletmenin üç yol olduğunun ifadesidir. Ya mudarebe şeklinde işletilir emek sermaye ortaklığı olur ya da fakirlere kredi olarak verileceği ya da belli bir oranda muamele -i şer'iyye olacağı. Ancak para vakıflarında anaparanın sürekliliği söz konusu olduğundan vakfın ebediliği için belli bir getiri oranına sahip murabaha işleminin yapılması gerekmektedir.

Katılım bankalarının ilkeleri, finansal işleyiş sistemi, çalışma prensipleri, Türk ekonomisine katkıları gibi konular üzerinde incelemeler yapıldığında önemli noktalar tespit edilmiştir. Para vakıfları, buldukları bölgelerde bireysel kuruluşa kendi sözleşmelerindeki esaslara göre hareket ederlerken, katılım bankaları Türkiye anayasasının 5411 sayılı Bankacılık Kanunundaki esaslara göre kuruluş ve faaliyet izni, çalışma şekillerini belirleyerek ulusal çapta hizmet verirler. Para vakıfları faaliyet gösterdikleri dönemde tefeciliğin önüne geçerek, fon kullanımlarını isteyenlere meşru şartlar çerçevesinde kazanç sağladıkları gibi, katılım bankaları da faiz hassasiyetinden dolayı fon kullanmak ve fon talep etmek noktasından çekingen kalan toplumun bir kısmına ulaşarak finansal ihtiyaçları İslam ilkelerine uygun bir şekilde karşılamış ve uzun vadede girişimleri desteklemişlerdir. Her iki kuruluştaki Kur'an-ı Kerim'in ve Hadis-i Şerif'in rehberliğinde, toplumu tembelliğe atan, emeksiz ve üretimsiz hazır kazanca karşı olarak, toplumda üretimi ve ticareti teşvik etmekle toplumun esasları olan yardımlaşma ve dayanışmaya dikkat çekmektedirler. Her iki kuruluştaki müşterilerle kâr ve zarar ortaklığına dayanan ilişkiye sahiptir. Katılım bankaları, para vakıflarından farklı olarak bulunduğu dönemin ihtiyacını karşılamak üzere, kiralama, kira sertifikası, bireysel emeklilik, katılım fonları gibi enstrümanlar geliştirmişlerdir. Görüldüğü gibi para vakıfları ve katılım bankaları, kuruluş felsefesi, işleyiş sistemi, ilkeleri ve finansal araçları bakımından birçok benzerlik göstermektedirler. Farklılıklar dönemsel ihtiyaçlara göre ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca dini ve tarihi birçok araştırmaya konu olmuş para vakıflarının finansal işleyişi yönünde daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kendi ekonomik sistemini kendi kültürel değerlerine göre şekillendirerek geliştirmesi günümüz İslam ekonomisi çalışmaları için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Sonuç olarak para vakıfları Osmanlı dönemi bölgesel ihtiyaçlarının giderilmesinde ve finansmanında önemli roller üstlenmişlerdir. Bunun yanında işleyiş sisteminin şeffaflığı ve günümüz bankacılık uygulamalarına benzer nitelikleriyle gelecekteki katılım bankacılığı uygulamalarına ve felsefesine katkı yapması beklenmektedir. İlave olarak para vakıfları konusunun dini özelliklerinden ziyade finansal olarak ele alınması gelecekteki benzeri ya da farklı çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktepe İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını, Yayın No: 4, İstanbul.
- Akyüz O.(2005). *Faizsiz Sistem ve Sabahattin Zaim (Röportaj)*. Bereket Dergisi, Sayı 15, İstanbul
- Alper D. - Erdoğan C. (2009). *16. ve 18. YY Arasında Bursa Para Vakıfları Ve Bursa Ekonomisine Etkileri*. Uludağ üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, cilt: XXVIII, Sayı:1, Bursa, Ss: 85-99
- Aras O.N. (2000). *Türkiye'nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları*. Journal Of Qafgaz University, cilt III, sayı I, Kıbrıs.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu 2010-2014 Arası Sektörel Veriler.
- Başar M. ve Coşkun M. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları no:1711, Eskişehir.
- Battal A. (1999). *Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları* (Geliştirilmiş Doktora Tezi). Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (BTHAE) Yayını, Ankara
- Bayındır A. (2007). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Çiftçi C. (2004).18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 36, Ankara, Ss.79-102.
- Çizakça M. (1993). *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*. İstanbul: İlmî Neşriyat
- Çizakça Murat, (2000). *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel Ve Ekonomik Boyutları*. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, ss: 21-31 (www.tusev.org.tr).
- Çonkar K. (1989). Faizsiz Bankacılığın Türkiye Uygulaması: Özel Finans Kurumları. *Afyonkocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15. Kuruluş Yılı Armağanı. Afyonkarahisar.

- Darçın A. C. (2007). *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşmesinin Sebepleri ve Sonuçları* .(Yüksek Lisans Tezi) Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finansman Anabilim Dalı, Ankara.
- Deloitte (2014). *Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar*. 2014 Ocak Ayı Araştırma Sonuçları. İstanbul
- Demir C. H. (2012). *Faizsiz Bankacılıkta Varlık Yönetim Şirketi Adaptasyonu*. (Yüksek Lisans Projesi). Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Doğan M. (2006). *Siyasal Açıdan 1980 Sonrası İslami Sermaye Birikim Modelinin Analizi: Türkiye’de İslam Bankacılığı*,(Yüksek Lisans Tezi), On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Doğan M.S. (2006). *Vakıf Medeniyetimize Sosyal ve Siyasal Açıdan Bir Yaklaşım*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı:34, İstanbul, Ss:9-38
- Döndüren H. (1996). İslam Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri. *İlmi Araştırmalar Merkezi Dergisi (İLAM)*, Cilt:1, Sayı:2, İstanbul, Ss:54-80.
- Döndüren H. (2008). Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübeleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.17, Sayı:1, Bursa, Ss:1-24
- Döndüren H. (2009). Para Vakıfları ve Günümüz Bazı Alternatif Finansman Kaynakları. *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı:84, yıl:22, İstanbul
- Erdoğan D. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erkan M.(2000). Özel Finans Kurumlarınca Karz-ı Hasen İçin Örtülü Kazanç İddiası İleri Sürülebilir Mi? *Vergi Dünyası Dergisi* Sayı:230
- Ertem C. (2013). Faiz Sorunu ve Çözümü. *Moral Dünyası Dergisi*, Sayı 108, İstanbul, Ss:24-27.

- Eskici M. M. (2007). Türkiye’de *Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankaları’nın Müşteri Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ez-Zerka M. A. (2003). *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta* (çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Feyzül Kadir,5: 27 Hadis No:6336 Hadis Kitabı.
- Günel V. (t’siz). Özel Finans Kurumları. TBB Yayınları No:131 Konferans Serisi No:40
- Güneş A. (2002). *Özel Finans Kurumlarının Performans Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finansman Bölümü,Malatya.
- Güney N. (2010). Avrupa ve Amerika’da Faizsiz Bankacılık İşlemleri Ve Türkiye’deki Uygulamalarıyla Mukayesesi. *Diyanet İşleri Başkanlığı 3. İstişare Toplantısı*, Afyonkarahisar.
- Karaman H. (2002). *Laik Düzendeki Dini Yaşamak. İslam İktisadı (5. Baskı)*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kalaycı İ. (2013). Katılım Bankacılığı Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, cilt:9. Sayı:19. Zonguldak, Ss:52-74.
- Kayahan C. – Görkaş İ. (2009). Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı:44, İstanbul, Ss:212-227.
- Keleş H.(2001). Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma- Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği-. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:1, Ankara, Ss:189-207
- Kızılkaya N. (2012). Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyişi. *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*. Sayı:20. Konya, Ss: 135-150.
- Kur’an-ı Kerim, Rum Suresi, Ayet 39; Ali İmran Suresi, Ayet 130
- Kurt İ. (1996). *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kurt İ. (2007). Osmanlı’da Para Vakıfları ve Ekonomik Hayat. *Sivil Toplum Dergisi*: Yıl:5, Sayı:19, İstanbul.

Müslüm , Müsâkat, 81 Kütüb-ü Sitte

Qureshi A. I. (1966). Faiz Nazariyesi ve İslam, (S. Tuğ Çev.). İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

Okur. K.H. (2005). Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni Ve Ebussuûd Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:IV Sayı:7-8, Çorum, Ss:33-58

Özcan T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özcan T. (2010). *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*. Türkiye Finans Kültür Yayınları. İstanbul

Özgür E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları İle Rekabet Edebilirliği*.(Doktora tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Özsoy İ. (1993). *Faiz ve Problemleri*. İzmir: Nil Yayınları

Özsoy İ. (1994). Kredi Faizi Kur'an'a Göre Bir Değerlendirme. *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, Ss: 31-41.

Özsoy İ. (1995). *Faiz*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 12. Cilt: Eys-Fıkhül Hadis, Ankara

Özsoy İ. (2012a). Türkiye'de Katılım Bankacılığı. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Eğitimi, Eğitim No: 2011/2012-57

Özsoy İ. (2012b). Fıkıh Doktrinde Para ve Faiz. *Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri İçinde*. İstanbul: Ensar Neşriyat. Ss:75-132.

Öztürk N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özulucan A. ve Deran A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *M. Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:6, Sayı:11, İstanbul, Ss: 85-108.

Pekalın M. Z. (1972). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi: İstanbul

- Polat A. (2009). *Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar-Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar. Finansal Yenilik ve Açılımları Katılım Bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Yayın No:1 Ss: 77-117
- Resmi Gazete, 19.12.1983 t.li ve 83/7506 sy.lı.
- Rodoplu B.C. (1997). Dünya’da Faizsiz Bankacılık. *Bereket Dergisi*, Albaraka Türk Yayınları, Yıl:1. Sayı:1, İstanbul.
- Saydam S. (2008). İşletme Modeli Olarak Vakıflar. Girne American University Joint Special Operations Command& applied sciences 4(7), Ss:59-66
- Serpam. (2013). *Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Notları -1*, İstanbul.
- Soysaldı M. (2004). Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları. *Diyanet İlmî Dergi*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Cilt:40, Sayı:3, Ankara, Ss:85-104.
- Şimşek M. (1986). Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:27, Sayı:1, Ankara Ss:207-220
- Tabakoğlu A. (2005). Gayb İnancının Ekonomik Hayata Yansımaları. *İslam İktisadî Toplu Makaleler II*. İstanbul, Kitabevi.
- Tabakoğlu A. (2005). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun İçtimai ve İktisadi Dinamikleri. *İslam İktisadî Toplu Makaleler I*. İstanbul, Kitabevi.
- Tunç H. (2010). Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması (8. Baskı). Ankara: Nesil Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği(2014). Bankalarımız 2013, Yayın No: 304.
- Türkiye Bankalar Birliği(2013). Bankalarımız 2012, Yayın No: 294.
- Türkiye Bankalar Birliği(2012). Bankalarımız 2011, Yayın No: 284.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2005). *Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık*.
- Uçar, M.(1989).*Türkiye’de-Dünya’da Faizsiz Bankacılık Ve Hesap Sistemleri*. İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı, Akt. Eskici M. M. (2007). Türkiye’de *Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankaları’nın Müşteri Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Uludağ S.(2010). *İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış (3. Baskı)*.İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yediyıldız B. (1982). Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü. *Vakıflar Dergisi*, C.XIV, Ankara, Ss:1-27.
- Yediyıldız B. (1996). Müessese -Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi. *Vakıflar Dergisi*, Sayı:15 Ankara, Ss:23-53
- Yeğin A. (2008). *İslami, İlmî, Ebedî, Felsefî Yeni Lügat* (Genişletilmiş Baskı). Hizmet Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Yılmaz E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı:61, İstanbul, Ss:81-100.
- Yılmaz O.N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Eğitimi, Eğitim No.2009/2010-51
- Yozgat F. (2010). *Faizsiz Ekonomi Sosyo-Ekonomik Yaklaşım*. Ankara: Araştırma Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akyol İ.(2006). Osmanlı'yı Anlamak: "Para Vakfı" Örneği Işığında, Bir Anlama Denemesi <http://www.karakalem.net/?article=821>(12.02.2014)
- Albaraka. A.ş. (2015) http://www.albaraka.com.tr/bizi_taniyin/detay.aspx?SectionID=AvW7CcOUELQIQzfWvBQMfQ%3d%3d&ContentID=SjpfzafdvjZK8baQMqwSZQQ%3d%3d (18.04.2015)
- Anonim (2011). Osmanlılarda Vakıf Sistemi. <http://www.frmartuklu.net/frmartuklu-soru-cevap-bolumu/219853-osmanli-devletindeki-vakiflar-hakinda-kisa-bilgi-verir-misiniz.html> (15.02.2015)
- Asyabank A.Ş. (2015). <http://www.bankasya.com.tr/yatirimci-iliskileri-sermaye-ve-ortaklik-yapisi.aspx> (18.04.2015)

Berberoğlu E. (1999). 28 Őubat'ın Finans

Muhtırası <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-117347>

(08.03. 2015)

Ekinci A. (2013). Vakıf-I Nukud-i. <http://paravakfi.blogspot.com.tr/> (06.12.2014)

Ertuç H.(2009). Vakıfların Devlet Yönetimine Katkıları. *Hukuk, Ekonomi Ve Siyasal*

Aylık İnternet Dergisi, Sayı:90 [http://www.e-](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=VAKIFLARIN%20DEVLET%20Y%D6NET%DDM%DDNE%20KATKILARI&kimlik=1249334375&url=makaleler/hertuc-1.htm)

[akademi.org/incele.asp?konu=VAKIFLARIN%20DEVLET%20Y%D6NET%](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=VAKIFLARIN%20DEVLET%20Y%D6NET%DDM%DDNE%20KATKILARI&kimlik=1249334375&url=makaleler/hertuc-1.htm)

[DDM%DDNE%20KATKILARI&kimlik=1249334375&url=makaleler/hertuc-](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=VAKIFLARIN%20DEVLET%20Y%D6NET%DDM%DDNE%20KATKILARI&kimlik=1249334375&url=makaleler/hertuc-1.htm)

[1.htm](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=VAKIFLARIN%20DEVLET%20Y%D6NET%DDM%DDNE%20KATKILARI&kimlik=1249334375&url=makaleler/hertuc-1.htm) (10.03.2015)

Kuveytturk. A. Ő. (2015). <http://www.kuveytturk.com.tr/tarihce.aspx> (18.04.2015)

Öztürk N. (2015). Osmanlı Dönemi'nde Vakıflar.

[http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382185&/Osmanlı-Döneminde-](http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382185&/Osmanlı-Döneminde-Vakıflar/-Dođ.-Dr.-Nazif-Öztürk-)

[Vakıflar/-Doç.-Dr.-Nazif-Öztürk-](http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382185&/Osmanlı-Döneminde-Vakıflar/-Doç.-Dr.-Nazif-Öztürk-) (12.04.2015)

Uçmazbaş E. (2002),Özel Finans Kurumları Tarafından Yapılan Murabaha

İŞlemlerinin Finansman Gider Kısıtlaması KarŐısındaki Durumu, *Vergi*

Dünyası Dergisi, Sayı:246.

<http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=2918>(05.01.2015).

Turgut E. (2013). Türkiyede Katılım Bankacılığı

[http://www.ekonomizm.com/2014/04/turkiyede-katlm-bankaclg-eren-](http://www.ekonomizm.com/2014/04/turkiyede-katlm-bankaclg-eren-turgut.html)

[turgut.html](http://www.ekonomizm.com/2014/04/turkiyede-katlm-bankaclg-eren-turgut.html)(08.03.2015)

Türkiyefinans A.Ő. (2015).

<http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce.aspx> (18.04.2015)

<http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=2918> (09.03.2015)

<http://www.bilgiyuvasi6.info/dunyada-ve-ulkemizde-bankaciligin-tarihsel>

[gelisimi.html#ixzz3whszv9aj](http://www.bilgiyuvasi6.info/dunyada-ve-ulkemizde-bankaciligin-tarihsel) (26.23.015).

<http://islamkonferansiorgutu.nedir.com/#ixzz3wbl9h8wv> (05.04.2015).

http://tr.wikipedia.org/wiki/%c4%b0slam_kalk%c4%b1nma_bankas%c4%b1(05.04.

2015)

[http://www.ustatlar.net/component/content/article/130-parlayan-ekonomi-fazsz-](http://www.ustatlar.net/component/content/article/130-parlayan-ekonomi-fazsz-bankacilik.html)

[bankacilik.html](http://www.ustatlar.net/component/content/article/130-parlayan-ekonomi-fazsz-bankacilik.html) (08.01.2015)

<http://www.enfal.de/kav16.htm> (24.05.2015)

<http://www.tkbb.org.tr/haber-detay/global-faizsiz-fonlar-12-trilyon-dolari-asti--haber1> (05.03.2015)

<http://sukuk.nedir.com/#ixzz3yhuq8y2u> (16.03.2015)

http://www.asyayatirim.com.tr/asyayatirim_31_3_sukuk(16.03.2015)

<http://www.kalpehli.com/islam-vakif-medeniyetidir-sadaka-i-cariye/>(10.01.2014)

<http://mubah.nedir.com/#ixzz3radagdtf> (02.03.2015)

<http://tesetturluyuz.blogspot.com.tr/2009/10/mustehap-nedir.html>(02.03.2015)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/bid%27at>(25.03.2015)

<http://www.tarihtarih.com/?syf=26&syz=382185&/osmanl%c4%b1-d%c3%b6neminde-vak%c4%b1flar-/-do%c3%a7.-dr.-nazif-%c3%96zt%c3%berk-> (25.03.2015)

<http://osmanlica.ihya.org/istibdal-nedir-ne-demek.html> (20.05.2015)

<http://www.dilimiz.com/Karsiliklar/P.htm> (03.06.2015)

<http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1171> (31.05.2015)

<http://www.tkbb.org.tr/haber-detay/katilim-bankalari-8-yilda-10-kat-buyudu--turcomoney> (31.05.2015)